

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

2/239

2014

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Materiały do „Notatek Płockich” prosimy przysyłać w 1 egzemplarzu (wydruk komputerowy wraz z płytą CD), napisanym zgodnie z normą (tj. 30 wierszy na stronie, 65 znaków w wierszu, bez poprawek), maksymalna objętość 15 stron wraz z przypisami.

Prosimy również o krótka informację Autora o sobie: wykształcenie, tytuł lub stopień naukowy, miejsce zatrudnienia, telefon i adres e-mail do wiadomości redakcji.

Artykuły prosimy zaopatrzyć w abstrakt w języku polskim o objętości do 250 znaków oraz zestawienie słów kluczowych (nie więcej niż 5).

Prosimy o dołączenie, po przypisach, tytułu artykułu i „Summary” w języku angielskim o objętości do 300 znaków.

Informujemy, że wydrukowanie artykułu uwarunkowane jest uzyskaniem pozytywnej recenzji wydawniczej.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: późnobarokowy kościół z XVIII w. w Bądkowie Kościelnym.
Rys. Paweł Tencer

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
09-407 Płock, ul. Dziewiarska 7
Tel. (0-24) 26-36-593
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

SCIENTIFIC SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

2/239
APRIL – JUNE
2014

EDITORIAL BOARD

WIESŁAW KOŃSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

KRYSZYNA STASZEWSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI
RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI
REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. SC. DANIELA ŻUK

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

2/239
KWIECIEŃ – CZERWIEC
2014

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

KRYSZYNA STASZEWSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI
RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. NADZW. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI
KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS

SPIS TREŚCI

RAFAŁ KANIA ASSUMPTIONS OF TAX SYSTEM IN RAJMUND REMBIELIŃSKI'S OPINIONS.....	RAFAŁ KANIA ZAŁOŻENIA SYSTEMU PODATKOWEGO W POGLĄDACH RAJMUNDA REMBIELIŃSKIEGO
3	3
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI LIST OF PŁOCK GARRISON SOLDIERS DIED WITHIN 1918-1920	GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI LISTA ŻOŁNIERZY GARNIZONU PŁOCKIEGO, ZMARŁYCH W LATACH 1918-1920
14	14
JOHANN HEINRICH KUMPF ELŻBIETA SZUBSKA-BIEROŃ GOSTYNIN UNDER GERMAN MANAGING 1939-1945	JOHANN HEINRICH KUMPF ELŻBIETA SZUBSKA-BIEROŃ GOSTYNIN POD ZARZĄDEM NIEMIECKIM 1939-1945
21	21
ZBIGNIEW KRUSZEWSKI MODERN DILEMMAS OF HIGHER EDUCATION IN THE REGION OF PŁOCK	ZBIGNIEW KRUSZEWSKI WSPÓŁCZESNE DYLEMATY KSZTAŁCENIA WYŻSZEGO W PRZESTRZENI PŁOCKA
33	33
AGNIESZKA KRZĘTOWSKA THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN PŁOCK AND THE PROVINCE OF PŁOCK	AGNIESZKA KRZĘTOWSKA SYTUACJA DEMOGRAFICZNA W PŁOCKU I POWIECIE PŁOCKIM
40	40
JERZY DAMROSZ TOWARDS THE DISCUSSION ON THE RULES OF SO-CALLED 'GOOD MANNERS'.....	JERZY DAMROSZ WOKÓŁ DYSKUSJI O ZASADACH TZW. DOBREGO ZACHOWANIA
45	45
REVIEW MARIA STOGOWSKA, 'IN THE SERVICE OF PEOPLE AND FATHERLAND. ALEKSANDER MACIESZA (1875-1945)' (Rev. Grzegorz Gołębiewski)	RECENZJA ANNA MARIA STOGOWSKA, W SŁUŻBIE LUDZI I OJCZYZNY. ALEKSANDER MACIESZA (1875-1945) Grzegorz Gołębiewski
50	50
CHRONICLE THE SCIENTIFIC SOCIETY OF PŁOCK ŁĘCZYCA DEPARTMENT LAUREATE OF GOLDEN EX LIBRIS 2013 Krystyna Sztompka	KRONIKA TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE ODDZIAŁ W ŁĘCZYCY LAUREATEM ŻŁOTEGO EKSLIBRISU 2013 Krystyna Sztompka
52	52
ERRATA Erratum to the article 'The programme of the development of foster care in the province of Płock'	ERRATA Dotyczy artykułu „Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w powiecie płockim”
55	55
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD 1 IV – 30 VI 2013 R.	BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 IV – 30 VI 2012 R.
56	56
OUR AUTHORS	NASI AUTORZY
72	72

ZAŁOŻENIA SYSTEMU PODATKOWEGO W POGLĄDACH RAJMUNDA REMBIELIŃSKIEGO

Abstrakt

W początkach XIX w. społeczeństwo polskie podjęło próbę budowy nowoczesnego państwa. Realizację celu umożliwiło utworzenie Księstwa Warszawskiego, a następnie Królestwa Polskiego. Sprawne działanie organizacji państwowej wymagało odpowiednich środków budżetowych. Jednym z głównych źródeł finansowania miał być system podatkowy oparty na zasadzie sprawiedliwości i racjonalności. Wielu ówczesnych myślicieli polskich podejmowało wysiłki zmierzające do formułowania dyrektyw określających warunki systemu fiskalnego zgodnie z tymi założeniami. Jednym z nich był Rajmund RembIELIŃSKI, wysoki urzędnik administracji publicznej i organizator nowoczesnego przemysłu na Mazowszu.

Słowa kluczowe: myśl polityczno-prawna, gospodarka, podatki, Mazowsze, Księstwo Warszawskie, Królestwo Polskie, Rajmund RembIELIŃSKI

Wprowadzenie

Pierwsze dekady XIX w. na ziemiach polskich to czas licznych nadziei i rozczarowań, których przyczyną była dynamicznie zmieniająca się sytuacja polityczna ówczesnej Europy, silnie oddziałująca na losy narodu polskiego. Nowy wiek Polacy przywitani jako pozbawieni suwerennego państwa mieszkańcy Rosji, Prus i Austrii. Pierwszy szok spowodowany utratą niepodległości w ostatniej dekadzie XVIII w. zdążył minąć, a na horyzoncie pojawiła się isierka nadziei, związana z coraz jaśniej świecącą gwiazdą Napoleona Bonaparte. Oczekiwania wydawały się urzeczywistniać wraz z ekspansją cesarza na wschód. Jego kolejne podboje przybliżały falę przemian dziejowych do granic dawnej Rzeczypospolitej. Ostatecznie znalazły odzwierciedlenie w postaci utworzenia Księstwa Warszawskiego, zapowiedzi, jak sądzili optymiści, odbudowy niepodległej Polski w dawnych granicach¹.

Radość szybko przemieszała się z rozczarowaniem, ponieważ Napoleon traktował Polskę nie jak podmiot, a jedynie przedmiot prowadzonych rozgrywek politycznych, w których aspiracje niepodległościowe Polaków miały pełnić jedynie rolę karty przetargowej dla realizacji osobistych ambicji cesarza. W konsekwencji instrumentalnego traktowania „sprawy polskiej” Księstwo Warszawskie uzyskało wymiar niewielkiego wasalnego państewka, bezlitośnie eksploatowanego przez Francję zarówno pod względem materialnym, w szczególności finansowym, jak i wykorzystania zasobów ludzkich. Ogromne koszty poniesione przez społeczeństwo

w związku z wpisaniem Księstwa w imperialistyczne plany Napoleona, niejednokrotnie przestały faktycznie uzyskane korzyści².

Upadek Napoleona oraz ustalenie przez zwycięskie mocarstwa podczas kongresu wiedeńskiego nowego porządku w Europie, doprowadziły również do zmian w Europie środkowo-wschodniej. W miejsce Księstwa Warszawskiego utworzono inny niewielki organizm państwowy, Królestwo Polskie związane ściśle z Rosją. Sytuacja do pewnego stopnia wydawała się podobna, bowiem kolejne obce mocarstwo decydować miało o polskich sprawach. Istniały jednak pewne różnice. W początkowej fazie swoich rządów Aleksander I był nastawiony pozytywnie do Polaków. Jednocześnie próbując kreować swój wizerunek postępowego monarchy, traktował Królestwo jako swoiste poletko doświadczeń, na którym testował efekty liberalnych rozwiązań politycznych i społeczno-gospodarczych. Nie bez znaczenia dla stabilizacji sytuacji wewnętrznej było również to, że car utrzymał szereg wprowadzonych przez Napoleona rozwiązań, przede wszystkim prawnych, dzięki czemu udało się utrzymać ciągłość procesu ewolucyjnych przemian społeczno-gospodarczych. Fakt ten pozwolił na stosunkowo płynne przejście z jednej organizacji państwowej do drugiej. Także społeczeństwo polskie stopniowo przywykło i zaakceptowało konsekwencje terapii szokowej, zastosowanej przez Napoleona przy okazji organizacji Księstwa Warszawskiego, której wyraz stanowiło w szczególności wprowadzenie oktrojowanej Konstytucji oraz francuskiego kodeksu cywilnego, obcego polskiej tradycji prawnej³.

Specyficzne warunki geopolityczne powodowały, że zarówno aktywni uczestnicy życia publicznego, jak i myśliciele, próbujący definiować teoretyczne podstawy wewnętrznego porządku społeczno-gospodarczego i organizacyjnego państwa, musieli uwzględniać istniejące uwarunkowania, wynikające z nowej rzeczywistości politycznej i prawnej. Brak suwerenności wykluczał kreowanie możliwych do zrealizowania koncepcji w zakresie polityki międzynarodowej. Także porządek wewnętrzny w państwie, co było szczególnie dostrzegalne w Księstwie Warszawskim, uzyskał ostateczny rys w wyniku implementacji narzuconych obcych wzorców, decydujących o nowym kształcie stosunków społeczno-gospodarczych. Specyficzne okoliczności wymuszały na ówczesnych myślicielach wykazanie się dużą zręcznością i elastycznością intelektualną, które pozwalały tworzyć oryginalne i jednocześnie przydatne w praktyce społeczno-gospodarczej koncepcje bez jednoczesnego naruszenia granic wąskiego obszaru swobody nakreślonych przez Napoleona, a następnie Aleksandra I.

Do grona myślicieli podejmujących ambitne próby tworzenia autorskich wizji reform społecznych w trudnych warunkach ograniczonej swobody należał Rajmund Rembieliński (1775-1841). Łączenie działalności pisarskiej z aktywnością w życiu publicznym pozwoliły temu rzutkiemu organizatorowi i przedsiębiorcy piastować szereg eksponowanych stanowisk publicznych. Był prefektem departamentu płockiego, następnie prezesem komisji województwa mazowieckiego, posłem na Sejm Królestwa Polskiego, którego obradom w 1820 r. przewodniczył jako marszałek. Do jego największych osiągnięć należy zaliczyć organizację departamentu płockiego w okresie Księstwa Warszawskiego. Z kolei w czasach Królestwa Kongresowego stworzył fundamenty łódzkiego okręgu przemysłowego, w szczególności podstaw włókiennictwa, infrastruktury technicznej oraz organizację na administrowanym terytorium szeregu miast według nowoczesnych wzorców⁴.

Pośród zagadnień o kluczowym znaczeniu dla organizacji nowoczesnego państwa, w obszarze zainteresowań teoretycznych poruszanych przez Rembielińskiego w szeregu publikacji, znalazły się założenia silnej gospodarki narodowej. Jej ekonomiczne podstawy miały zostać oparte na sprawnej organizacji oraz stałych przychodach budżetowych, których głównym źródłem powinny być wpływy pochodzące z danin publicznych. Przedmiotem artykułu jest analiza poglądów prefekta departamentu płockiego

w zakresie założeń racjonalnego opodatkowania mieszkańców oraz systemowego powiązania danin publicznych z fundamentalnymi założeniami porządku społeczno-politycznego Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Rozważania teoretyczne Rembielińskiego na temat zagadnień ustrojowych oraz kwestii społeczno-gospodarczych wydają się tym bardziej interesujące, że mogą stanowić klucz do zrozumienia motywów działań podejmowanych przez niego na administrowanych terenach Mazowsza, w szczególności jego północnej części.

I. Aksjologiczny wymiar stosunków społeczno-gospodarczych w poglądach Rembielińskiego

Kluczowe znaczenie dla projektowanej wizji właściwie zorganizowanych stosunków społecznych w nowoczesnym państwie miało przyjęcie przez Rembielińskiego, klasycznego poglądu Arystotelesa o społecznej naturze człowieka⁵. Przedmiotowe założenie stanowiło punkt wyjścia do formułowania propozycji budowy nowego porządku społecznego, opartego na idei sprawiedliwości i praworządności. Drugim czynnikiem o fundamentalnym znaczeniu dla procesu budowy zorganizowanych form grupowej egzystencji człowieka było przejście do osiadłego trybu życia. Trwałe uzależnienie od ziemi, jako głównego źródła zaspokojenia potrzeb, stanowiło jedną z podstawowych okoliczności wpływających na kształt ludzkich zachowań i postaw społecznych. W szczególności zadecydowało o wykształceniu przywiązania do miejsca, a także wytworzeniu poczucia wspólnoty terytorialnej oraz silnej potrzeby przynależności grupowej⁶.

W rozumowaniu prefekta przewija się element myślenia teleologicznego. Podkreślał bowiem, iż dzięki solidarności członków społeczności oraz wymianie efektów pracy jednostki uzyskały zdolność łatwiejszego i pełniejszego zaspokojenia własnych potrzeb. Z czasem świadomość korzyści płynących z racjonalnej eksploatacji ziemi, nakazała rządzącym zachowanie szczególnej dbałości o organizację procesów produkcyjnych w sposób korzystny dla interesów elit władzy. Pojawiła się przy tym konieczność ustanawiania, opartych na idei sprawiedliwości, regulacji prawnych, pozwalających uregulować kwestię uprawnień podmiotowych jednostek, w tym określenia tytułu prawnego do dysponowania posiadanymi środkami produkcji. Szczególne znaczenie tego obszaru stosunków społecznych zachowało swoją aktualność także w początkach XIX w., gdyż wpływy podatkowe miały być

jednym z podstawowych źródeł dochodów budżetowych. Fakt ten stanowić powinien, zdaniem prefekta, wystarczające uzasadnienie dla obowiązku szczególnego zainteresowania państwa budową racjonalnego i sprawiedliwego systemu danin publicznych⁷.

Rembieliński uważał, że nasilające się w ówczesnej Europie efekty zachodzących przemian społeczno-ekonomicznych i politycznych, wymuszały określenie nowych założeń teoretycznych umożliwiających organizowanie wspólnot ludzkich w sposób pozwalający znaleźć rozsądny kompromis między dobrem wspólnym i potrzebami indywidualnymi jednostek. Nowa rzeczywistość powodowała, że niezbędne stało się nie tylko poszukiwanie źródeł finansowania coraz poważniejszych zadań publicznych, ale również określenie warunków współpracy i wzajemnej pomocy. Ten stan rzeczy wymagał prowadzenia racjonalnej polityki finansowej państwa, która zakładała konieczność uwzględnienia szeregu czynników i uwarunkowań, decydujących o skutecznym osiągnięciu celów państwa.

Budowa nowego porządku wymagała stabilnych i trwałych podstaw normatywnych, utrwalających pożądaną ustrój polityczny i społeczno-ekonomiczny. W wymiarze prawnym rolę takiego fundamentu powinna pełnić konstytucja. Prefekt wyrażał przekonanie, iż stałość podstawowych założeń ustrojowych, decydujących o kształcie organizacji i zasadach funkcjonowania państwa, ma kluczowe znaczenie dla jego siły oraz pomyślności mieszkańców. Dlatego ustawa zasadnicza powinna uwzględniać zarówno interesy państwa jak i jednostek, ponieważ rozdzielenie tych dwóch nadrzędnych wartości lub dominacja wyłącznie jednej z nich wpływa negatywnie na sytuację ogółu. Aby zatem poczynania rządzących mogły zostać uznane za właściwe, muszą uwzględniać ten, wynikający z akceptowalnego powszechnie katalogu wartości, podstawowy warunek porządku społecznego⁸.

Pomyślność państwa w perspektywie długookresowej pozostaje także w ścisłym związku ze sprawnym rządem i administracją państwową. Z kolei ich właściwe funkcjonowanie wymaga znacznych nakładów finansowych, które wobec ograniczonej liczby źródeł oraz dostępnych środków finansowych muszą być bardzo racjonalnie planowane, wykorzystywane i pożytkowane. W ten sposób, eksponując racjonalność, celowość, skuteczność, efektywność i ekonomiczność działań, prefekt niewątpliwie antycypował założenia właściwe myśleniu kategoriami prakseologicznymi⁹.

Prefekt departamentu płockiego definiował obciążenia podatkowe jako wydzieloną część majątków prywatnych przeznaczanych na rzecz realizacji dobra wspólnego. Przy czym uiszczanie danin publicznych mogło przyjmować różne formy: pieniężną, materialną czyli w naturze oraz odrobkową czyli poprzez świadczenie pracy. Uzyskiwane z tych źródeł korzyści łącznie tworzyły dochód państwa. Zdaniem myśliciela system obciążeń publicznoprawnych mieszkańców musi być racjonalny i sprawiedliwy, ponieważ w dłuższym okresie czasu nie może istnieć bogate państwo, zamieszkiwane przez biednych obywateli. Jednocześnie podkreślał, że ubóstwo pozostaje w ścisłym związku z wyludnieniem. Wzrost demograficzny i zamożność mieszkańców myśliciel uznawał za wymierne przejawy siły i sprawności państwa¹⁰.

Rembieliński wskazywał, iż osiągnięcie celów społeczno-gospodarczych wyznaczanych przez rządzących staje się możliwe wtedy, gdy zostanie ustanowiony sprawiedliwy oraz racjonalny porządek prawny, gwarantujący ochronę wolności indywidualnej i własności prywatnej. Jego uzupełnieniem miało być wprowadzenie szeregu rozwiązań wpierających, w szczególności utworzenie sprawnego wymiaru sprawiedliwości zorganizowanego w oparciu o zasadę powszechnej równości wobec prawa. Podejmowane działania powinny wpływać korzystnie na wzrost zaufania obywateli do państwa. System podatkowy nieuwzględniający powyższych standardów wykluczał, zdaniem myśliciela, uzyskanie akceptacji mieszkańców dla konieczności ponoszenia ciężarów i obowiązków na rzecz dobra wspólnego¹¹.

Rembieliński uważał, iż efektywny i sprawiedliwy system podatkowy powinien opierać się na kilku fundamentalnych zasadach. Uważał, iż uzasadnione jest „aby od nikogo nie żądać więcej nad to, co dać jest w stanie w miarę sposobów zarobkowych iłożonych na ten koniec usiłowań. Po wtóre, obowiązek każdego kontrybuenta do stanu zarobku onego stosować. Po trzecie, ażeby powiększenie lub zmniejszenie takowego obowiązku nie czyjej złej intencji lub samowolności nie poddawać. Aby tym celem dogodzić, powinnością jest rządu przyzwolicie ocenić stan majątków i dochodów krajowych, zbilansować siły produkcyjne z potrzebą konsumpcyjną dla każdej kraju okolicy, gdyż wszędzie też same lub równe być nie mogą. Na ostatek ułożyć tak jasną manipulację administracji skarbowej i onej kontrolę, aby każdy z kontrybuentów mógł z łatwością oszczędzać, czyli

się onemu krzywda nie dzieje? Sztuczność w tej mierze staje się występkiem, przez którą rzecz publiczna w ciągłym uwikłaniu zostaje”¹².

Spośród różnorodnych form opodatkowania za najbardziej sprawiedliwy i efektywny Rembieliński uznawał podatek dochodowy. Przyjęcie takiego rozwiązania uznawał za skuteczny sposób ograniczenia ingerencji w sferę życia prywatnego obywateli, a jego egzekwowanie nie wymagało od państwa konieczności ponoszenia dodatkowych nakładów. Jako nieracjonalną uznawał „sztukę papierowego” zwiększania przychodów w projektach budżetów, mających pochodzić z podwyższania lub nakładania nowych podatków, następnie bezwzględnie egzekwowanych. Taka praktyka prowadzi zawsze do pozbawienia mieszkańców, środków stanowiących podstawę ekonomiczną ich egzystencji. „Grzesząca w tej mierze gruba nieznamość rzeczy lub lenistwo w zastanowieniu się nad skutkami niewytrawnego działania”¹³ skutkuje przyjmowaniem błędnych założeń i wniosków dotyczących finansów publicznych, co ostatecznie prowadzi do załamania równowagi budżetowej, przy jednoczesnym negatywnym oddziaływaniu na sytuację ekonomiczną członków społeczeństwa¹⁴.

Z rozważań teoretycznych Rembielińskiego nad systemem podatkowym wyłaniał się ogólny wniosek dotyczący zasad racjonalnego tworzenia planów finansowych, będących podstawą sprawnego zarządzania państwem w wymiarze ekonomicznym. Wskazywał na konieczność przyjęcia założenia, iż „nie dochody skarbu publicznego do projektowanych wydatków, lecz wydatek do możliwości dochodów stosować należy”¹⁵. Przeciwnie działanie uznawał za dopuszczalne jedynie wyjątkowo, w sytuacjach gdy państwo staje wobec konieczności zmierzenia się z nadzwyczajnymi okolicznościami, w szczególności zagrażającymi jego dalszemu istnieniu. W takich sytuacjach wysuwane przez państwo w stosunku do obywateli żądanie dodatkowego wysiłku finansowego i osobistego uznawał za uzasadnione. Wynikało ono bowiem z powszechnego obowiązku przyczyniania się do dbałości o dobro wspólne. Podkreślał jednak, iż rozwiązanie tego rodzaju należy traktować jako wyjątkowe i stosowane z największą ostrożnością, ponieważ ich nadużywanie prowadzi do zguby państwa¹⁶.

Rembieliński twierdził, iż podejmując się sztuki rządzenia, nie należy korzystać z zamkniętego katalogu dyrektyw. Ta ogólna wskazówka dotyczyła również organizacji ekonomicznego wymiaru funkcjonowania państwa. Dlatego za ko-

nieczne uznawał zachowanie elastyczności działania, decydującej o umiejętności dostosowania sposobu postępowania do istniejących uwarunkowań. W miejsce mechanicznego powielania stałego sposobu działania należy każdorazowo dokonywać wyboru rozwiązań optymalnych. Jako przykład tej prawidłowości posłużył prefektowi system fiskalny ówczesnej Anglii, opierający się na wpływach pozyskiwanych z handlu i eksploatacji kolonii oraz wysokich cłach, których egzekwowanie było zabezpieczone dzięki silnej marynarce wojennej. Jednocześnie wobec ograniczonych zdolności produkcyjnych ziem na rodzimym terytorium, wprowadzono bardzo niskie podatki gruntowe, chroniąc tym samym słabe rolnictwo krajowe przed nadmiernymi obciążeniami. Polityka fiskalna państwa została jak twierdził optymalnie dostosowana do angielskiej specyfiki¹⁷.

Rembieliński był zwolennikiem wprowadzenia prostego systemu fiskalnego, opartego na kilku podstawowych zasadach. Jako niekorzystne dla państwa uważał nadmierne obciążanie podatników, dlatego podatki muszą być umiarkowane. Po drugie, wysokość podatku powinna zostać uzależniona od osiągniętego dochodu. Kolejnym warunkiem sprawnego systemu podatkowego było uniezależnienie naliczania wysokości danin oraz sposobów ich egzekwowania od arbitralności urzędników administracji skarbowej. System podatkowy, podkreślał prefekt, wymaga rzetelnej oceny stanu majątkowego podatników. Powinien także uwzględniać „siły produkcyjne z potrzebą konsumpcyjną dla każdego kraju okolicy”¹⁸. Myśliciel godził się na zróżnicowanie stawek podatkowych, obowiązujących w poszczególnych regionach kraju, stosownie do lokalnych uwarunkowań. Zasady egzekwowania podatku oraz instrukcja dla administracji powinny być na tyle jasno i precyzyjnie sformułowane, aby podatnicy łatwo mogli ustalić, czy padają ofiarą nadużyć urzędniczych¹⁹.

W rozważaniach poświęconych uproszczeniu i racjonalnej organizacji systemu fiskalnego, stanowiącego integralny element wizji sprawnego państwa, Rembieliński doszedł do wniosku o istnieniu pozytywnej korelacji między zmniejszaniem ilości rodzajów podatków i wzrostem wpływów budżetowych. Swoje twierdzenie uzasadniał przekonaniem, iż przychody z tego tytułu są pewniejsze. Wszelkie podatki wymagające znacznego zaangażowania aparatu administracyjnego i dużej liczby urzędników były jedną z przyczyn ucisku fiskalnego obywateli. Ponadto organizacja oraz procedura ich poboru wpły-

wała na generowanie nadmiernych kosztów, pochłaniających niejednokrotnie nawet 2/3 sumy zakładanych przychodów. Wpływała również demoralizująco na obywateli, ponieważ skomplikowany system fiskalny tworzy zazwyczaj znaczne pole do nadużyć, ułatwia defraudację środków publicznych, a także szykanowanie podatników, co w ostateczności wpływało destrukcyjnie na całe społeczeństwo²⁰. W omawianym zakresie prefekt antycypował założenia prakseologii, która jako jedną z form optymalizacji i usprawnienia zakłada ekonomizację działań poprzez ich uproszczenie²¹.

Rozważania prawno-ustrojowe dotyczące administracji municypalnej zawierały szereg spostrzeżeń Rembielińskiego na temat istoty całego aparatu administracyjnego państwa, w tym jego pionu finansowo-skarbowego. Zdaniem prefekta, przyjęty model organizacyjny aparatu skarbowego powinien stanowić konsekwentne odwzorowanie założeń porządku ustrojowego państwa. Jednolitość rozwiązań musiała zostać zachowana na całym jego terytorium i był to warunek *sine qua non* sprawnie działającej „machiny rządowej”. Przyjęcie zasady jednolitości struktury oraz funkcji ułatwić miało połączenie poszczególnych elementów aparatu państwa w spójny system²².

Przy okazji refleksji poświęconej analizie pomysłów dotyczących funkcjonowania aparatu skarbowego, w szczególności działających na szczeblu lokalnych oficjalistów skarbowych, Rembieliński sformułował wniosek ogólny dotyczący sprawności państwa. Zauważył, że urzędnicy którym pozostawiona była swoboda decyzyjna, niepoddani systematycznemu nadzorowi, wykazywali skłonności do nadużyć posiadanej władzy, wynikającej z zajmowanego stanowiska i „dla własnego zarobku szykanę zmieniają w rzemiosło”²³. Praktyki takie bywają szczególnie częste w dynamicznej, niestącej rzeczywistości, skutkującej ciągłymi zmianami zakresu kompetencji oraz zasad funkcjonowania poszczególnych urzędów. Jako przykład posłużyły prefektowi przykłady nadużyć związanych z egzekucją podatków konsumpcyjnych, opodatkowaniem jarmarków, a także poborem ceł za importowane towary²⁴.

Formułując założenia optymalnego systemu podatkowego prefekt odwoływał się do koncepcji pojawiających się w dyskursie publicznym. Korzystnie oceniał propozycję zastąpienia wszystkich istniejących podatków jednym podatkiem dochodowym. Przy tym rozwiązaniu pojawiały się jednak, zdaniem prefekta, pewne trudności.

Należało przede wszystkim rzetelnie oszacować wydatki publiczne. Następnie kwota ta miała zostać podzielona między wszystkich obywateli proporcjonalnie do indywidualnie osiąganych dochodów. Rembieliński wskazywał na istotne zagrożenia, które musiały zostać usunięte, aby to rozwiązanie spełniało pokładane w nim oczekiwania. Rozstrzygnięcia wymagał przede wszystkim problem sposobu sprawiedliwego podziału podatku, proporcjonalnie do osiąganych dochodów. Chociaż prefekt nie przedstawił konkretnej propozycji, był przekonany, że gruntowna analiza tego zagadnienia pozwoli znaleźć właściwe rozwiązanie praktyczne. Jednocześnie zauważył, że uproszczenie systemu podatkowego mogłoby doprowadzić do ograniczenia wielkości aparatu skarbowego oraz zwolnienia dużej grupy nieproduktywnych urzędników skarbowych, którzy mogliby zostać skierowani do pracy pożytecznej dla rozwoju gospodarczego państwa²⁵.

Rembieliński uważał, że władze publiczne mogą uniknąć trudności związanych z praktycznym wdrożeniem reformy podatkowej poprzez przeprowadzenie rzetelnej kampanii informacyjnej w społeczeństwie. W jasnym przekazie obywatelom powinny zostać wyjaśnione założenia zasad naliczania wysokości podatku od nieruchomości. Odwoływał się przy tym do zdrowego rozsądku i zrozumienia jednostek dla konieczności wspólnej dbałości o dobro powszechne. Był przekonany, że obywatele łatwiej zaakceptują działania władz, kiedy dzięki rzetelnemu przekazowi zostaną poinformowani, iż nie jest to działanie zmierzające do pokrzywdzenia właścicieli, a jedynie sposób sprawiedliwego rozłożenia obciążeń na wszystkich członków społeczeństwa. W zakresie egzekwowania podatków prefekt dopuszczał stosowanie przez władze publiczne wszystkich dostępnych instrumentów, przy jednoczesnym odwoływaniu się do rozsądku, wiedzy i umiaru decydentów²⁶.

II. Elementy systemu podatkowego w poglądach Rembielińskiego

Przeprowadzając analizę istniejących rozwiązań fiskalnych, jako podstawowe formy opodatkowania Rembieliński uznał: a) podatek gruntowy, b) podatek konsumpcyjny, c) podatek stemplowy, d) podatek monopoliczny, e) podatek dochodowy, f) podatek od zbytku. Za najbardziej właściwy dla rozwijających się gospodarek prefekt uznawał drugi z wymienionych. Jego wysokość pozostawała bowiem w stałej

zależności od poziomu indywidualnej konsumpcji dóbr każdego z nabywców-podatników. Wskazywał jednak, że oszacowanie i egzekwowanie tego podatku obarczone jest szeregiem trudności. Powoduje również wiele okazji do nadużyć. Sposobem zapobiegania negatywnym zjawiskom mogło być, jego zdaniem, zastąpienie bieżącego poboru podatku konsumpcyjnego poprzez zawieranie ugód z podatnikami na okres dziesięciu lat, po uprzednim uzgodnieniu wysokości rocznego obciążenia z tego tytułu. Zaistnienie, przewidzianych prawem, obiektywnych okoliczności pozwalałoby na modyfikację wysokości podatku. Rozwiązanie takie wpływałoby korzystnie, zdaniem prefekta, na racjonalne szacowanie przez podatników kosztów ponoszonych w przyszłości, a państwo poza zabezpieczeniem stałych wpływów do budżetu, uzyskiwałoby dodatkową korzyść w postaci oszczędności wynikającej z ograniczenia do niezbędnego minimum aparatu skarbowego²⁷.

Istotnym instrumentem regulacji funkcjonowania gospodarki była, zdaniem Rembielińskiego, polityka celna państwa. Prefekt wskazywał na konieczność podejmowania przemyślnych i ostrożnych działań w zakresie określania wysokości opłat celnych, ponieważ ten rodzaj danin pełni rolę katalizatora wielkości strumienia przepływu dóbr oraz środków pieniężnych. Podkreślał, że dzięki roztropnej polityce celnej i fiskalnej handel wpływa bardzo korzystnie na rozwój gospodarczy kraju. Tak jak w innych przypadkach, także i w tym zakresie jasne zasady poboru ceł decydują o przejrzystości działań aparatu skarbowego państwa i chronią obywateli przed nadużyciami funkcjonariuszy publicznych. Pozostając wiernym koncepcji ograniczonego interwencjonizmu państwowego, tym samym powielając częściowo założenia merkantyizmu, prefekt uznawał wprowadzanie barier celnych ograniczających eksport jako sprzeczne z interesami państwa. Z kolei nakładanie ceł na tranzyt towarów uzależniał od działań krajów sąsiedzkich. Proponował stosować regułę wzajemności. Co ciekawe, politykę gospodarczą Napoleona uznawał za korzystną dla ułatwienia przepływu dóbr w Europie. Wyjątek stanowiła Anglia, która zdaniem Rembielińskiego dążyła do osiągnięcia pozycji monopolistycznej w wielu dziedzinach gospodarki oraz dominacji ekonomicznej, dlatego słusznie została wykluczona z uczestnictwa w tworzeniu wspólnego rynku²⁸.

Trzecim z wymienionych przez Rembielińskiego obciążeń w ramach analizowanych rozwiązań fiskalnych był „podatek stemplowy”. Prefekt

wskazywał na dwa warianty uregulowania przedmiotowego zagadnienia. W pierwszym przypadku wszystkie czynności oraz sporządzanie dokumentów urzędowych byłyby obciążone określoną opłatą w zależności od wagi sprawy. W drugim opłaty mogłyby być pobierane tylko od części czynności i w tym przypadku opłata byłaby naliczana analogicznie do podatku dochodowego. Myśliciel nie rozwinął jednak szerzej tego zagadnienia²⁹.

Mianem „dochodu monopolicznego” określał prefekt przychody budżetowe, dla których źródłem wpływów były monopole państwowe. Zwracał przy tym szczególną uwagę na staranność ustalania cen tych dóbr, ponieważ niewłaściwe ich określenie prowadzi do obniżenia wpływów budżetowych. Ma to miejsce zarówno w wyniku niedoszacowania potencjalnej wysokości popytu na tą kategorię dóbr, jak i ustalenia zbyt wysokiej ceny, która pomimo pozornego wzrostu wpływów, faktycznie skutkuje osłabieniem kondycji finansowej konsumentów, a w konsekwencji obniżeniem ich siły nabywczej. Innym niekorzystnym efektem niewłaściwej polityki w obszarze zmonopolizowanym przez państwo był rozrost czarnego rynku związany ze zwiększeniem obrotu towarami pochodzącymi z przemytu³⁰.

Podatek dochodowy, jak już wspomniano, w przekonaniu Rembielińskiego był jedną z najbardziej sprawiedliwych form danin publicznych, ponieważ najlepiej odpowiadał sile nabywczej poszczególnych obywateli. Dochodowość zarobkowania stanowiła najbardziej rzetelny sposób oceny sytuacji materialnej podatnika. Dlatego zalecał, aby państwo dochowało należytej staranności podczas analizy kluczowych uwarunkowań wpływających na wzrost lub spadek produktywności obywateli, a także całej gospodarki. Podkreślał przy tym, że najlepszym rozwiązaniem byłoby obciążenie obywateli tylko jednym podatkiem. Jako przykład podawał rolnika płacącego podatek gruntowy stosownie do wielkości areалу ziemi, który stanowi jego główny środek produkcji. Rolnik nie powinien mieć obowiązku uiszczania podatku dochodowego od przychodów uzyskanych w wyniku zbycia produktów rolnych, stanowiących efekt jego pracy. Myśliciel postulował także, aby uwzględnić specyfikę prowadzonej działalności gospodarczej, w szczególności chłonności rynków zbytu dla oferowanych produktów. W tym zakresie posłużył się przykładem produkcji rzemieślniczej. Wskazywał, że popyt na te wyroby bywa odmienny na prowincjonalnych rynkach lokalnych oraz w dużych ośrodkach handlowych³¹.

„Podatek od zbytku” nie powinien być, zdaniem Rembielińskiego, kumulowany z „podatkiem od konsumpcji” oraz podatkiem dochodowym. Prefekt uważał, że nabywanie produktów luksusowych przez zamożną część społeczeństwa nie jest szkodliwe, jeżeli państwo prowadzi rozsądną politykę importową, pozwalającą regulować strumień dopływu towarów z zagranicy. O ile państwo ograniczy niekontrolowany odpływ pieniędzy z kraju, rozwój konsumpcyjnego stylu życia zamożnej części społeczeństwa staje się pożytecznym impulsem wpływającym na wzrost przepływu dóbr i w konsekwencji wzrost gospodarczy. Im większy popyt na dobra luksusowe, tym większe wpływy do budżetu z tytułu podatków, które nigdy nie wpłynęłyby w wyniku niskiej siły nabywczej obywateli, dysponujących skromnymi dochodami przeznaczanymi wyłącznie na zaspokajanie bieżących, podstawowych potrzeb³².

Pośród innych danin publicznych Rembieliński wskazywał na obciążenia fiskalne związane ze spożyciem różnych rodzajów napojów alkoholowych. Ich wysokość proponował uzależnić od liczby odbywających się w danej okolicy jarmarków, targów lub uroczystości kościelnych, wpływających na poziom spożycia alkoholu. Znacznym źródłem wpływów mogła być również opłata od wielkości zmielonego w młynach zboża. Ponadto, jako potencjalne źródło znaczących wpływów budżetowych, wymieniał podatek od czynszu płaconego właścicielowi przez dzierżawcę gruntu. Wydzielenie podatku od czynszu dzierżawnego, jako samodzielnej kategorii wskazuje, że Rembieliński traktował wpływy z tego rodzaju stosunków obligacyjnych jako odrębny rodzaj dochodu³³.

Prowadząc rozważania poświęcone założeniom racjonalnego i sprawiedliwego systemu podatkowego, Rembieliński wykazywał się znacznym pragmatyzmem. Obok postulatu uproszczenia systemu podatkowego wskazywał, iż w przypadku mniej znaczących źródeł wpływów podatkowych należy zastosować taryfy ryczałtowe. Utrzymywanie nadmiernie rozbudowanej administracji fiskalnej oraz konieczność realizacji skomplikowanych procedur uważał za działanie nieefektywne i nieekonomiczne. Wymagają bowiem one ponoszenia znacznych nakładów, przynosząc niewielkie efekty finansowe. Jak stwierdził: „Takowe postępowanie podlegałoby porównaniu do skrzętności skąpca tracącego czas na liczeniu krup, a zaniedbującego użyć do dozoru gospodarstwa rolniczego, które mu ziarna na krupy dostarcza”³⁴.

Za szczególnie niesprawiedliwy rodzaj opodatkowania Rembieliński uznawał podymne, które nie uwzględnia kryterium dochodowości, ani zamożności podatników. W konsekwencji postulował całkowite jego zniesienie w Księstwie Warszawskim. Natomiast w przypadku utrzymania powinien, zdaniem prefekta, mieć zastosowanie wyłącznie wobec budynków niepowiązanych z produkcją rolną. Ponadto podczas określania wysokości podatku należałoby uwzględnić powierzchnię lokali, położenie oraz ich przeznaczenia. Dzięki przyjęciu powyższych założeń wysokość opodatkowania zostałaby zrelatywizowana do faktycznej wartości i przeznaczenia poszczególnych nieruchomości³⁵.

III. Opodatkowanie produkcji rolnej

Ilościowa przewaga ludności chłopskiej oraz dominująca rola rolnictwa w ówczesnej gospodarce narodowej skłoniły Rembielińskiego do poszukiwania najlepszej formy opodatkowania tej części społeczeństwa. W prowadzonych rozważaniach prefekt zauważył, że istniejąca na przestrzeni dziejów dominacja produkcji rolnej, doprowadzała rządzących do wypracowania wielu form opodatkowania działalności tego rodzaju. Władcy zdawali sobie bowiem sprawę, iż przychody uzyskiwane w rolnictwie stanowiły istotne i często najpewniejsze źródło dochodów państwa. Zdaniem myśliciela, największą trudnością praktyczną było znalezienie rozwiązań pozwalających proporcjonalnie rozłożyć ciężary publiczne na wszystkich rolników³⁶.

Przystępując do analizy przydatności poszczególnych modeli opodatkowania prefekt wychodził z założenia, iż wybór ostatecznej formy naliczania podatku gruntowego powinien uwzględniać konieczność uzyskania stanu równowagi między sumą nakładów związanych z uprawą ziemi oraz osiąganymi pożytkami. Ich racjonalne zbilansowanie warunkowało dobrobyt rolników i optymalizację korzyści państwa, wynikających z wielkości wpływów budżetowych z tego tytułu³⁷.

Poszukując najlepszej formy opodatkowania ludności chłopskiej Rembieliński stwierdził, iż najbardziej sprawiedliwe i racjonalne byłoby wprowadzenie podatku dochodowego. System podatkowy powinien być powszechny i obowiązywać wszystkich, a więc również włościan. Podstawą do ustalenia wysokości podatku byłby rzetelnie oszacowany średni roczny przychód uzyskiwany z pracy w gospodarstwie. Ustalona w ten sposób kwota wyznaczałaby zryczałtowa-

ny wymiar obciążeń podatkowych na kilka kolejnych lat. Wysokość podatku dochodowego miała jednak ulegać zmianie wraz z modyfikacją wielkości gospodarstwa rolnego, stosownie do nabywania własności lub zawieranych umów dzierżawy lub *emfiteuzy*³⁸.

Prefekt dopuszczał również obciążenie gospodarstw chłopskich obowiązkiem umiarkowanych dostaw płodów rolnych na rzecz wojska. Jednocześnie był przeciwny utrzymaniu obowiązku dostarczania „podwodów” dla wojska i urzędników administracji państwowej. Praktyki te bowiem stanowiły przyczynę rujnowania gospodarstw chłopskich. Łączna suma wszystkich obciążeń fiskalnych, w tym podatku dochodowego, opłat celnych i podatku akcyzowego nie mogła, zdaniem prefekta, przekraczać 1/6 chłopskich dochodów. Nadmierne obciążanie daninami publicznymi, przekonywał, generowało bowiem szereg negatywnych konsekwencji, zarówno w wymiarze indywidualnej jakości życia, jak i w przekroju funkcjonowania całego społeczeństwa³⁹.

Podjmując rozważania nad budowę i wdrożeniem optymalnych rozwiązań podatkowych obciążających rolników, Rembieliński nawiązywał do procesu recepcji ustawodawstwa francuskiego w Księstwie Warszawskim. Przewidywał, iż wprowadzanie systemu ewidencyjnego, zawierającego informacje o wszystkich nieruchomościach gruntowych, znajdujących się na terytorium państwa, pozwoli na podniesienie efektywności systemu podatkowego. Kataster stanowić miał krok do wdrożenia sprawnego systemu naliczania i poboru podatku rolnego. W ten sposób pobieranie danin publicznych z tytułu posiadanych nieruchomości stałoby się wolne od arbitralności i niesprawiedliwości, a także innych nadużyć urzędniczych. Odwlekanie ostatecznego rozstrzygnięcia zasad opodatkowania nieruchomości generowało, zdaniem myśliciela, szkody dla interesu publicznego, w szczególności wobec wciąż dominującej w Księstwie Warszawskim produkcji rolnej, stanowiącej najważniejsze źródło dochodów państwa. Zalecał w tym zakresie daleko idącą roztropność i umiarkowanie decydentów. Podkreślał przy tym, iż ustanowieniu sprawiedliwego systemu opodatkowania sprzyjają wprowadzone rozwiązania ustrojowe, opierające się na dialogu monarchy i obywateli, którzy stali się pełnoprawnymi uczestnikami procesu rozstrzygania kluczowych spraw, także kwestii podatkowych⁴⁰.

Sprawiedliwe, proporcjonalne opodatkowanie gruntów rolnych, twierdził Rembieliński, wy-

maga także uwzględnienia jakości ziemi oraz wyraźnego oddzielenia produkcji rolnej od pozostałej działalności rolniczej. Inne przeznaczenie powinno wpływać na odmienny sposób opodatkowania nieruchomości. Prefekt wyrażał przekonanie, że oparty na racjonalnych przesłankach zaproponowany model podatku gruntowego jest rozwiązaniem najlepszym, dlatego niezależnie od istniejącego ustroju musi zostać ostatecznie wprowadzony przez wszystkich rozsądnie działających rządzących⁴¹.

Przechodząc do szczegółowej analizy sposobów naliczania podatku gruntowego Rembieliński jako dodatkowe kryterium, obok wielkości nieruchomości rolnych, proponował wprowadzić jakość gruntów według podziału na: „a) grunta przednie, b) dobre, c) mierne, d) podłe, e) nieużyteczne”⁴². Klasyfikacja powyższa oparta na analizie produktywności pozwoliłaby przyporządkować każdy grunt do jednej z wymienionych kategorii, a następnie odpowiednio opodatkować. Prefekt zalecał przy tym, aby tą część gruntów, która została przeznaczona pod uprawy lub produkcję wymagającą szczególnych nakładów pracy i kreatywności, wyłączyć z ogólnych zasad opodatkowania. Rozwiązanie to miało zachęcić rolników do podejmowania wysiłków na rzecz działań prorozwojowych w najbardziej pracochłonnych obszarach gospodarki⁴³.

Przyjęcie zaproponowanego sposobu obciążania nieruchomości podatkiem gruntowym pozwoliłoby, zdaniem Rembielińskiego, na uproszczenie i bardziej precyzyjne szacowanie wpływów do budżetu centralnego z tego tytułu. Co więcej, w celu ułatwienia rozliczeń włościan z fiskusem sugerował wprowadzenie alternatywnych form uiszczania danin publicznych, w naturze lub pieniądzu. W drugim z przypadków proponował, aby kwotę podatku naliczać na podstawie lokalnej trzyletniej średniej ceny rynkowej danej uprawy. Za konieczne uznawał przy tym uwzględnienie uwarunkowań logistycznych procesu produkcji i obrotu płodami rolnymi. Wskazywał na rolę dostępności rzek spławnych oraz rynków zbytu, w tym dostępność rynków zagranicznych, dających szansę prowadzenia eksportu znacznie zwiększającego dochody⁴⁴.

IV. Zasady opodatkowania pozostałych nieruchomości gruntowych

Przygotowując propozycję założeń systemu podatkowego Rembieliński dokonał analizy innych nieruchomości gruntowych z punktu widzenia optymalizacji obciążeń publicznoprawnych.

W przypadku opodatkowania łąk jako najbardziej korzystną uznawał pieniężną formę regulowania podatków i opłat. Analogicznie do gruntów uprawnych, także i w tym przypadku proponował uzależnić wysokość obciążeń od jakości łąk. W tym celu dokonał ich podziału na klasy:

„a) gruntowe i żyzne, b) gruntowe przepaliwe, c) rzeczne, d) bagniste”⁴⁵. Uważał, że w stosunku do najłabszych jakościowo terenów należy stosować zwolnienia podatkowe, stanowiące zachętę dla przedsiębiorców do inwestowania w zagospodarowanie nieużytków. Wyłączone spod opodatkowania powinny zostać ponadto akweny wodne - rzeki, stawy i jeziora⁴⁶.

Kolejnym rodzajem nieruchomości gruntowych poddanych analizie były lasy. Prefekt wskazywał na szereg korzyści, które człowiek zyskał dzięki eksploatacji tych zasobów naturalnych, w szczególności materiałów budowlanych i opału. Ponieważ jednak produkcja leśna przynosiła mniejsze dochody niż uprawa ziemi, a także wymagała większych nakładów pracy i środków niezbędnych do przekształcenia terenów zalesionych w grunty uprawne, myśliciel proponował, aby lasy obciążyć stawką podatkową w wysokości połowy podatku nakładanego na grunty orne. Uważał, że przyjęcie proponowanego rozwiązania z jednej strony nie obciąży nadmiernie właścicieli, z drugiej będzie stanowił czynnik mobilizujący do ponoszenia nakładów materialnych oraz pracy na rzecz racjonalnej eksploatacji lasów⁴⁷.

Zaproponowanie systemowych rozwiązań w zakresie opodatkowania nieruchomości Rembieliński uzasadniał kilkoma argumentami. Dowodził, że sprawiedliwy podział ciężarów publicznych pomiędzy mieszkańcami czyni owe obowiązki mniej uciążliwymi dla podatników, nawet gdy ich egzekwowanie w indywidualnych przypadkach niesie za sobą szereg przykrości. Przygotowanie racjonalnego planu wdrożenia systemu, w szczególności ocena jakości ziemi, pozwoli rządowi podjąć działania ostonowe oraz wspierające rozwój działalności rolniczej. Zestawienie danych dotyczących potencjalnej i rzeczywistej zdolności produkcyjnej oraz liczby ludności pracującej w rolnictwie dawało również możliwość precyzyjnego określenia wielkości produkcji zaspokajającej popyt na rynku wewnętrznym. Nadwyżka produkcji powinna zostać zbyta na rynkach zagranicznych w sposób gwarantujący państwu korzyści finansowe. Rzeczelnie zdiagnozowana sytuacja w rolnictwie pozwoliłaby ponadto, zdaniem prefekta, racjonal-

nie obciążać zabezpieczeniami hipotecznymi nieruchomości w przypadku zaciągania kredytów inwestycyjnych, przeznaczanych na rozwój działalności zarobkowej⁴⁸.

Przy okazji rozważań na temat zasad naliczania podatku od terenów zalesionych Rembieliński poruszył problem kolizji interesu prywatnego i dobra wspólnego, pojawiającego się często w związku z eksploatacją lasów. Uważał, że władze publiczne powinny dysponować uprawnieniem do nakładania sankcji w celu przymuszania właścicieli do wykorzystania i użytkowania części lasów zgodnie z interesem powszechnym, w szczególności wprowadzać ograniczenia ich wycinki. Chociaż miał świadomość, że jest to praktyka naruszająca prawo własności, ponieważ ogranicza swobodę dysponowania jej przedmiotem, wskazywał jednak na zasadność tego rodzaju działań władczych państwa. Uważał, że w tym przypadku dobro wspólne przewyższa negatywne konsekwencje naruszenia partykularnych interesów jednostek. Działania władz publicznych porównał do przymusowego leczenia, które podejmowane wbrew woli chorego ma na celu jego ochronę przed śmiercią⁴⁹.

Formułując założenia klasyfikacji nieruchomości gruntowych stanowiących, obok pracy, główny czynnik produkcji, Rembieliński zaproponował ciekawe rozwiązanie granicznych sporów sąsiedzkich. Uwzględniając konstrukcję ludzkiej natury, w szczególności zapobiegliwość w zakresie zabiegania o realizację własnych celów, także kosztem pogorszenia sytuacji innych, zaproponował, aby podatek obciążający każdą sporną nieruchomość był uiszczany w pełnej wysokości przez wszystkich roszczących sobie do niej prawo aż do momentu rozstrzygnięcia szkodliwego dla państwa sporu. Był przekonany, że dbałość o własne interesy zmobilizuje strony do szybkiego rozstrzygnięcia konfliktów związanych z tytułem prawnym do nieruchomości. Dzięki temu zabiegowi skróceniu miał ulec stan niepewności uniemożliwiający podjęcie prac związanych z jej zagospodarowaniem⁵⁰.

V. Zasady opodatkowania rzemieślników i kupców

Obciążanie przedstawicieli rzemiosła i handlu daninami publicznymi było, zdaniem Rembielińskiego, działaniem oczywistym i uzasadnionym. Stanowiło efekt spoczywającego na wszystkich członkach społeczeństwa obowiązku solidarnego ponoszenia ciężarów funkcjonowa-

nia państwa. Podkreślał jednak, iż nadmierne obciążenie tej grupy zawodowej może wywołać szereg negatywnych konsekwencji. Szczególnie na ziemiach polskich, gdzie brakowało wykwalifikowanych rzemieślników i profesjonalnych przedsiębiorców, należało zachować daleko idącą ostrożność w zakresie obciążania ich obowiązkami publicznoprawnymi. Postulat ten był tym istotniejszy, że w interesie rodzimej gospodarki było tworzenie warunków, sprzyjających napływowi zagranicznych specjalistów. Jako skuteczne narzędzie stymulujące aktywność tej części społeczeństwa wskazywał ograniczenie obowiązku służby wojskowej, a także uwolnienie miast od szczególnie uciążliwego kwatunku wojska. Ten ostatni obowiązek wraz z koniecznością tworzenia i finansowania utrzymania oddziałów gwardii narodowej uznawał za praktykę o zgubnych dla ośrodków miejskich konsekwencjach. „Niesprawiedliwą, jak szkodliwą, rzeczą i ten ciężar niezawodnie do wydłubienia miast naszych z klasy ludzi przemysłowych znacznie przyłożył się”⁵¹.

Podsumowanie

Analiza rozważań Rembielińskiego poświęconych założeniom systemu podatkowego pozwala na sformułowanie kilku wniosków ogólnych, zarówno w obszarze jego myśli społeczno-ekonomicznej, jak i politycznej. Utworzenie sprawnego i nowoczesnego państwa uzależniał od wzmocnienia jego siły ekonomicznej. Punktem wyjścia do osiągnięcia tego celu była budowa silnej gospodarki. W tym zakresie prefekt reprezentował umiarkowany nurt liberalizmu ekonomicznego. Akceptując bowiem ogólne założenia klasycznej szkoły ekonomicznej, skłaniał się w kierunku pełnienia przez państwo aktywnej roli w gospodarce. Niewątpliwie był to efekt racjonalnej oceny stanu gospodarki narodowej, dla której odbudowy oraz rozwoju konieczne było „pierwsze pchnięcie” wykonane przez państwo. Prefekt wiedział, że mechanizmy wolnorynkowe mają szansę odpowiednio zadziałać dopiero po osiągnięciu przez uczestników gry rynkowej odpowiedniego poziomu niezależności ekonomicznej.

Rembieliński zdawał sobie sprawę, że jedynie zamożni obywatele są w stanie sfinansować zadania państwa oraz utrzymać jego aparat. Nadmierną eksploatację zasobów prywatnych dla pokrycia wydatków publicznych uważał za działanie nieracjonalne. Był przekonany, iż o rozwoju nowoczesnego państwa decyduje zna-

leżenie rozsądnego kompromisu między interesem indywidualnym obywateli i dobrem wspólnym. Temu celowi służyć miała polityka fiskalna państwa, której założenia i realizacja bardzo wyraźnie obrazowały osiągnięcie równowagi bądź jej braku w relacjach jednostka – państwo. Poszukując optymalnych rozwiązań w zakresie założeń systemu podatkowego Rembieliński oparł się na kilku podstawowych założeniach. Przede wszystkim chciał budować system fiskalny na zasadzie sprawiedliwości. Temu celowi miała służyć druga zasada, przyjęcie powszechnej równości obywateli wobec prawa. Dzięki niej miało dojść do ograniczenia arbitralności urzędniczej oraz zniesienia wszelkiego rodzaju uprzywilejowania. Daniny publiczne w równej wysokości mieli płacić wszyscy znajdujący się w danej grupie podatników. Kwestią otwartą pozostawało określenie rodzajów oraz zasad naliczania poszczególnych podatków. W tym celu prefekt dokonał analizy wszystkich istniejących podatków. Jako postępowy należy uznać postulat wprowadzenia podatku dochodowego, podatku od nieruchomości oraz podatku konsumpcyjnego, jako kluczowych elementów systemu fiskalnego państwa.

Przy okazji rozważań poświęconych optymalnemu systemowi podatkowemu Rembieliński poruszył kilka kwestii związanych z założeniami organizacji nowoczesnego państwa. Na szczególną uwagę zasługuje postulat racjonalnego planowania działań publicznych, w tym staranne przygotowywanie budżetu, zawierającego rzetelnie oszacowane przychody i koszty funkcjonowania państwa. Ponadto prefekt postulował szereg usprawnień w zakresie organizacji i funkcjonowania państwa i jego aparatu, czym antycypował założenia prakseologii oraz teorii organizacji i kierownictwa. Doskonałym przykładem może być koncepcja uproszczania systemu podatkowego, które miało skutkować ograniczeniem wielkości aparatu fiskalnego oraz kosztów jego utrzymania.

Rozważania poświęcone tworzeniu nowoczesnego systemu podatkowego pozwalają plasować Rembielińskiego pośród postępowych myślicieli tego okresu. Wskazują jednocześnie na prawdopodobne motywy kierujące prefektem podczas podejmowania szeregu inicjatyw, w okresie gdy zajmował wysokie stanowiska w terenowej administracji państwowej w Płocku i na Mazowszu. Odrębną kwestią jest natomiast to, w jakim zakresie jego działalność praktyczna pozostawała w zgodzie ze szczytnymi założeniami refleksji teoretycznej.

Przypisy

- ¹ Na temat rzeczywistości warunkującej działalność pisarską ówczesnych myślicieli społeczno-ekonomicznych i polityczno-prawnych szerzej w: A. Chwalba, „Historia Polski 1795-1918, Wyd. Literackie, Kraków 2000, s. 221 i n., 257 i n.; K. Sójka-Zielińska, „Kodeks Napoleona. Historia i współczesność”, LexisNexis, wyd. 2 uzup., Warszawa 2008, s. 195 i n.; W. Sobociński, „Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego”, PWN, Toruń 1964, s. 15 i n.; R. Wapiński, „Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku”, Wyd. ARCHE, Gdańsk 1997, s. 37 i n.; R. Kania, „Myśl polityczno-prawna Franciszka Ksawerego Szaniawskiego (1768-1830)”, Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2012, s. 32 i n.; U. Zagóra-Jonszta (red.), „Polska klasyczna myśl ekonomiczna na tle angielskiej i francuskiej”, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2009, s. 83 i n.; K. Rogaczewska, „Ekonomiczny wymiar polskiego liberalizmu. Od fizjokratyzmu do szkoły krakowskiej”, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 55 i n., 124 i n.; P. Cichoń, „Rozwój myśli administracyjnej w Księstwie Warszawskim 1807-1815”, Kraków 2006, s. 67 i n., 167 in.
- ² Ibidem
- ³ Ibidem
- ⁴ Szerzej na temat życia, działalności organizatorskiej i publicznej oraz dorobku pisarskiego Rajmunda Rembieleńskiego patrz w: A. Barszczewska-Krupa (red.), „Rajmund Rembieleński. Jego czasy i jego współcześni”, PWN, Warszawa 1989, s. 6 i n.; B. Konarska-Pabiniak, „Rajmund Rembieleński – wybitna postać epoki Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Zasłużony dla ziemi płockiej i gostynińskiej” w: „Notatki Płockie”, 1/2013, s. 3 in.
- ⁵ Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, PWN, Warszawa 1964, s. 4 in.
- ⁶ R. Rembieleński, „Uwagi nad zasadami podatkowania, a w szczególności nad uregulowaniem podatku gruntowego i ustanowieniem maksimum onego w zastosowaniu do Księstwa Warszawskiego” w: A. Barszczewska-Krupa (red.), op. cit., s. 138-139. Pierwsze wyd. Płock 1811.
- ⁷ Ibidem
- ⁸ Idem, „Niektóre ogólne uwagi nad ekonomią polityczną i jej główną częścią – finansami” w: A. Barszczewska-Krupa (red.), op. cit., s. 177
- ⁹ Idem, „Uwagi nad zasadami podatkowania...”, s. 142
- ¹⁰ Idem, „Niektóre ogólne...”, s. 177-178
- ¹¹ Ibidem, s. 178
- ¹² Idem, „Uwagi nad zasadami podatkowania...”, s. 153-154
- ¹³ Idem, „Niektóre ogólne...”, s. 178
- ¹⁴ Ibidem
- ¹⁵ Ibidem, s. 178-179
- ¹⁶ Ibidem
- ¹⁷ Ibidem, s. 179-180
- ¹⁸ Idem, „Uwagi nad zasadami...”, s. 153
- ¹⁹ Ibidem, s. 153-154
- ²⁰ Ibidem, s. 154
- ²¹ T. Kotarbiński, „Traktat o dobrej robocie”, wyd. VII, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982, s. 391; T. Pszczołowski, „Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji”, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 263-264
- ²² Idem, „O miastach” w: A. Barszczewska-Krupa (red.), op. cit., s. 191-192
- ²³ Ibidem, s. 192
- ²⁴ Ibidem
- ²⁵ Idem, „Uwagi nad zasadami...”, s. 154-155
- ²⁶ Ibidem, s. 149-150
- ²⁷ Ibidem, s. 155-157
- ²⁸ Ibidem
- ²⁹ Ibidem, s. 156
- ³⁰ Ibidem, s. 156-157
- ³¹ Ibidem, s. 157
- ³² Ibidem, s. 157-158
- ³³ Ibidem, s. 158-159
- ³⁴ Ibidem
- ³⁵ Ibidem
- ³⁶ Ibidem, s. 140
- ³⁷ Ibidem
- ³⁸ Idem, „Projekt polepszenia stanu włościańskiego w Księstwie Warszawskim” w: A. Barszczewska-Krupa (red.), op. cit., s. 174-175
- ³⁹ Ibidem
- ⁴⁰ Idem, „Uwagi nad zasadami...”, s. 140-141
- ⁴¹ Ibidem, s. 142-143
- ⁴² Ibidem, s. 144-145
- ⁴³ Ibidem
- ⁴⁴ Ibidem, s. 145
- ⁴⁵ Ibidem, s. 147
- ⁴⁶ Ibidem
- ⁴⁷ Ibidem, s. 147-148
- ⁴⁸ Ibidem, s. 151-152
- ⁴⁹ Ibidem, s. 148-149
- ⁵⁰ Ibidem, s. 149
- ⁵¹ Idem, „O miastach”, s. 191

ASSUMPTIONS OF TAX SYSTEM IN RAJMUND REMBIELEŃSKI'S OPINIONS

Summary

At the beginning of the 19th century Polish society attempted to build a modern state. The implementation of this aim was enabled by setting-up the Duchy of Warsaw and the Kingdom of Poland. Efficient management of the organization of the state required the appropriate financial sources. One of them was to be an equitable and well-balanced system of taxes. In this time a lot of Polish thinkers made efforts in order to identify directives that defined the system of taxes in accordance with the principles mentioned above. One of them was Rajmund Rembieleński – a top officer of public administration and organizer of modern industry in the Mazovia.

LISTA ŻOŁNIERZY GARNIZONU PŁOCKIEGO, ZMARŁYCH W LATACH 1918-1920

Abstrakt

W pierwszych latach niepodległości garnizon płocki poniósł dosyć duże straty, będące wynikiem chorób zakaźnych. Z tego powodu w latach 1918-1920 zmarło co najmniej 71 żołnierzy garnizonu, z czego najwięcej – 53 w roku 1920.

Słowa kluczowe: Płock 1918-1939, garnizon płocki 1918-1920

Powszechnie wiadomo, że żołnierze garnizonu płockiego ponieśli dotkliwe straty w czasie obrony miasta 18-19 sierpnia 1920 r. Natomiast znacznie mniej znanym faktem jest to, że jednostki dyslokowane w Płocku ponosiły także straty nie będące wynikiem walk, ale rezultatem chorób zakaźnych.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Płock w dalszym ciągu był miastem garnizonywym. Od marca do maja 1919 r. w mieście stacjonował batalion zapasowy 8 pułku piechoty Legionów. Po jego przeniesieniu do Lublina, do miasta przybył 2 pułk instrukcyjny grenadierów-woltyżerów z Armii gen. J. Hallera. Jednostka stacjonowała w Płocku do stycznia 1920 r., kiedy otrzymała zadanie zajmowania przyznanych Polsce ziem byłego zaboru pruskiego. Równolegle od czerwca 1919 r. w Płocku formowany był batalion zapasowy 6 pułku piechoty Legionów. W sierpniu 1920 r. do Płocka skierowano dodatkowo szereg pododdziałów, które weszły w skład Grupy Dolna Wisła gen. Mikołaja Osikowskiego¹.

Tymczasem sytuacja zdrowotna w Płocku, tak jak w całym państwie, nie była najlepsza. Poważne zagrożenie dla mieszkańców, a w ślad za tym i dla żołnierzy stanowiły choroby zakaźne: tyfus i grypa, tzw. hiszpanka. Stan zdrowotności obniżało także niedożywienie, wpływające na większą podatność na choroby. W omawianym okresie w Płocku w wyniku chorób zakaźnych zmarło kilkaset osób. W więzieniu zmarło kilkunastu więźniów. Władze miejskie próbowały przeciwdziałać epidemiom np. poprzez dezynfekcję ludzi i mieszkań oraz zachęcanie do przestrzegania higieny, ale to nie wystarczało².

Według dostępnych źródeł od listopada 1918 r. do grudnia 1920 r., czyli w ciągu nieco ponad 2 lat w Płocku zmarło z powodu chorób co najmniej 71 żołnierzy. W grudniu 1918 r. zmarł jeden żołnierz, w 1919 r. – 17 żołnierzy, w 1920 r. zmarło 53 żołnierzy. Oprócz tego 3 żołnierzy zmarło w wyniku różnych wypadków, a jeden w

wyniku ran odniesionych w bliżej nieokreślonych okolicznościach.

Zakładając, że w batalionach zapasowych 8 pp Leg. i potem 6 pp Leg. służyli poborowi z terenu działania płockiej Powiatowej Komendy Uzupełnień, większość zmarłych stanowili poborowi z terenu Płocka oraz powiatów: płockiego, sierpeckiego i rypińskiego, choć zdarzali się także rekruci z innych rejonów Mazowsza³.

Fot.1. Podziękowanie za wsparcie szpitala załogi Płocka („Kurier Płocki” 1920, nr 50 z 2 marca, s. 4)

Głównym źródłem wiedzy o zmarłych żołnierzach jest opracowana w 1934 r. przez Wojskowe Biuro Historyczne *Lista strat Wojska Polskiego*⁴. W kilku przypadkach udało się ją uzupełnić o inne publikacje oraz przechowywane w płockim Archiwum Diecezjalnym księgi zmarłych z lat 1918-1920. Jednak akty zgonu sporządzono tylko dla kilku żołnierzy zmarłych w 1919 r. Praktycznie żaden ze zmarłych w 1920 r. nie został odnotowany w księdze zgonów. Być może akty zgonu sporządzał kapelan garnizonu ks. Feliks Słonicki i odnotowywał w osobnej księdze zgonów, której na razie nie udało się zlokalizować.

W oparciu o wymienione źródła można dokonać bardzo interesujących analiz statystycznych, biorąc jako kryterium czas śmierci z podziałem na miesiące lub przynależność zmarłych do jednostek stacjonujących w Płocku.

Z analizy załączonych tabel wynika, że jeżeli w 1919 r. sytuacja była jeszcze do zaakceptowania, to od grudnia 1919 r. zaczęła się

1918		1920	
Miesiąc	Ilość	Miesiąc	Ilość
Grudzień	1	Styczeń	7
1919		Luty	3
Miesiąc	Ilość	Marzec	8
Styczeń	2	Kwiecień	11
Luty	0	Maj	3
Marzec	2	Czerwiec	2
Kwiecień	1	Lipiec	0
Maj	0	Sierpień	8
Czerwiec	2	Wrzesień	5
Lipiec	0	Październik	3
Sierpień	1	Listopad	0
Wrzesień	1	Grudzień	3
Październik	3	Razem	53
Listopad	0		
Grudzień	5		
Razem	17		

pogarszać. W 1920 r. sytuacja zdrowotna żołnierzy garnizonu plockiego dramatycznie się pogorszyła. Nastąpił trzykrotny wzrost umieralności. Najgorsze były miesiące wiosenne i jesienno-zimowe. Ale nawet w sierpniu 1920 r. zmarło 8 żołnierzy.

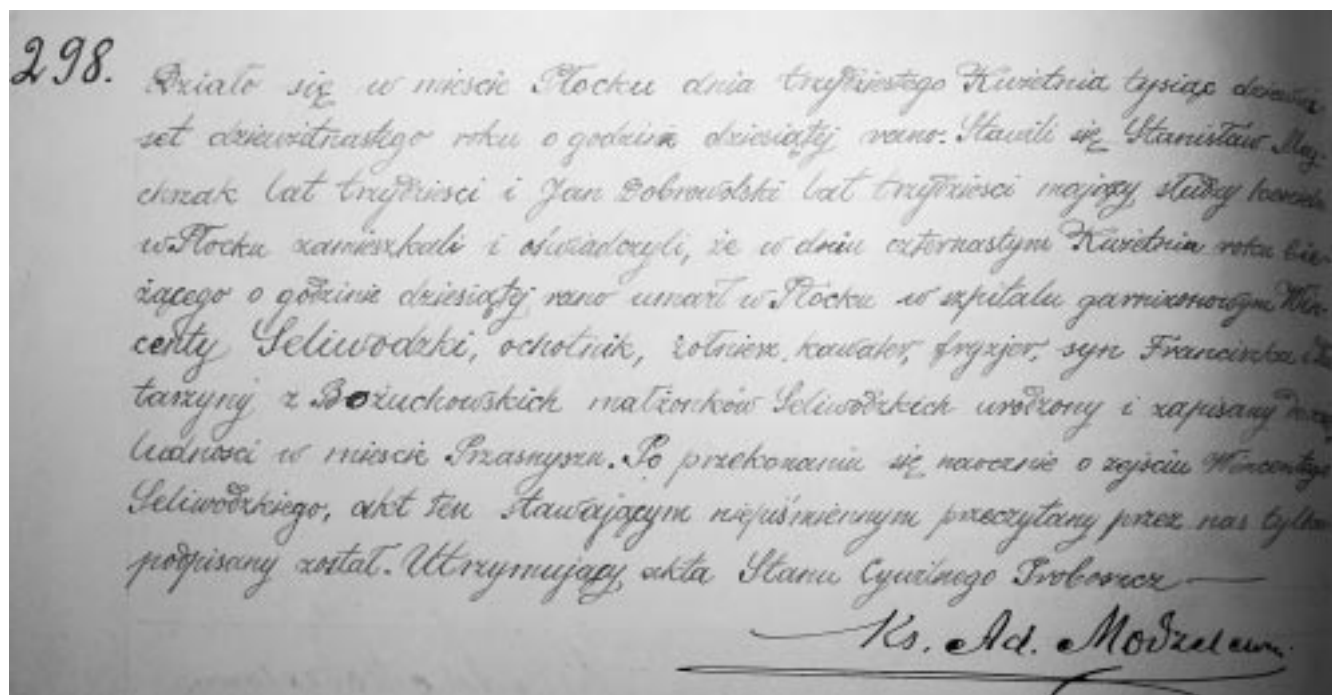
Można zastanawiać się nad przyczynami tak dużej śmiertelności wśród żołnierzy. Głównym czynnikiem były wspomniane już choroby zakaźne. Inną przyczyną mogły być, zwłaszcza

w 1919 r. duże braki lokalowe garnizonu plockiego. Późną jesienią 1919 r. poważnym problemem było zakwaterowanie żołnierzy, którzy stawali się w ramach poboru. Brakowało dla nich miejsca w koszarach, które były zniszczone po ostrzale miasta w latach 1914-1915 i do jesieni 1919 r. nie zostały odbudowane. W tej sytuacji kwaterowali w mieście w budynkach do tego nieprzystosowanych lub nawet w zgoła prowizorycznych warunkach (np. w nieogrzewanych stodołach), co musiało odbić się na ich stanie zdrowia⁵.

Fot. 3. Nekrolog zmarłego w styczniu 1920 r. plut. żand. Romana Sokół („Kurier Płocki” 1920, nr 7 z 10 stycznia, s. 4)

Wzrost liczby zmarłych żołnierzy w 1920 r. wynikał też ze zwiększenia liczebności garnizonu. W związku z wojną polsko-bolszewicką w sierpniu 1920 r. w Płocku stacjonowało ok. 2,5 tys. żołnierzy. W wyniku zarządzonej mobilizacji kolejnych roczników zgłaszali się żołnierze objęci poborem. Zapewne część z nich była chora i w złej kondycji zdrowotnej. W tak dużym skupisku ludzkim choroby przenosiły się na kolejnych żołnierzy⁶.

Fot. 2. Akt zgonu Wincentego Seliwodzkiego (ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja za lata 1917-1919)

Według podziału na jednostki wojskowe straty wyglądały następująco:

Przydział służbowy	Ilość zmarłych
6 pp Leg.	39
3 p. strz. podh.	8
8 pp Leg.	3
Inne	16
Brak danych	5
Łącznie	71

Jak więc widać największe straty niebojowe poniósł batalion zapasowy 6 pułku piechoty Legionów, stacjonujący w Płocku od czerwca 1919 r. i mający latem 1920 r. najwyższe stany liczbowe. Biorąc pod uwagę 18 miesięcy stacjonowania w analizowanym okresie, statystycznie umierało ponad 2 żołnierzy miesięcznie. 3 pułk strzelców podhalańskich – początkowo jako 2 pułk instrukcyjny grenadierów – wołyżerów – stacjonował od maja 1919 r. do stycznia 1920 r. Średnio umierał jeden żołnierz na miesiąc. Podobnie było w batalionie zapasowym 8 pułku piechoty Legionów, który stacjonował w mieście tylko 3 miesiące.

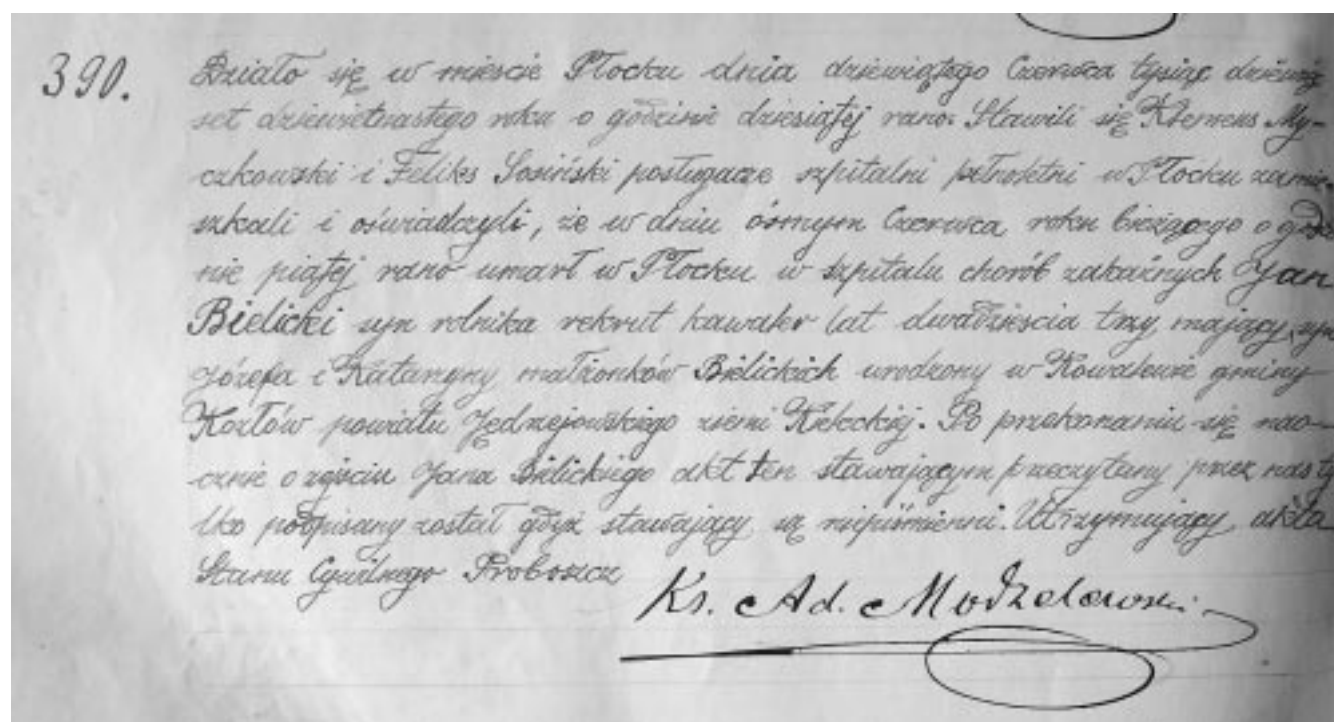
Różnie można oceniać fakt, że w garnizonie płockim w ciągu nieco ponad 2 lat zmarło 71 żołnierzy. Można się zżymać na słabe warunki sanitarne i niewystarczającą opiekę medyczną. Należy jednak pamiętać o realiach początków II RP. Uwzględniając, że w tym czasie przez garnizon płocki przewinęło się kilka tysięcy żołnierzy, ilość 71 zmarłych stanowi znikomy procent

całości. W skali całego wojska udokumentowane straty od listopada 1918 r. do końca grudnia 1920 r. wyglądały następująco⁷:

Straty Wojska Polskiego 1918-1920

Przyczyna śmierci	Ilość	Procent
Polegli	19 841	42,16
Zmarli z ran	4 403	9,35
Zmarli z chorób	18 576	39,47
Zmarli w wypadkach	1 139	2,42
Bez diagnozy	3 094	6,57
Razem	47 055	100

Tak więc ilość zmarłych w wyniku chorób niemal dorównywała ilości poległych w walkach. Biorąc to pod uwagę garnizon płocki nie mógł być tu wyjątkiem, straty w wyniku chorób odnotowywały także inne garnizony. Można tu wymienić leżące niedaleko Płocka garnizony we Włocławku, czy Żyrardowie, gdzie w każdym z nich w wyniku chorób zmarło grubo ponad 100 żołnierzy. W związku z tym ilość zmarłych z chorób w Płocku mieściła się w szeroko pojętej normie. Zakładając, że w obronie Płocka według różnych danych zginęło co najmniej 170-200 żołnierzy, ilość zmarłych nie wydaje się nadmierna. Tym niemniej było to 71 tragedii konkretnych młodych mężczyzn i ich rodzin. Dlatego warto przywołać ich nazwiska, aby pamiętać także o tych, którzy często nie zdążyli wziąć udziału w walkach o granice odrodzonej Polski lub w wojnie polsko-bolszewickiej, bo zmogła ich śmiertelna choroba.

Fot. 4. Akt zgonu Jana Bielickiego (ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja za lata 1917-1919)

Lista żołnierzy garnizonu plockiego, zmarłych z powodu chorób w latach 1918-1920

1918

1. **Dąbrowski Stanisław** – stopień i przydział nieznane, zmarł 5 grudnia 1918 r.⁸

1919

2. **Bielicki Jan** – zmarł 8 czerwca 1919 r. w szpitalu chorób zakaźnych w Płocku, „syn rolnika, rekrut, kawaler lat dwadzieścia trzy mający, syn Józefa i Katarzyny małżonków Bielickich, urodzony w Kowalewie gminy Kozłów, powiatu jędrzejowskiego ziemi kieleckiej”⁹.

3. **Ciborowski Janusz** – zmarł 14 stycznia 1919 r. w szpitalu świętej Trójcy, kawaler, lat 22, stu-

Fot. 5. Nekrolog Janusza Ciborowskiego („Kurier Płocki” 1919, nr 12 z 16 stycznia, s. 4)

chacz Szkoły Głównej Rolniczej w Warszawie, były ułan 3 szwadronu 4 pułku ułanów, formowanego w Płocku. Według aktu zgonu „syn Antoniego i Marii z Waśniewskich małżonków Ciborowskich, obywateli ziemskich, urodzony w Opinogórze, powiatu ciechanowskiego i tam zapisany do ksiąg ludności”. Pochowany został w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie¹⁰.

4. **Kaczmarek Piotr** – kpr. 3 pułku strzelców podhalańskich, zmarł 13 stycznia 1919 r.¹¹

5. **Kałużny Józef** – szer. 6 pułku piechoty Legionów, zmarł 4 grudnia 1919 r.¹²

6. **Kamiński Ignacy** – szer., przydział nieustalony, zmarł 14 kwietnia 1919 r. w szpitalu garnizonowym; żonaty, lat 20, syn Jakuba i Julianny Kamińskich, ur. w Osieku w pow. rypińskim¹³.

7. **Leśniak Andrzej** – strz. 44 p. strz., zmarł 1 października 1919 r.¹⁴

8. **Łęczycki Stanisław** – szer. 6 pp Leg., zmarł 31 grudnia 1919 r.¹⁵

9. **Maciona Jakub** – szer. komendy m. Warszawa, zmarł 31 grudnia 1919 r.¹⁶

10. **Morawski Czesław** – szer. 6 pp Leg., zmarł 4 października 1919 r.¹⁷

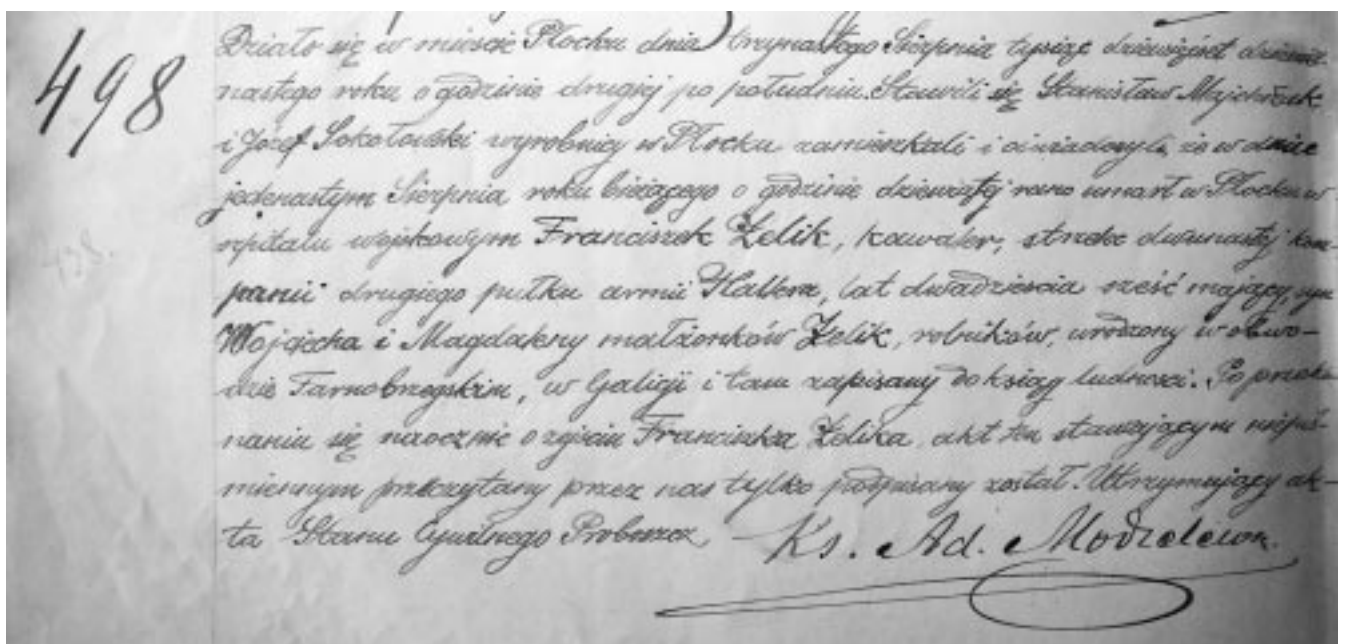
11. **Parawa Walenty** – strz. 3 p. strz. podh., zmarł 29 grudnia 1919 r.¹⁸

12. **Ruciński Zygmunt** – zmarł 28 sierpnia 1919 r. w szpitalu garnizonowym, „kawaler, lat dwadzieścia jeden mający, żołnierz, ułan trzeciego pułku, syn Stanisława i Zofii ze Świeckich małżonków Rucińskich, rolników, urodzony w Górach parafii Dobrzyków, do ksiąg ludności zapisany w gminie Sanniki, powiatu gostyńskiego”¹⁹.

13. **Seliwodzki Wincenty** – 8 pp Leg., zmarł 14 kwietnia 1919 r. w szpitalu garnizonowym.

Według aktu zgonu „ochotnik, żołnierz, kawaler, fryzjer, syn Franciszka i Katarzyny z Kożuchowskich małżonków Seliwodzkich, urodzony i zapisany do ksiąg ludności w mieście Przasnyszu”²⁰

14. **Stępka Franciszek** – stopień i przydział nieustalony, zmarł 24 marca 1919 r. w szpitalu św. Trójcy. Według aktu zgonu „rekrut, wyrobnik, kawaler, lat ośmnaście mający, syn Feliksa i Marii małżonków Stępki, urodzony we wsi Kosielsk, gminy Zielona, powiatu mławskiego”.²¹

Fot. 6. Akt zgonu Franciszka Żelika (ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja za lata 1917-1919)

15. Walenda Antoni – szer. 6 pp Leg., zmarł 4 grudnia 1919 r.²²

16. Walicki Paweł – szer. 6 pp Leg., zmarł 20 września 1919 r.²³

17. Wawrzyniak Bolesław – st. szer. 6 pp Leg., zmarł 27 października 1919 r.²⁴

18. Żelik Franciszek – zmarł 11 sierpnia 1920 r. w szpitalu garnizonowym. Według aktu zgonu „kawaler, strzelec dwunastej kompanii drugiego pułku armii Hallera, lat dwadzieścia sześć mający, syn Wojciecha i Magdaleny małżonków Żelik, rolników, urodzony w obwodzie tarnobrzeskim, w Galicji i tam zapisany do ksiąg ludności”²⁵.

1920

19. Balcerzak Bolesław – szer. 8 pp Leg., zmarł 1 stycznia 1920 r.²⁶

20. Bombała Antoni – szer. 6 pp Leg., zmarł 5 kwietnia 1920 r.²⁷

21. Byliński Stefan – szer. 6 pp Leg., zmarł 21 października 1920 r.²⁸

22. Chreścijański Jan – szer. 6 pp Leg., zmarł 3 kwietnia 1920 r.²⁹

23. Domagała Piotr – szer. 6 pp Leg., zmarł 6 marca 1920 r.³⁰

24. Dreśliński Józef – szer. 6 pp Leg., zmarł 6 sierpnia 1920 r.³¹

25. Dudkiewicz Antoni – szer. 6 pp Leg., zmarł 14 grudnia 1920 r.³²

26. Dykan Adolf – szer. 6 pp Leg., zmarł 9 kwietnia 1920 r.³³

27. Gałatowski Józef – szer. 6 pp Leg., zmarł 16 kwietnia 1920 r.³⁴

28. Giewartowski Wacław – szer. 6 pp Leg., zmarł 1 maja 1920 r.³⁵

29. Graczyk Stanisław – szer. 2 kompanii III batalionu etapowego, zmarł w sierpniu 1920 r.³⁶

30. Gutkowski Stanisław – strz. 3 pułku strz. podh., zmarł 23 stycznia 1920 r.³⁷

31. Jakubowski Wincenty – strz. 43 pułku strzelców, zmarł 14 kwietnia 1920 r.³⁸

32. Jaroński Adam – szer. 6 pp Leg., zmarł 4 kwietnia 1920 r.³⁹

33. Kapuściński Szczepan – szer. 6 pp Leg., zmarł 9 kwietnia 1920 r.⁴⁰

34. Kocot Franciszek – szer. 6 pp Leg., zmarł 3 stycznia 1920 r.⁴¹

35. Krewski Paweł – st. szer. 6 pp Leg., zmarł 18 sierpnia 1920 r.⁴²

36. Kuźmiński Feliks – szer. 8 pp Leg., zmarł 19 marca 1920 r.⁴³

37. Lasota Stanisław – szer. 6 pp Leg., zmarł 15 września 1920 r. w szpitalu polowym nr 906⁴⁴

38. Lis Bolesław – szer. 6 pp Leg., zmarł 13 marca 1920 r.⁴⁵

39. Łędkowski Ignacy – szer. 6 pp Leg., zmarł 2 września 1920 r.⁴⁶

40. Maciejewski Zygmunt – szer. 6 pp Leg., zmarł 27 kwietnia 1920 r.⁴⁷

41. Majewski Antoni – szer. 17 pp, zmarł 7 października 1920 r.⁴⁸

42. Majakowski Stanisław – szer. 6 pp Leg., zmarł 22 kwietnia 1920 r.⁴⁹

43. Matuszewski Marcin – szer. 6 pp Leg., zmarł 7 maja 1920 r.⁵⁰

44. Modrzejewski Tadeusz – szer. 6 pp Leg., zmarł 14 października 1920 r.⁵¹

45. Molcan Ludwik – szer. 6 pp Leg., zmarł 14 września 1920 r.⁵²

46. Nadolny Adam – szer. 28 pp, zmarł 3 września 1920 r.⁵³

47. Osiewalski Ignacy – kpr. 6 pp Leg., zmarł 27 marca 1920 r.⁵⁴

48. Ostrowski Andrzej – strz. 3 p. strz. podh., zmarł 20 lutego 1920 r.⁵⁵

49. Plamus Władysław – strz. 3 p. strz. podh., zmarł 10 marca 1920 r.⁵⁶

50. Podsiadlikowski Czesław – szer. 6 pp Leg., zmarł 14 października 1920 r.⁵⁷

51. Pruszkowski Bolesław – szer. 37 pp, zmarł w sierpniu 1920 r.⁵⁸

52. Ramus Władysław – strz. 3 p. strz. podh., zmarł 18 stycznia 1920 r.⁵⁹

53. Rosiak Franciszek II (ur. 1897), szer. 6 pp Leg., zmarł 16 grudnia 1920 r.⁶⁰

54. Roszak Władysław – szer. 10 pp, zmarł 11 sierpnia 1920 r.⁶¹

55. Smolarek Bronisław – szer. 6 pp Leg., zmarł 22 kwietnia 1920 r.⁶²

56. Sobczyński Julian – strz. słuckiego p. strz., zmarł 30 sierpnia 1920 r.⁶³

57. Sokół Roman – plut. żand. wojsk., zmarł 8 stycznia 1920 r. w szpitalu chorób zakaźnych. Według notki biograficznej z „Kuriera Płockiego” R. Sokół (ur. 1898) pochodził z Małopolski. Jako 17-latek wstąpił do Legionów J. Piłsudskiego, a potem – być może po odmowie złożenia przysięgi w 1917 r. – przymusowo wcielony do armii austriackiej. W 1918 r. brał udział w rozbrajaniu Austriaków w Kielcach, następnie wstąpił do żandarmerii polowej. Od maja 1919 r. jako plutonowy służył w Płocku⁶⁴.

58. Solarz Franciszek – szer. 6 pp Leg., zmarł 17 stycznia 1920 r.⁶⁵

59. Sroka Eugeniusz – strzelec 3 p. strz. podh., zmarł 31 grudnia 1920 r.⁶⁶

60. Stachur Michał – strz. 3 p. strz. podh., zmarł 30 marca 1920 r.⁶⁷

61. Stawicki Antoni – szer. 6 pp Leg., zmarł 28 lutego 1920 r.⁶⁸

62. Strześniewski Mieczysław – szer. 6 pp Leg., zmarł 16 stycznia 1920 r.⁶⁹

63. Syrek Franciszek – strz. 4 p. strz. podh., zmarł 29 sierpnia 1920 r.⁷⁰

64. Urbański Franciszek – szer. 9 kompanii telegraficznej, zmarł 5 września 1920 r.⁷¹

65. Ziarek Jan – szer. 6 pp Leg., zmarł 26 czerwca 1920 r.⁷²

66. Wilk Nepomucen – szer. 6 pp Leg., zmarł 20 marca 1920 r.⁷³

67. Wiśniewski Jan – szer. 6 pp Leg., zmarł w sierpniu 1920 r.⁷⁴

68. Wiśniewski Marceli – szer. 6 pp Leg., zmarł 26 czerwca 1920 r.⁷⁵

69. Wójcik Franciszek – szer. 6 pp Leg., zmarł 22 lutego 1920 r.⁷⁶

70. Zgierski Józef – szer. 30 pp, zmarł 9 marca 1920 r.⁷⁷

71. Ziemlicki Jan – szer. Dowództwa Okręgu Generalnego Nr IX, zmarł 30 maja 1920 r.⁷⁸

Oprócz wymienionych powyżej, 4 żołnierzy garnizonu plockiego zmarło w wyniku innych przyczyn, niż choroby:

1. Dobrowolski Władysław – żandarm żandarmerii wojskowej, zmarł z ran 6 września 1919 r.⁷⁹

2. Kurpiewski Stanisław – szer. 6 pp Leg., zmarł w wyniku wypadku 27 września 1919 r.⁸⁰

3. Janus Stanisław – szer. 31 pp, zmarł w wyniku wypadku 11 maja 1920 r. w Proboszczewicach⁸¹.

4. Ludowski Franciszek – strz. 4 pułku strz. podh., zmarł w wyniku wypadku 20 września 1920 r.⁸²

W 1920 r. zmarło 4 wojskowych, nie należących do garnizonu plockiego. Byli to:

1. Stanisław Turski – według zamieszczonego w „Kurierze Płockim” nekrologu zmarł w 20. roku

życia 25 lutego 1920 r. w Poznaniu jako student prawa Uniwersytetu Poznańskiego. Wcześniej był ułanem 3 szwadronu 4 pułku ułanów, formowanego w Płocku na przełomie 1918 i 1919 r. Pochowany został 2 marca 1920 r. w Płocku na cmentarzu parafialnym. Był synem Zygmunta i Eugenii z Mieczysławskich Turskich z Borowic⁸³

2. Tadeusz Grabski – lat 22, zmarły 28 lutego 1920 r. w Płocku w domu rodzinnym przy ul. Dobrzyńskiej. T. Grabski zmarł w wyniku obrażeń odniesionych w czasie wcześniejszych walk pod Czystkami na południowy-wschód od Przemyśla. Był synem Antoniego i Marii z Jagodzińskich Grabskich, urodzony w Chełmcach, zamieszkały przy rodzicach w Płocku.⁸⁵

3. Michał Treichel – zmarł 17 maja 1920 r. w domu przy ul. Królewieckiej. Według aktu zgonu

Fot. 8. Nekrolog Michała Treichla („Kurier Płocki” 1920, nr 121 z 22–23 maja, s. 4)

„podporucznik wojsk kolejowych, lat dwadzieścia ośm mający, kawaler, w Płocku urodzony i zamieszkały, syn Franciszka i Ewy z Szafrzańskich małżonków Treichel”⁸⁶

4. Stefan Matczak – zmarł 26 sierpnia 1920 r. w szpitalu św. Trójcy. Według aktu zgonu „był porucznik siódmej kompanii, inwalida, żonaty, lat trzydzieści trzy mający, syn Szczepana i Anieli ze Stańczyków małżonków Matczaków, w Płocku zamieszkały, urodzony w Warszawie, pozostawił owdowiałą żonę Benedyktę z Sawickich”⁸⁷

Fot. 7. Nekrolog Stanisława Turskiego („Kurier Płocki” 1920, nr 50 z 2 marca, s. 4)

Przypisy

¹ M. Trubas, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918–1939*, Warszawa 2008, s. 65–73; G. Gołębiowski, *Hallercyzycy w Płocku w 1919 r.*, „Notatki Płockie” 2003, nr 3, s. 23–28.
² W sprawie walki z tyfusem, „Kurier Płocki” 1919, nr 50 z 4 marca, s. 3; W walce z chorobami zakaźnymi, „Kurier Płocki” 1919, nr 134 z 18 czerwca, s. 3–4; Przebieg chorób zakaźnych w Płocku, „Kurier Płocki” 1919, nr 205 z 12 września, s. 3; Walka z tyfusem plamistym, „Kurier Płocki” 1919, nr 218 z 27 września, s. 3; Przebieg epidemii tyfusu w Płocku, „Kurier Płocki” 1920, nr 11 z 15 stycznia, s. 3; Epidemia „hiszpanki”, ibidem; Z Wydziału zdrowia publicznego, „Kurier Płocki” 1920, nr 12 z 16 stycznia, s. 3; M. J. Szczepkowski, *Warszawski Okręg Generalny w latach 1918–1921*, „Rocznik Mazowiecki” 1984, t. VIII, s. 240. Dokładne dane personalne mieszkańców Płocka

zmarłych na choroby zakaźne znajdują się w księgach zmarłych parafii św. Bartłomieja w Płocku z lat 1918–1920
³ M. J. Szczepkowski, op. cit., s. 238. M. Trubas podaje, że plockiej PKU podlegały powiaty plocki, płoński i sierpecki (M. Trubas, op. cit., s. 65). Wg M. J. Szczepkowskiego pow. płoński należał do PKU w Ciechanowie.
⁴ *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918–1920*, Warszawa 1934.
⁵ M. Olszowski, *Skrzynka do listów*, „Kurier Płocki” 1919, nr 259 z 15 listopada, s. 3; R. Borszewski, *Skrzynka do listów. Wyjaśnienie*, „Kurier Płocki” 1919, nr 263 z 20 listopada, s. 3; M. Gutkowska, *Skrzynka do listów*, „Kurier Płocki” 1919, nr 270 z 28 listopada, s. 4; M. Trubas, op. cit., s. 75–76.
⁶ Z. Bohusz-Szysko, *Działania wojenne nad Dolną Wisłą w 1920 r.*

- Warszawa 1931, s.104-105; G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18-19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2004, s. 75-76; M.Trubas, op. cit., s. 68, 73.
- ⁷ Według *Listy Strat Wojska Polskiego*, tabela nr 2, s. nlb na końcu publikacji. Straty rzeczywiste były na pewno większe, bo nie wszyscy polegli i zmarli znaleźli się na liście.
- ⁸ Ibidem, nr 6 227, s.138.
- ⁹ Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej – ADP), księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 390. W *Liście strat Wojska Polskiego* znajduje się tylko informacja, że zmarł 8 czerwca 1919 r. bez bliższych danych (nr 2 158, s. 48).
- ¹⁰ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 30; nekrolog w „Kurierze Płockim” 1919, nr 12 z 16 stycznia, s. 4. Według *Listy strat Wojska Polskiego* J. Ciborowski – bez określenia stopnia i przydziału służbowego – zmarł w Warszawie, co jest informacją błędną (nr 4 849, s.106).
- ¹¹ Ibidem, nr 14 428, s. 321.
- ¹² Ibidem, nr 14 749, s. 328.
- ¹³ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 293; *Lista strat...*, nr 14 806, s. 329
- ¹⁴ Ibidem, nr 21 550, s. 477.
- ¹⁵ Ibidem, nr 22 560, s.501.
- ¹⁶ Ibidem, nr 23 107, s.513.
- ¹⁷ Ibidem, nr 26 182, s.583.
- ¹⁸ Ibidem, nr 29 252, s.654.
- ¹⁹ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 516. Powiat gostyński to oczywiście – gostyński. W *Liście strat Wojska Polskiego* podane jest tylko, że zmarł 11 sierpnia 1919 r. Data śmierci nie zgadza się zatem z aktem zgonu (poz. 33 573, s. 750).
- ²⁰ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 298; *Lista strat...*, nr 36 303, s. 812. W *Liście strat Wojska Polskiego* występuje jako Soliwodzki.
- ²¹ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 198; *Lista strat...*, nr 37 271, s. 833
- ²² Ibidem, nr 41 811, s. 940
- ²³ Ibidem, nr 41 836, s. 940
- ²⁴ Ibidem, nr 42 221, s. 949
- ²⁵ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1917-1919, nr 498; *Lista strat...*, nr 46 640, s.1051
- ²⁶ Ibidem, nr 843, s. 20
- ²⁷ Ibidem, nr 2 909, s. 64
- ²⁸ Ibidem, nr 4 052, s. 88
- ²⁹ Ibidem, nr 4 723, s. 103
- ³⁰ Ibidem, nr 6 693, s. 148
- ³¹ Ibidem, nr 6 937, s. 153
- ³² Ibidem, nr 7 246, s. 159
- ³³ Ibidem, nr 7 522, s. 165.
- ³⁴ Ibidem, nr 9 071, s. 201.
- ³⁵ Ibidem, nr 9 665, s. 214.
- ³⁶ Ibidem, nr 10 810, s. 238.
- ³⁷ Ibidem, nr 11 575, s. 255.
- ³⁸ Ibidem, nr 12 912, s. 287.
- ³⁹ Ibidem, nr 13 390, s. 298.
- ⁴⁰ Ibidem, nr 15 099, s. 336.
- ⁴¹ Ibidem, nr 16 764, s. 372; *Historia 6 Pułku Piechoty Legionów*, t. I, *Tradycja*, Warszawa 1939, s.119.
- ⁴² *Lista strat...*, nr 19 136, s. 424.
- ⁴³ Ibidem, nr 20 813, s. 461.
- ⁴⁴ Ibidem, nr 21 230, s. 471.
- ⁴⁵ Ibidem, nr 21 976, s. 487.
- ⁴⁶ Ibidem, nr 22 562, s. 501.
- ⁴⁷ Ibidem, nr 23 084, s. 513.
- ⁴⁸ Ibidem, nr 23 364, s. 518.
- ⁴⁹ Ibidem, nr 23 743, s. 528.
- ⁵⁰ Ibidem, nr 24 639, s. 548.
- ⁵¹ Ibidem, nr 26 064, s. 580; *Historia 6 Pułku...*, s.119.
- ⁵² *Lista strat...*, nr 26 103, s. 581.
- ⁵³ Ibidem, nr 26 765, s. 596.
- ⁵⁴ Ibidem, nr 28 546, s. 637.
- ⁵⁵ Ibidem, nr 28 653, s. 640.
- ⁵⁶ Ibidem, nr 30 856, s. 689.
- ⁵⁷ Ibidem, nr 31 182, s. 696.
- ⁵⁸ Ibidem, nr 31 827, s. 711.
- ⁵⁹ Ibidem, nr 32 632, s. 729.
- ⁶⁰ Ibidem, nr 33 304, s. 744.
- ⁶¹ Ibidem, nr 33 381, s. 746; W.Wysocki, *10 Pułk Piechoty 1918-1939*, Warszawa 1997, s. 177.
- ⁶² *Lista strat...*, nr 35 848, s. 802.
- ⁶³ Ibidem, nr 36 022, s. 805.
- ⁶⁴ *Ś.p. Roman Sokół*, „Kurier Płocki” 1920, nr 7 z 10 stycznia, s. 3; *Lista strat...*, nr 36 267, s. 811.
- ⁶⁵ Ibidem, nr 36 282, s. 811.
- ⁶⁶ Ibidem, nr 36 580, s. 818.
- ⁶⁷ Ibidem, nr 36 649, s. 819.
- ⁶⁸ Ibidem, nr 37 000, s. 828.
- ⁶⁹ Ibidem, nr 37 587, s. 841.
- ⁷⁰ Ibidem, nr 37 976, s. 849. W księdze zgonów parafii św. Wita Modesta i Krescencji w Sierpcu znajduje się informacja, że 28 sierpnia 1920 r. w Sierpcu zmarł 19-letni żołnierz 3 kompanii 3 pułku strz. podh. Franciszek Cyryk. Prawdopodobnie chodzi o tego samego żołnierza (akt zgonu nr 195).
- ⁷¹ *Lista strat...*, nr 41 514, s. 932.
- ⁷² Ibidem, nr 45 951.
- ⁷³ Ibidem, nr 43 205, s. 970.
- ⁷⁴ Ibidem, nr 43 415, s. 975.
- ⁷⁵ Ibidem, nr 43 451, s. 976.
- ⁷⁶ Ibidem, nr 44 503, s. 1000.
- ⁷⁷ Ibidem, nr 45 929, s. 1034.
- ⁷⁸ Ibidem, nr 46 139, s. 1039.
- ⁷⁹ Ibidem, nr 6 580, s. 145.
- ⁸⁰ Ibidem, nr 20 591, s. 456.
- ⁸¹ Ibidem, nr 13 291, s. 296.
- ⁸² Ibidem, nr 22 234, s. 492.
- ⁸³ Nekrolog S. Turskiego, „Kurier Płocki” 1920, nr 50 z 2 marca, s. 4; *Nadstawione wspomnienie pośmiertne*, „Kurier Płocki” 1920, nr 99 z 23 kwietnia, s. 4.
- ⁸⁴ W Polsce są 3 miejscowości o nazwie Chełmce: między Radziejowem i Kruszwicą, pod Kielcami i pod Kaliszem. Z której pochodził T. Grabski – nie wiadomo.
- ⁸⁵ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1919-1922, nr 123 za rok 1920; *Cześć bohaterom!*, „Kurier Płocki” 1920, nr 50 z 2 marca, s. 3; *Lista strat...*, nr 10 792, s. 238. Szerzej na temat T. Grabskiego zob.: G. Gołębiowski, *Lwowskie orleńskie z Płocka – Halina, Jan i Tadeusz Grabscy*, „Notatki Płockie” 2002, nr 1, s.13-20; S.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, Płock 2002, s. 200.
- ⁸⁶ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1919-1922, nr 254 za rok 1920. M. Treichla brak w *Liście strat Wojska Polskiego*.
- ⁸⁷ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za lata 1919-1922, nr 439 za rok 1920.

LIST OF PŁOCK GARRISON SOLDIERS DIED WITHIN 1918-1920

Summary

In first years of independence Płock garrison suffered from vast losses, which were mostly result of the infectious diseases. Owing to that reason, 71 garrison soldiers died within 1918-1920 and most of them (53 soldiers) in 1920.

GOSTYNIN POD ZARZĄDEM NIEMIECKIM 1939-1945

Abstrakt

W 2010 r. wydana została monografia *Dzieje Gostynina od XI do XXI wieku*¹, w której jeden z rozdziałów dotyczy sytuacji Gostynina i jego mieszkańców w okresie okupacji niemieckiej w latach 1939–1945. W jego opracowaniu autorka Elżbieta Szubska-Bieroń uwzględniła dotychczasowy stan badań nad kwestią II wojny światowej w mieście należącym wówczas do prowincji Kraj Warty. Zagadnienie dotyczące funkcjonariuszy nazistowskich działających w Gostyninie zainteresowało niemieckiego badacza dr. Johanna Heinricha Kumpfa z Berlina podczas jego badań nad z życiem i pracą ówczesnych niemieckich burmistrzów w Gostyninie². Dr Kumpf na przełomie 2012/2013 r. prowadził kwerendy w niemieckich archiwach, szczególnie w Oddziale Zamiejscowym Niemieckiego Archiwum Państwowego w Ludwigsburgu³. Znajdują się tam akta założonej w 1958 r. Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych (Die Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen). Instytucja ta zajmowała się m.in. badaniami dotyczącymi działalności zbrodniarzy nazistowskich w Gostyninie i jego okolicach w okresie niemieckiej dyktatury. W celu wyjaśnienia kwestii zbrodni faszystowskich w powiecie gostynińskim zostały przesłuchane liczne osoby, głównie Niemcy i Żydzi mieszkający w czasie okupacji w Gostyninie. Centrala dotarła do nich po 1945 r. w Republice Federalnej Niemiec oraz w innych krajach świata. Zeznania te wzbogacają, choć jeszcze niewyczerpująco i w sposób wolny od sprzeczności, obraz stanu, wydarzeń i osób omawianego okresu w Gostyninie. Dodatkowo odnalezione zostały artykuły prasowe, pochodzące z dziennika „Lit-zmannstädter Zeitung” („Gazeta Łódzka”)⁴, dotyczące organizacji partyjnych, organów administracji i osób, które dość dobrze uzupełniły informacje pochodzące z wcześniejszych źródeł. Dzięki badaniom dr. Kumpfa można dziś bardziej szczegółowo pokazać struktury partyjne NSDAP oraz ujawnić nazwiska zbrodniarzy nazistowskich pracujących w powiecie i mieście Gostyninie na rzecz III Rzeszy. Poniższy artykuł, źródłowo przygotował dr J. H. Kumpf, jego opracowania i tłumaczenia z języka niemieckiego dokonała dr E. Szubska-Bieroń.

Słowa kluczowe: Gostynin, 1939-1945, NSDAP, administracja, naziści.

Struktura Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Pracy i „afiliowane z nią związki” w powiecie i mieście Gostynin⁵

W czasach nazistowskich w całej III Rzeszy, do której włączono Gostynin⁶, przemianowany⁷ w 1940 r. na „Gastern”⁸, a w 1942 r. na „Wal-drode”⁹ (w tłumaczeniu Leśne karczowisko), władzę totalitarną sprawowała jedna niemiecka partia o charakterze narodowosocjalistycznym. W jej ramach funkcjonowała odrębna struktura partyjna dla każdej grupy społecznej i wiekowej. Najaktywniej działającą i najsilniej zorganizowaną organizację stanowiła Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników – NSDAP, przeznaczona dla mężczyzn. W Gostyninie, jako stolicy powiatu, utworzono kierownictwo powiatowe grupy NSDAP z siedzibą przy ul. Strasse der Deutschen 45¹⁰ (dziś 3 Maja). Par-

tyjna jednostka powiatowa posiadała niższą strukturę organizacyjną, obejmującą grupy miejscowe NSDAP dla poszczególnych gmin. Na czele każdej grupy stał aktywista w funkcji kierownika. Miasto Gostynin stanowiło największą liczebnie grupę miejscową, która dzieliła się dalej na komórki i bloki¹¹.

Kierownictwo powiatowe NSDAP w Gostyninie

Funkcję kierownika powiatowego NSDAP w Gostyninie od wiosny 1940 r.¹² pełnił Albert Wallwey, wcześniej członek Rady Miejskiej w Kolonii i parlamentarzysta, długoletni działacz w szeregach partii. Z powodów dyscyplinarnych został jednak po niespełna kilku miesiącach sprawowania funkcji przeniesiony do Monachium. Jego następcą na przełomie roku 1940/1941 został Richard Delang¹³, który przyjechał

z Ostrowa. W międzyczasie pełnił przejściowo również funkcję kierownika powiatowego NSDAP we Włocławku. Wówczas to w Gostyninie, pod koniec 1941 r., pojawił się Heinrich Diederichsen jako przywódca powiatowy NSDAP¹⁴. Delang, po powrocie na wcześniej zajmowane stanowisko do Gostynina, pozostał tu do 17 stycznia 1945 r. – ostatniego dnia okupacji, kiedy to kierował wymarszem Niemców z miasta¹⁵. Podczas służby w Gostyninie uchodził za bezwzględnie oddanego ideom partii. Realizował bezpośrednio hitlerowską politykę narodowościową, składał sprawozdania swym zwierzchnikom o wszelkich przejawach antyniemieckiej postawy ludności polskiej, wywiadywania się z obywatelskich obowiązków przez Volksdeutsche i Reichdeutsche, organizował zebrania, werbował w szeregi partii nowych członków. Jednym z jego najważniejszych przedsięwzięć w czasie sprawowania urzędu było przygotowanie w lipcu 1941 r. wizyty w Gostyninie namiestnika Kraju Warty i zwierzchnika partii NSDAP Arthura Greisera, któremu w podróży po Kraju Warty towarzyszyli prezydent rejencji inowrocławskiej dr Hans Burkhardt i dyrektor rządowy z Poznania Herbert Mehlhorn. Wizytę nazistowskich dygnitarzy tak relacjonował dziennik „Litzmannstädter Zeitung”:

„(...) Wizyta była świętem dla całej ludności niemieckiej. Tuż za granicą powiatu kutnowskiego ukazał się gościom napis na wielkim plakacie „Witamy naszego Gauleitera” i powiewały flagi III Rzeszy. Samo miasto przyodziano w barwne stroje, co kilka metrów zawieszono nad ulicami miasta zielone łańcuchy, na rynku zaś na wysokich masztach powiewały flagi. Przed budynkiem starostwa, który jak wszystkie gmachy publiczne, był bogato udekorowany, Gauleitera

Fot. 1. Powitanie Gauleitera Arthura Greisera (z prawej), koniec lipca 1941 r. w Gostyninie. W środku (przypuszczalnie) kierownik powiatowy Richard Delang, z lewej (przypuszczalnie) starosta Wolfgang Sträber. Źródło: LZ z 1.08.1941.

powitała orkiestra w barwnym korowodzie (...) Gauleiter zwiedził budynek grupy miejscowej NSDAP na rynku (...)”¹⁶

Do pomocy w realizacji zadań służył Delangowi sztab powiatowy NSDAP, którego siedziba mieściła się przy rynku pod numerem 16. Według informacji „Litzmannstädter Zeitung” z 12 i 13 lipca 1940 r. stanowisko kierownika organizacyjnego gostynińskiego powiatu sprawował Spangenberg¹⁷, zaś z 24 lipca 1940 r. Hans Preis¹⁸. Duża rola w organizacji spotkań roboczych i szerzenia idei narodowosocjalistycznych przypadła kierownikowi propagandy powiatowej. Funkcję tę piastowali w 1940 r. Spangenberg, dotychczasowy szef organizacyjny, a w 1941 r. Günther Dettmann¹⁹. Obie funkcje zostały w listopadzie 1941 r. skupione w jednym ręku i przejęte przez niejakiego von Wegerle²⁰. Po otwarciu gostynińskiego kina w siedzibie Ochotniczej Straży Pożarnej przy ul. Floriańskiej życie partyjne skupiało się w sali widowiskowej. Odbýwały się tam regularne spotkania, a uczestniczący w nich członkowie zawsze zakładali oficjalny mundur partyjny w specyficznym jasnobrunatnym kolorze.

NSDAP powołała własny sąd partyjny. Funkcję Powiatowego Sędziego Partii pełnił od października 1940 r. starosta Wolfgang Stäber. W strukturach partyjnych obowiązywała zasada jedności władzy administracyjnej i politycznej. Najczęściej przywódcą partyjnym na szczeblu powiatu był starosta, a miejscowej grupy partyjnej burmistrz lub komisarz obwodowy.

Funkcjonariusze partyjni cieszyli się wieloma przywilejami, które gwarantowały im wysoką pozycję społeczną i status materialny. Dodatkowo korzystać mogli ze środków zgromadzonych w Powiatowym Urzędzie Kasy NSDAP. Na początku maja 1942 r. Kierownikiem Powiatowej Kasy²¹ był członek partii²² Bernhardt, zaś jesienią tego samego roku Kurt Ziegler, który przyjechał do Gostynina z Magdeburga²³.

Grupa miejscowa NSDAP Gostynin

Największą grupę miejscową NSDAP tworzyli, jak już wcześniej wspomniano, członkowie partii w Gostyninie. W maju 1940 r. jej kierownikiem został Adolf Hein, pełniący wcześniej funkcję komisarzycznego burmistrza Gostynina²⁴. Pod koniec lipca 1941 r. w źródłach wymieniany był Skzestan jako kierownik grupy miejscowej Gostynin. Za wkład pracy na rzecz NSDAP otrzymywał pochwały od swoich zwierzchników, a jego osobiste zasługi za stworzenie siedziby

dla miejscowej grupy partii publicznie podkreślał Gauleiter Arthur Geiser podczas swojej wizyty w Gostyninie²⁵ w następujących słowach: *W ciągu niewielu tygodni ze starego, brzydkiego budynku stworzył tutaj kierownik grupy miejscowej Skzestan piękny, szykowny dom partii dla jej członków i przyłączonych jednostek Waldrode*²⁶. Od listopada 1941 r. funkcję kierownika grupy miejscowej przejął Becker²⁷. Natomiast 4 lutego 1943 r. „Litzmannstädter Zeitung”²⁸ informowała, iż z okazji odbywającej się w powiatowym teatrze manifestacji NSDAP przypadającej na 10. rocznicę przejęcia władzy, kierownik powiatowy Delang oznajmił, że miejski nadleśniczy Fritz Türke, przejmie przywództwo grupy miejscowej Waldrode. Na tym stanowisku Türke pozostał w Gostyninie, zgodnie z jego relacją²⁹, aż do ucieczki 17 stycznia 1945 r.

Struktury NSDAP w powiecie i mieście Gostynin

W Gostyninie mężczyźni działali także w Oddziałach Szturmowych NSDAP (Sturmabteilung - SA), których zadanie polegało na ochronie zgromadzeń partyjnych. Zgodnie z relacją jednego z byłych członków SA, do gostynińskiego oddziału wstąpili prawie wszyscy mężczyźni, którzy wcześniej należeli do organizacji „Volksdeutschen Selbstschutz”³⁰. Miejskowy oddział powiatowy prowadził Appel³¹ i wraz z powiatem Kutno należał do 162. Pułku SA³². Funkcję szefa SA w Gostyninie pełnił także zatrudniony w starostwie powiatowym Adolf Rudorffer³³. Według jego relacji w mieście skupiono wokół organizacji około 25-28 mężczyzn³⁴. Członkami SA byli m.in.: Baum³⁵; Robert Doberstein; Rudolf Graff³⁶; Friedrich Korenke³⁷; Lucian Priebe³⁸; Rudolf Rösler³⁹.

Kolejni mężczyźni działali w oddziałach Eskadry Ochronnej NSDAP (Schutzstaffel – SS), jako funkcjonariusze służby policyjnej wewnątrz partii powołani byli do ochronny funkcjonariuszy i struktur partyjnych⁴⁰. Gostyniński oddział należał do Batalionu⁴¹ Kutno 114. Pułku SS z siedzibą we Włocławku⁴². Składał się z 25 członków, ich dowódcą, zgodnie z różnymi relacjami świadków, od października 1939 do połowy 1941 r. był Josef Peters⁴³, potem (do końca kwietnia 1942 r.) Hans Lincke⁴⁴, sprzedawca artykułów spożywczych. Zastępcą kierownika SS (od grudnia 1939 do końca 1944 r.) był Jakob Pohl, który zasłynął z brutalnych przestępstw na ludności polskiej i żydowskiej⁴⁵. Jako aktywni członkowie SS wymienieni zostali: Heinrich Brokop⁴⁶, Paul Brokop⁴⁷, Adolf Gustav Degner⁴⁸, Sigismunt Dehring⁴⁹, Harald Smith⁵⁰ i Reinhold

Wegert⁵¹. Mężczyźni zainteresowani motoryzacją należeli do powołanego w mieście Narodowosocjalistycznego Korpusu Kierowców – NSKK [Nationalistisches Kraftfahrerkoprs] z siedzibą w Gostyninie przy ul. Strasse der Deutschen 29. Zgodnie z ideą NSKK skupiał *przedstawiciel myśli motoryzacyjnej w niemieckiej Rzeszy*⁵².

Organizacją partyjną dla niemieckich kobiet w czasach faszystowskich w Gostyninie był Narodowosocjalistyczny Związek Kobiet – NS-Frauenschaft. Oprócz pracy zawodowej i prowadzenia gospodarstwa domowego kobiety zobowiązano do podejmowania działalności społecznej w organizacjach i udzielania się na rzecz środowiska lokalnego, m.in. na rzecz młodzieży, prowadzenia kwest i zbiórek, opiece nad napływającymi do miasta rodzinami niemieckich przesiedleńców ze Wschodu. Kierownictwo powiatowe NS-Frauenschaft miało siedzibę w Gostyninie przy ul. Strasse der Deutschen 68. Pierwszą przywódczynią powiatową tej organizacji była Suse Fischer⁵³, od początku 1943 r. urząd ten powierzono towarzysze partyjnej (Parteigenosse)⁵⁴ Kornacker⁵⁵, zaś pod koniec okupacji Niemce o nazwisku Scheiterer⁵⁶.

Ze strukturami partii narodowosocjalistycznej związane były związki dla młodzieży. Największą w historii Niemiec organizacją młodzieżową, do której w 1937 r. należało 90 % chłopców w Niemczech była Hitler Jugend⁵⁷. Działalność w jej strukturach stawiała się dla nich przepustką do późniejszej kariery⁵⁸. W powiecie gostynińskim niemiecka młodzież zrzeszona została w szeregach dwóch oddzielnych związków dla młodego pokolenia⁵⁹: młodzież męska w Hitler Jugend – HJ [Młodzież Hitlerowska], a dziewczęta w Bund Deutscher Mädel – BDM [Związek Dziewcząt Niemieckich]. Powołany w 1940 r. „Hitler-Jugend” Gostynin należał początkowo do 662. Pułku HJ (HJ-Bann 662)⁶⁰, po czym z dniem 1 lipca 1942 r. sztab główny Młodzieży Rzeszy w Berlinie zezwolił na utworzenie samodzielnej jednostki HJ w Gostyninie pod nazwą „Bannes Gasten (W.)”. Kierownictwo nowego Bannes (pułku)⁶¹ zostało powierzone towarzysowi partyjnemu o nazwisku Beermann, który wcześniej działał w HJ w rejonie Morza Północnego⁶². Natomiast szefową BDM w powiecie gostynińskim została latem 1940 r. Gisela Fiege⁶³.

Inne narodowosocjalistyczne związki w powiecie i mieście Gostynin

Na terenie powiatu gostynińskiego, a głównie w mieście funkcjonowało wiele innych związków narodowosocjalistycznych. Ich działalność

w 1941 r. poświadczają jednoznacznie oficjalna Książka Adresowa Związków NSDAP. Wymieniane są m.in. Deutsches Arbeitsfront – DAF [Niemiecki Front Pracy], „Kraft durch Freude” (KdF)⁶⁴ z siedzibą przy ul. Strasse der Deutschen 69, Narodowosocjalistyczny Związek Obrońców Prawa – NSRB [Nationalsozialistischer Rechtswahrerbund] z siedzibą w sądzie rejonowym przy obecnej ul. Wojska Polskiego 56, Narodowosocjalistyczny Związek Nauczycieli – NSLB (kierownikiem był powiatowy radca szkolny Wilhelm Klein-Schonnefeld⁶⁵, mieszczący się przy ul. Feherwehrstrasse (Floriańska) Związek Urzędników Niemieckich – RDB [Reichsbund der Deutschen Beamten]⁶⁶. Największą pod względem liczebności masową organizacją narodowosocjalistyczną po NSDAP była Narodowosocjalistyczna Opieka Społeczna – NSV [Nationalsozialistische Volkswohlfahrt] z siedzibą przy ul. Strasse der Deutschen 45, jej kierownikiem był Oskar Wagner⁶⁷, a zarządcą Powiatowej Kasy Urzędu Opieki Społecznej Ferdinand Wissor⁶⁸. Organizacja ta odpowiadała za świadczenie pomocy społecznej i opiekę nad ludnością, prowadziła przedszkola⁶⁹, współpracowała na zasadach wolontariatu z ponad milionem charytatywnych pracowników w całej Rzeszy i w oparciu o nich prowadziła akcje społeczne, np. „Winterhilfswerk”⁷⁰ (Zimowe Dzieło Pomocy). Jako referent powiatowy do spraw „Matka i dziecko” wymieniona została (1942) Pgn. Schwerdtner⁷¹. Organizację ukierunkowaną na świadczenie pomo-

cy osobom i rodzinom poszkodowanym w czasie działań zbrojnych była Narodowosocjalistyczna Organizacja Pomocy Ofiarom Wojny – NSKOV [Nationalsozialistische Kriegsoferversorgung]⁷² z siedzibą w starostwie powiatowym na gostynińskim rynku.

Administracja niemiecka w Gostyninie⁷³ Zarząd powiatu Gostynin

Powiat gostyniński wchodził w skład rejencji inowrocławskiej Kraju Warty. Po ustaniu zarządu wojskowego władza w powiecie została przekazana 7 października 1939 r. staroście Wolfgangowi Sträber, dotychczasowemu radcy rządowemu w Turynii⁷⁴. Jako starosta urzędował do końca 1944 r., kiedy to otrzymał powołanie do wojska. Potem, choć zaledwie kilka dni, jego funkcję w unii personalnej przejął kierownik powiatowy NSDAP Richard Delang.

Zarząd Miasta Gostynina

Obok struktur administracji powiatowej w mieście działał Zarząd Miasta Gostynina. Mieścił się w ratuszu na rynku. Niemcy, wkrótce po przejęciu samorządu miejskiego, zamierzali opracować plany rozbudowy siedziby urzędu⁷⁵. Niemiecki zarząd wojskowy powołał na pierwszego komisarzycznego burmistrza Władysława Kozuchowskiego, a następnie na początku listopada 1939 r. Adolfa Heina. 21 grudnia 1939 r. wydane zostało „Rozporządzenie o wprowadzeniu niemieckiego porządku gminnego na włączonych obszarach wschodnich”⁷⁶. Gostynin należał do miast, którym początkowo nie przyznano prawa niemieckiego porządku gminnego (DGO). W takich miastach w miejsce burmistrza wprowadzano tak zwanego komisarza urzędowego⁷⁷, którego powoływał starosta. Zadanie komisarza polegało na kierowaniu administracją gminną, o ile nie była ona przydzielona innym organom, zgodnie z istniejącymi przepisami i wskazówkami ustawowych organów, tzn. w szczególności staroście). 1 kwietnia 1940 r. na komisarza urzędowego w Gostyninie został powołany dr Anton Leber, wcześniejszy burmistrz miasta Michelstadt w Hesji, i sprawował urząd do końca września 1941⁷⁸.

Od 1 października 1941 r. zastąpił go – najpierw jako komisarz urzędowy – Arno Dost, który wcześniej pracował w powiecie konińskim. Po przekazaniu prawa DGO Gostyninowi Dost został powołany z początkiem grudnia 1942 r. na burmistrza. Urząd ten sprawował do listopada

Fot. 2. Mapa Gostynina z 1944 roku w skali 1:25 000.
Źródło: http://polski.mapywig.org/viewpage.php?page_id=6

Fot. 3. Dr Anton Leber, Komisarz Urzędu Miasta Gostynina w okresie 1.04.1940 – 30.09.1941

da 1944 r. W pierwszej fazie okupacji jako reprezentant Burmistrza Gostynina wymieniany był w 1940 r. Adolf Hein⁷⁹, później Albrecht Fröhlich⁸⁰. Kierowniczką Urzędu Opieki Społecznej w mieście była Hildegard Levetzow, z domu Gulbis, Kierownik Urzędu Budownictwa - mistrz budowy miasta Fieck⁸¹, a Kierownikiem Kasy Miejskiej Heinrich Feisel⁸². Burmistrzowi podlegał także Komendant Miejskiej Policji Ochronnej – porucznik Roloff.

Według relacji Arno Dosta z 1962 r. Urząd Miasta Gostynina posiadał w zarządzie w czasie jego urzędowania 2300 ha⁸³ lasów wysokopiennych, którymi zarządzał leśniczy miejski, a także własny tartak i miejską cegielnię. Poza tym burmistrz nadzorował zakład kształcenia nauczycieli, szkołę powszechną, szkołę średnią, łaźnię miejską⁸⁴, ogrodnictwo miejskie, rzeźnię z tanią jatką⁸⁵ oraz rakarnię⁸⁶. Dodatkowo pod jego zarządem działał stadion miejski, który został poszerzony w 1941 r. o stanowisko strzelnicze⁸⁷ oraz miejski zajazd z restauracją i pomieszczeniami noclegowymi (w dawnym polskim urzędzie skarbowym)⁸⁸. Miasto dysponowało salą widowiskową z 450 miejscami siedzącymi

w remizie strażackiej, w której od połowy 1941 r. uruchomiono kino⁸⁹.

Zarząd Miasta Gostynina nadzorował sprawy oświatowe. Dotychczasowe polskie szkoły zostały zamknięte, a w ich miejsce powołano niemieckie placówki. Niemiecka szkoła powszechna została utworzona, jak relacjonowała w 1941 r. „Litzmannstädter Zeitung”, w budynku dawnego gimnazjum⁹⁰. W 1941 r. założono w Gostyninie Hauptschule. Do tej placówki zgłaszano uczniów po zakończeniu nauki w szkole powszechnej na czteroletni cykl kształcenia. Nauka w szkole przygotowywała chłopców do podjęcia pracy w sektorach: rolnictwo, handel, rzemiosło, przemysł i administracja, a dziewczęta do wykonywania zawodów typowo kobiecych, jak: gospodyni domowa, opiekunka dzieci i osób starszych oraz prac rzemieślniczych. Kształcenie stanowiło także etap przygotowujący młodzież do kontynuowania edukacji we wszystkich typach wyższych szkół zawodowych, szkół technicznych i uczelni pedagogicznych. Zapisali się do niej w 1942 r. 40 chętnych, a we wrześniu 1942 r. było tam łącznie 75 uczniów⁹¹. Jako nauczyciele w 1942 r. w prasie wymieniani byli: Adolf Schulz⁹² i Liedtke⁹³. Hauptschule była nowym typem szkoły dla większości obszarów Rzeszy i na niej miała się skupić w przyszłości uwaga nazistowskiego szkolnictwa. Placówka zyskała miano szkoły programu partii, otrzymała bowiem zadanie zapewnienia wykształcenia i przygotowania swoich uczniów do wejścia w życie od strony praktycznej. Rodzice nie musieli wносить opłaty, gdyż dzieci zdobywały wiedzę na koszt państwa. Szkoła powszechna istniała także w drewnianym budynku przy Trakcie Żychlińskim (obecnie w tym miejscu jest Miejskie Centrum Kultury), w której w godzinach popołudniowych naukę pobierały także dzieci polskie.

W budynku przedwojennego gimnazjum otwarto 1 czerwca 1942 r.⁹⁴ Zakład Kształcenia Nauczycieli⁹⁵, który początkowo tworzone w gmachu Szkoły Powszechnej nr 1 przy dzisiejszej ul. Józefa Ozdowskiego. Latem 1942 r. naukę podjęło w seminarium 90 młodych dziewcząt, a z biegiem czasu planowano zwiększyć liczbę uczennic do 120⁹⁶.

Zarząd Miasta duże znaczenie przypisywał gospodarce leśnej. Jako nadleśniczy miejski pracował w Gostyninie od 1942 r. Fritz Türke, leśniczym był miejscowy Volksdeutsch Lippert, a jako sekretarz nadleśnictwa zatrudnienie znalazł Ostrop⁹⁷. W miejskim nadleśnictwie pracowali m.in. dwaj Polacy: dawny polski nadleśniczy Eugeniusz Wandurski⁹⁸ oraz pochodzenia

rosyjskiego Anatolius Spyridonow⁹⁹ – obaj członkowie polskiego ruchu oporu.

Podstawę funkcjonowania miasta i starostwa tworzyły istniejące w Gostyninie urzędy i instytucje. Stały one na straży przestrzegania przepisów prawnych, zarządzeń wydawanych przez organy administracyjne na wyższym szczeblu władzy oraz egzekwowania ich od indywidualnych mieszkańców miasta. Prawidłowe funkcjonowanie życia gospodarczego od strony finansowej zapewniał Urząd Skarbowy. Gostyniński urząd podlegał pod Nadprezidium Finansowe Kraju Warty z siedzibą w Poznaniu¹⁰⁰. Funkcję naczelnika urzędu w latach 1941–1944 piastował Artur Appel, jego następcą był Remus¹⁰¹ (z Kolonii). Możliwym jest, że potem stanowisko szefa urzędu skarbowego¹⁰² objął jeszcze główny radca rządowy Christop Kelb[s]ch (z Trier nad Mosel)¹⁰³. Naczelnik przypominał wszystkim mieszkańcom o konieczności zapoznania się z obowiązującymi ustawami podatkowymi i o obowiązku ich przestrzegania. Pod jego nadzorem pracownicy gostynińskiego urzędu zajmowali się ściąganiem podatków, kontrolą ich prawidłowego naliczania, ale przede wszystkim musieli czuwać nad respektowaniem ustawicznie wprowadzanych zmian podatkowych. Dobór kadry urzędniczej stanowił priorytet funkcjonowania tej instytucji. Ich praca przekładała się pośrednio na wpływy do budżetu miasta, a efekty i skuteczność w egzekwowaniu podatków także zwiększeniem wpływów do kasy ogólnoniemieckiej.

Przepisy podatkowe ulegały ciągłym zmianom. Przekształcenia dotyczyły zarówno stawek podatkowych, jak i uprawnień do zwolnień czy ulg w ich płaceniu. Największymi płatnikami podatków stały się wszelkiego rodzaju spółki powiernicze tworzone w celu zarządzania majątkiem ziem nowo zdobytych. Dla zwiększenia wpływów do kasy miejskiej i państwowej wprowadzano w powiecie gostynińskim coraz to nowe rodzaje podatków. Od 1 kwietnia 1940 r. zaczął obowiązywać, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Skarbu Rzeszy z dnia 29 lutego 1940 r., podatek obywatelski, a przedsiębiorstwa przemysłowe na wschodnich obszarach zostały obciążone tzw. „podatkiem przemysłowym”, którego wysokość wymierzano na podstawie dochodu, zgromadzonego kapitału i od łącznej sumy pobrań wypłacanych pracownikom w przedsiębiorstwie. Jednym z najwcześniej wprowadzonych na terenie miasta i powiatu obciążeń fiskalnych był podatek obywatelski dla Żydów. Zgodnie z ordynacją podatkową poda-

tek obciążał pracodawców zatrudniających ludność żydowską i stanowił przychód miasta¹⁰⁴. Gostyniński urząd przyznawał także ulgi i zwolnienia z płacenia należności fiskalnych. Podstawę zwolnień stanowiło zarządzenie wydane w styczniu 1940 r. przez Ministra Skarbu Rzeszy¹⁰⁵.

W realizacji polityki faszystowskiej ważną rolę odgrywał Urząd Pracy, mieszczący się u zbiegu ulic Płockiej i Alei (obecnie al. ks. Jerzego Popiełuszki). Gostynińska instytucja nie była organem samodzielnym, lecz oddziałem Urzędu Pracy we Włocławku (koniec 1941)¹⁰⁶, później zaś (maj 1942)¹⁰⁷ Urzędu Pracy w Kutnie¹⁰⁸. Kierownikiem Oddziału Gostynin Urzędu Pracy we Włocławku był w 1941 r. Alfred Weber, Oddziału Gasten Urzędu Pracy w Kutnie w 1942 r. Johann Roß¹⁰⁹. Jednym z pracowników zatrudnionych w początkowym okresie funkcjonowania tej instytucji był Werner Kastius¹¹⁰. Urząd posiadał upoważnienie do wydawania zezwoleń na zatrudnienie i zwolnienie z pracy pracowników polskich, niemieckich i żydowskich. Wobec konieczności dostarczania siły roboczej do prac przymusowych na terenie III Rzeszy organizował i, przy pomocy funkcjonariuszy policji, przeprowadzał wywózki mieszkańców z całego powiatu gostynińskiego.

W kwestii przesiedleń urząd ściśle współpracował z Centralą Przesiedleńczą. Początkowo w listopadzie 1939 r. utworzono w Poznaniu Specjalny Sztab do Przesiedlania Polaków i Żydów, z którego powstał Urząd Przesiedleń Polaków i Żydów, potem w kwietniu 1940 r. Centrala Przesiedleńcza – UWZ¹¹². W Łodzi urządzono filię, którą kierował Hermann Krumey. We wszystkich miastach powiatowych, także i w Gostyninie, utworzono wydziały zamiejskowe¹¹². Pierwszym kierownikiem Wydziału Zamiejskowego Gostynin był Josef Peters. Do miasta przyjechał z Düsseldorfu już pod koniec 1939 r. jako podporucznik SS. Pierwsze dni pobytu w Gostyninie wspomina następująco: *Swoje biuro znalazłem w budynku kierownictwa powiatu w Waldrode. Najpierw byłem tam sam. Potem został do mnie przydzielony drugi urzędnik Gustav Krüger z Hamburga*¹¹³. W późniejszym okresie przybywało zadań w związku z ruchami ludnościowymi, co przełożyło się na zwiększenie zatrudnionego personelu. Prace administracyjne wykonywały trzy pomoce biurowe, z których jedna nazywała się Kreuzstein¹¹⁴. Dla osiedlających się pochodzenia niemieckiego, szczególnie z Wołynia, Galicji i obszaru Narwi¹¹⁵ został urządzony w majątku Koszelewo Sztab Osiedle-

nia SS¹¹⁶. Jego kierownikiem był podpułkownik Heinrich Thole, a w 1943 r. Grüttemeyers¹¹⁷. Bezpośrednio nad sprawami przesiedleń i przekazywania majątków polskich i żydowskich napływającym do powiatu Niemcom nadzór sprawowała Niemiecka Spółka Powiernicza i Przesiedleńcza. Mężem zaufania tej spółki został Walter Kapeller, właściciel *Apteka pod Łabędziem*¹¹⁸ przy rynku miejskim.

Inną strategiczną instytucję państwa nazistowskiego stanowił Urząd Poczty, mieszczący się przy ul. Długiej (Wojska Polskiego). Wśród pracowników poczty i telegrafu¹¹⁹ obsługujących klientów można wymienić: sekretarza poczty Fritz Guse, przeniesionego do Gostynina na wiosnę 1940 r.; technika połączeń międzymiastowych Otto Haasse, od jesieni 1942 r. w Gostyninie; Otto Kintzela; Irmgard Mietz, pracującą przy okienku pocztowym i w służbie wewnętrznej; Olgę Rathke, z domu Telke, pracowała od 1940 do 1944 r. przy łączeniach rozmów pozamiastowych i przy przyjmowaniu telegramów oraz Sigismunda Wirschke.

Fot. 4. Niemieccy żołnierze przed budynkiem poczty w czasie okupacji w Gostyninie

Położenie miasta przy szlaku kolejowym nadawało mu znaczenia ponadlokalnego. Z Gostynina istniały bezpośrednie połączenia kolejowe poprzez jeden z najważniejszych węzłów kolejowych w Kutnie nie tylko ze stolicą prowincji Poznaniem, lecz w dowolne kierunki Europy, a na północ poprzez Płock, Sierpc z Toruniem i bezpośrednio z Pomorzem. Ze względu na duże znaczenie kolei związane z prowadzonymi działaniami wojennymi przypisywano miastu znaczenie strategiczne i duży udział w infrastrukturze transportu lądowego. Do zaufanych pracowników kolei, w tym stacji i poszczególnych odcinków drogowych należeli:¹²⁰ Paul Fugmann (od 1940/1941 do jesieni 1944); robotnik Friedrich Korenke (od końca

1939 do lata 1940); Martha Korunka, z domu Hering, czasowo zatrudniona przy naliczaniu płać u kierownika stacji; pracownicy odcinków drogowych – członek SS Hermann Läkamp (od stycznia 1942 do początku 1945) i Andreas Michelsen (od października 1942 do sierpnia 1944); dróżnik Wilhelm Peisert, w Gostyninie od 1940 do października 1944; pracownicy dworca – Lucian Priebe (od października 1939) i Gustav Rode, od około 1941/1942 w Gostyninie oraz Rudolf Rösler i Fritz Schulze (od końca 1942 do stycznia 1945).

W czasie działań zbrojnych ważną rolę odgrywało zadanie uświadamiania narodu niemieckiego o znaczeniu obrony przeciwlotniczej¹²¹. Istotną rolę w tym zakresie pełnił Związek Obrony Przeciwlotniczej Rzeszy – RLB. Dowódcą grupy miejscowej w Gostyninie był od lipca 1942 r. Stubenrauch¹²².

Sądownictwo

Na usługach nazistów było także prawo i sądownictwo. W związku z nakazem stosowania przez nowe władze wyłącznie niemieckiego prawa karnego, także i w Gostyninie obowiązywał niemiecki kodeks karny¹²³. W mieście „Gasten” działał Sąd Rejonowy z siedzibą przy ul. Długiej 56 (dziś Wojska Polskiego) oraz filią w Gąbinie¹²⁴. Podlegał pod Sąd Okręgowy Włocławek, dla którego z kolei organ zwierzchni i jednocześnie najwyższą instancję sądową Kraju Warty stanowił Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu. Na początku 1942 r. pracowało w miejscowej placówce prawdopodobnie jedynie dwóch sędziów: naczelnym sędzią sądu rejonowego dr Albrecht Adler jako kierownik oraz radca sądu rejonowego dr Wolfgang Horn. Do pozasądowego składu osobowego sądu należeli inspektor sądowy Messer¹²⁵ i pracownik Helene Müller, z męża Eichmann¹²⁶. Głównym sędzią Sądu Rejonowego w Gostyninie dr Albrecht Adler, pełnił społecznie funkcję kierownika Narodowosocjalistycznego Związku Obrońców Prawa – związku zrzeszającego niemieckich prawników. Z aparatem sądowniczym związane było urządzone w Gostyninie więzienie. Jego kierownikiem był (od 1941/1942 do stycznia 1945) Hermann Siegele¹²⁷, zaś zastępcą nadzorca więzienny Ernst Priebe¹²⁸.

Policja

Cele niemieckiej polityki dążącej do ujarzemia i wyniszczenia Polaków oraz wytępienia

Żydów wymagały wsparcia ze strony systemu policyjnego, który został szczegółowo przygotowany jeszcze przed rozpoczęciem wojny. W Gostyninie powołano policję miejską, która składała się z policji ochronnej i kryminalnej, jak i odpowiedzialnej za cały obszar powiatu żandarmerii. Według zeznań byłych niemieckich urzędników nie było w Gostyninie odrębnej siedziby urzędu tajnej policji państwowej (Gestapo)¹²⁹, istniała jedynie jej filia. Kierownikiem filii gestapo w Gostyninie był Jakob Pohl¹³⁰. Dla powiatu i miasta Gostynina właściwy urząd gestapo mieścił się w Kutnie¹³¹.

Policja miejska podlegała burmistrzowi (w szczególności komisarzowi urzędowemu). Bezpośredni nadzór potwierdzają zachowane urzędowe sprawozdania oficera sztabowego policji przy Prezydencie Rejencji w Inowrocławiu z dnia 1 stycznia 1942 r.¹³², jak i z relacji pełniącego wówczas funkcję burmistrza Arno Dosta¹³³. Komendantem policji porządkowej w Gostyninie był porucznik Franz Roloff, jego następcą w 1944 r. podporucznik rewiru Resch, a następnie prawdopodobnie Fritsche¹³⁴. Pod koniec 1941 r. struktury zatrudnienia powiększyły się o przydział Ericha Wohlgemutha do policji miejskiej Gostynin jako (jedyne) policjanta policji kryminalnej. Komenda policji w Gostyninie, mieszcząca się przy obecnej ul. Tadeusza Kościuszki 31, obsadzona była przeciętnie siedmioma funkcjonariuszami¹³⁵. W bezpośredniej polityce eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej to oni odegrali najistotniejszą rolę. Wyżsi stopniem policjanci zostali przeniesieni służbowo z terenów starej Rzeszy. Z Bawarii przyjechał do Gostynina na początku maja 1940 do 17 stycznia 1945 r. do policji miejskiej Josefa Billmaiera. Do pomocy oddelegowano z Rzeszy majstra policji Waltera Gampe (w Gostyninie od października 1940 do 18 stycznia 1945 r.)¹³⁶. Praca w komendzie poświadczona sukcesami i sumiennym wykonywaniem obowiązków służbowych dawała możliwość awansu. Do stopnia naczelnego wachmistrza rewiru w policji porządkowej w Gostyninie awansowali: Eduard Janke (w strukturach od maja 1940 do kwietnia 1944) i Gerhard Rauser (od stycznia 1940 około lutego 1943). Nieliczni podnosili swoje kwalifikacje zawodowe, czego przykładem jest Stefan Schindel, który w maju 1940 r. powołany do policji porządkowej w Gostyninie jako pomocnik, rozpoczął od września 1941 r. dokształcanie i od maja 1942 r. objął etat policjanta w Gąbinie. Innym, zwłaszcza miejscowym kupcom czy rzemieślnikom, jak właścicielowi sklepu spożyw-

czego Rudolfowi Renzowi, kariera w strukturach policji nie udała się. Sklepiarz jako kandydat na policjanta rozpoczął służbę w policji porządkowej w lipcu 1943 r. i pozostał na tym stanowisku aż do opuszczenia Gostynina 17/18 stycznia 1945 r. Wśród funkcjonariuszy policji porządkowej służbę pełnili: Ahrendt [lub Arndt?], (rezerwista) Arndt Heune; Ferdinand Keune [lub Heune]; Werner Priese; Edmund Thiem, Richard Rauser; Kurt Schmalkuche; Schneider; Bruno Schulz.

Za porządek na terenach wiejskich powiatu gostynińskiego odpowiadała Żandarmeria¹³⁷. W prowincji Kraj Warty formacja ta posiadała na każdym szczeblu administracji państwowej odpowiednie struktury policyjne. Pod dowódcę powiatu podlegał dowódca oddziału. Siedzibą dowódcy oddziału był posterunek. Powiatowy dowódca żandarmerii sprawował jednocześnie nadzór nad najczęściej trzema, dowódcami posterunków i w przypadku udziału w akcji kierował kilkoma posterunkami żandarmerii¹³⁸.

Komando powiatowe żandarmerii, które było właściwe dla Gostynina i 14 okolicznych gmin¹³⁹, miało swoją siedzibę w starostwie powiatowym przy gostynińskim rynku¹⁴⁰. Dowódcą powiatowym żandarmerii w Gostyninie był od około grudnia 1939 r. do maja 1940 Preßl (lub Pressl)¹⁴¹, później oficer żandarmerii Georg Graf-fwallner.

Przy powiatowym komando żandarmerii został zatrudniony od stycznia 1941 r. do sierpnia 1942 r. porucznik okręgu Josef Denner (z Dolnej Frankonii) jako dowódca oddziału. Od grudnia 1939 do maja 1940 r. wykonywał w biurze obowiązki starszy posterunkowy Helmut Fugmann, pracownikiem biurowym od wiosny 1941 r. do swojej ucieczki w dniu 15 stycznia 1945 r. był Emil Lechner. Od końca 1939 do wiosny 1944 r. zatrudnienie znalazł tu sierżant policji

Fot. 5. Żandarmeria powiatu gostynińskiego. W pierwszym rzędzie (8 od lewej): kierownik powiatowy Georg Graf-fwallner. Źródło: Archiwum Państwowe w Dolnej Saksonii

Fot. 6. Niemieccy żołnierze w czasie okupacji naprawiają samochód pocztowy przy ul. Kutnowskiej, w oddali szpital powiatowy

Adolf Gothow. Poza tym wymieniani są: porucznik Paul Kapteiner, porucznik Philipp Schaffner i aspirant sztabowy Walter Winkler, starszy posterunkowy Rudolf Krismer z Austrii. Kierowcą dowódcy powiatowego Grafwallnera był niejaki Kunst.

Szeregowi funkcjonariusze żandarmerii rekrutowali się z prohitlerowskich elementów mniejszości niemieckiej w Gostyninie, a także spośród mieszkańców podgostynińskich wsi. Ich proniemieckie nastawienie uwidoczniło się już przed wybuchem wojny w działalności i proklamowaniu dążeń narodowosocjalistycznych. Miejscowi Volksdeutsche okazali się bardzo pomocni w codziennej służbie, gdyż znali bardzo dobrze teren miasta i okolic, wiedzieli o poczynaniach Polaków, a przede wszystkim znali język polski i niemiecki. Jednak brak wykształcenia i doświadczenia uniemożliwiał awans w strukturach mundurowych. Do szeregów żandarmerii powołani zostali jeszcze w grudniu 1939 r. miejscowi Volksdeutsche, byli to: Stefan Böhm (do czerwca 1941); rzeźnik Bruno Schulz, szewc Adolf Thiem – przed wojną miejscowy kierownik „Deutschen Volksverbandes” (sierżant pomocniczy,

pod koniec 1942 r. zwolniony z powodów zdrowotnych); od końca 1941 r. jego bracia Albert i Emil Thiem, do końca 1941 r. pomocnik policji w miejscowej żandarmerii; Alexander Thiem – ostatni stopień starszy sierżant sztabowy żandarmerii, opuścił Gostynin w styczniu 1945 r.; sierżant żandarmerii Arthur Leege; stolarz Robert Mann, podporucznik żandarmerii Warncke; pomocnik wachmistrza Reinhold Wegert; pomocnik wachmistrza Walter Winkler; czasowo także stolarz Alfred Ziegler.

Łąck był także miejscem służby wachmistrza Valentina Ellera z Austrii¹⁴², którego zamordowanie w dniu 10 czerwca 1941 r. posłużyło niemieckim dygnitarzom jako powód do zastrzeżenia 15 czerwca 1941 r. po 10 mężczyzn w Gostyninie i Gąbinie. W Sannikach stacjonował jako dowódca oddziału podporucznik żandarmerii Putschkau, jako dowódca posterunku wachmistrz Paul Rödel, poza tym Franz Behnke, Franz Blümel (z Austrii) i (od sierpnia 1940 do wiosny 1941 r.) Emil Lechner. Dowódcą posterunku żandarmerii Słubice byli wachmistrzowie – najpierw Schiefelbein, a potem Franz Michalko. W Gostyninie znajdował się posteru-

nek żandarmerii Dąbrówka, z siedzibą przy ul. Kutnowskiej¹⁴³. Dowódcą posterunku został sierżant żandarmerii Friedrich (Fritz) Schneider z Turynii. Na posterunkach żandarmerii w Gostyninie zatrudnionych było około 20–30 funkcjonariuszy¹⁴⁴, połowa kadry dowódczej pochodziła z Austrii¹⁴⁵, m.in. Jakob Gfall, Josef Krišmer, wachmistrz żandarmerii Ignaz Norz, a także Hugo Illing, a druga część przybyła z Rzeszy i należała do Reichsdeutsche. Służbę pełnili tu także wachmistrz Robert Kuhn (od końca 1939 do grudnia 1941 r.)¹⁴⁶, rezerwista Julius Renn oraz Alois Unterrainer.

Funkcjonariusze policji oraz partii nazistowskiej brali bezpośredni udział w eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej. W 1958 r. powołana na terenie RFN Centrala Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych objęła postępowa-

niem śledczym łącznie 78 242 osoby podejrzane o zbrodnie hitlerowskie. Spośród 6358 ukaranych zbrodniarzy, 118 otrzymało wyrok dożywotniego więzienia. W trakcie procesów wiele dochodzeń zostało umorzonych lub zakończonych bez postępowania sądowego. Ilu spośród funkcjonariuszy faszystowskich działających w powiecie gostynińskim poniosło karę za popełnione zbrodnicze czyny, trudno dziś oszacować. Jednym ze skazanych na karę śmierci był SS-man Jakob Pohl¹⁴⁷, przedwojenny taksówkarz w Gostyninie. Tego funkcjonariusza za udział w licznych zbrodniach wojennych na terenie powiatu gostynińskiego skazał Sąd Wojewódzki w Warszawie, IV Wydział Karny 30 września 1953 r. na karę śmierci. 8 maja 1954 r. Rada Państwa zamieniła karę na dożywotnie więzienie¹⁴⁸.

Przypisy

- 1 E. Szubska-Bieroń, *II wojna światowa i lata okupacji hitlerowskiej (1939-1945) w Gostyninie*, (w:) *Dzieje Gostynina od XI do XX wieku*. Pod red. Barbary Konarskiej-Pabiniak, Gostynin 2010.
- 2 B. Konarska-Pabiniak, *Nowe fakty okupacyjnej historii Gostynina*, „Notatki Płockie” 2013, nr 4, s. 37-41.
- 3 Akta z tego archiwum będą cytowane za oznaczeniem: BA LB (+sygnatura).
- 4 Dalej cytowana jako „LZ”.
- 5 Patrz: Kierownictwo organizacyjne NSDAP (wydawca), *Księga Organizacyjna NSDAP*, 4. wydanie, Monachium 1937; Ibidem, 7. wydanie, Monachium 1943.
- 6 Według (nieopublikowanego rozporządzenia) Ministra Rzeszy ds. Wewnętrznych z dnia 29.12.1939 r. „Gostynin” pozostaje najpierw urzędową nazwą dla powiatu. To wynikało także z okólnika Ministra Rzeszy ds. Wewnętrznych z dnia 21.05.1941 r., ogłoszonego w „Dzienniku Ministerialnym Rzeszy i Pruskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych” (dalej jako RMBliV) 1941, s. 939. Zostało następnie potwierdzone rozporządzeniem Namiestnika Rzeszy Greisera, właściwie tylko jako „aż do ostatecznego uregulowania odpowiedzialnych władz odnośnie nadawania nazw”; porównaj *Opis nazw miast i powiatów w Kraju Warty*, (w:) „Hohensalzer Zeitung” z 24.04.1940.
- 7 O ile nie chodzi o dosłowne cytowanie, „Gostynin” będzie stosowany dalej tylko jako nazwa miejscowości.
- 8 Jeśli chodzi o nadanie nazwy miastu, to sprawa w 1941 r. pozostawała nadal otwarta. Inną z nazw, która wchodziła wówczas w grę dla nadania niemieckiego charakteru powiatowi gostynińskiemu była „Waldrode”; została ona zgłoszona w siedzibie grupy miejscowej [NSDAP]. Inną propozycją niemieckiej nazwy dla Gostynina było „Gasten”, (w:) LZ z 27.07.1941, s. 7.
- 9 Informacja o podjęciu ostatecznej decyzji w sprawie nowej nazwy powiatu gostynińskiego „Waldrode”, (w:) LZ z 22.07.1942, s. 5; Porównaj rozporządzenie Namiestnika Rzeszy z 12.09.1942, (w:) Rozporządzenie Namiestnika w Kraju Warty 1942, s. 357. Arno Dost przypisuje tę decyzję swojej inicjatywie; patrz jego „Sprawozdanie z dokumentacji Zarządu Miasta Waldrode (Gostynin)” spisane w marcu 1962 r., k. 1, (w:) Archiwum Państwowym (Archiwum Wypłacania Rekompensat po II wojnie światowej przez Rząd RFN Niemiec Wypędzonym) Bayreuth, Ost-Dok. 13/182), mps. Nazwę „Waldrode” potwierdza rozporządzenie Namiestnika Rzeszy Greisera „O zmianie nazw miejscowości w Kraju Warty” z 18.05.1943, (w:) Rozporządzenie Namiestnika Rzeszy w Kraju Warty 1943, s. 85 i następne. Generalnie o zmianach nazw miejscowości w Kraju Warty pisze M.A. Hartenstein, *Neue Dorflandschaften. Nationalsozialistische Siedlungsplanung in den „eingegliederten Ostgebieten”*, Berlin 1998, s. 228 i nst.

- 10 Patrz: *Reichsband Adressenwerk der Dienststellen der NSDAP mit angeschlossenen Verbänden* [itd.] 1941/1942, Berlin 1942, 3. wydanie, cz. III, akapit 36 – Gau Wartheland –, s. 27, nr 5.
- 11 Pomimo aktywności społecznej na niwie partyjnej istnieją na temat grup miejscowych powiatu gostynińskiego zaledwie szczątkowe informacje. Grupy wymieniane były jedynie ogólnie w LZ z 01.03.1942, s. 6; patrz także LZ z 04.12.1942, s. 5.
- 12 LZ z 26.05.1940, s. 7. Tam informuje się także o problemach organizacyjnych przy budowie struktur partyjnych.
- 13 W LZ z 13.12.1940, s. 7 wymieniany jest Delang jako kierownik powiatowy Ostrowo, wprowadzie już nie w LZ z 20.02.1941, s. 5 (tam pojawia się starosta Lehmann jednocześnie jako kierownik powiatowy Ostrowo).
- 14 Nationalsozialistischer Gaudienst für den Warthegau (dalej NSG) z 26.11.1941.
- 15 Porównaj wyczerpujące sprawozdanie kierownika grupy miejscowej i komisarza obwodowego Gębina Richarda Hacke z 21.02.1945; Rogall, *Porządku... op. cit.*; Delong 1 marca 1945 zameldował się w imieniu „Kierownictwa Powiatowego NSDAP Waldrode (Kraj Warty)” w Walsrode [!] w Północnozachodnich Niemczech, gdzie spotkało się tam wówczas 800 mieszkańców powiatu gostynińskiego, (w:) Ibidem, s. 72.
- 16 LZ z 01.08.1941.
- 17 LZ z 12.07.1940, s. 7; Ibidem z 13.07.1940, s. 7.
- 18 Ibidem z 24.07.1940, s. 6.
- 19 „Ostdeutscher Beobachter” (dalej OB) z 01.08.1941; *Reichsband Adressenwerk... op. cit.*, s. 27; <http://www.geocities.com/~orion47/NSDAP/GauWartheland.htm>.
- 20 LZ z 01.11.1941, s. 6; NSG z 26.11.1941.
- 21 LZ z 06.05.1942, s. 5.
- 22 Pg – towarzysz partyjny.
- 23 LZ z 30.10.1942, s. 4; patrz także BL LB B 162/7798, k. 200.
- 24 LZ z 09.05.1940, s. 6; Ibidem z 24.07.1940, s. 6.
- 25 Wiza Greisera w Gostyninie została zaplanowana właściwie na 18.07.1941 r., została jednak ze względu na jego odwiedzin u Hitlera w kwaterze głównej w Wilczym Szańcu przesunięta o kilka dni; patrz P. Klein, *Die „Geflüchtetenverwaltung Litzmannstadt” 1940 do 1944*, Hamburg 2009, s. 347.
- 26 OB z 01.08.1941, s. 5.
- 27 LZ z 01.11.1941, s. 6; Ibidem z 11.11.1941, s. 6; Ibidem z 04.02.1943, s. 5.
- 28 Ibidem z 04.02.1943, s. 5.
- 29 BA LB B 162/7801, k. 124.
- 30 Do „Volksdeutschen Selbstschutz” należało w powiecie Gostynin 150 z około 12 000 Volksdeutsche; Ch. Jansen, A. Wecknacker, *Der „Volksdeutsche Selbstschutz” in Polen 1939/1940*, Monachium 1992, s. 73, przyp. 129. BA LB B 162/7800, k. 185 i nst.

- 31 Przyjechał z Bydgoszczy i był wcześniej zatrudniony na pełen etat w Niemieckim Związku Narodowym; BA LB B 162/7800, k. 42.
- 32 Jednostki SA i SS porównywalne z regimentem; patrz *Der Neue Brockhaus*, Lipska 1942, 2. wydanie, t. 4, s. 301.
- 33 BA LB B 162/7800, k. 47.
- 34 Ibidem, k. 50. Według innej relacji SA składały się w Gostyninie z 50 mężczyzn, (w:) Ibidem, k. 69.
- 35 Listonosz w Zarządzie Miasta Gostynin; poległ w czasie wojny, (w:) Ibidem, k. 140.
- 36 Ślusarz; właściciel warsztatu naprawczego, (w:) Ibidem, k. 69.
- 37 Zatrudniony na kolei, (w:) Ibidem, k. 206, Ibidem 162/29302, k. 97.
- 38 Zatrudniony na kolei, (w:) Ibidem, 162/7800, k. 185 i nst.
- 39 Zatrudniony na kolei, (w:) Ibidem, k. 206, Ibidem 162/29302, k. 168 i nst.
- 40 Porównaj *Der Neue...* op. cit., s. 354.
- 41 Formacja odpowiadająca batalionowi SA i SS.
- 42 <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/wbb2/thread.php?post-id=365508>.
- 43 BA LB B 162/7800, k. 195.
- 44 Ibidem, k. 140, 206.
- 45 Więcej patrz przypis 250.
- 46 Urodzony 24.06.1909 w Słubicach, poległ 03.03.1943 koło Losowaja, (w:) Ibidem 162/7800, k. 1 i 17.
- 47 Urodzony 12.09.1913 w Gostyninie; zatrudniony w Urzędzie Skarbowym Waldrode, poległ 06.08.1943 koło Golubiza, (w:) Ibidem, k. 208.
- 48 Ibidem.
- 49 Urodzony 10.10.1899, zmarł 06.06.1969 w Hamm, (w:) Ibidem 162/7798, k. 200; Ibidem 162/7799, k. 65.
- 50 Nauczyciel rolnictwa, zatrudniony w rolnictwie, (w:) Ibidem 162/7800, k. 208.
- 51 Pomocnik wartownika w Gostyninie, zmarł w Wiedniu, (w:) Ibidem 162/7799, k. 106; Ibidem 162/7800, k. 17, 47.
- 52 *Der Neue...* op. cit., Lipsk 1941, s. 405.
- 53 Patrz NSG z 26.11.1941; LZ z 10.12.1942, s. 5; Ibidem z 03.01.1943, s. 6.
- 54 = Parteigenossin (członkini partii)
- 55 LZ z 30.03.1943, s. 5. Przypuszczalnie Hildegard Kornacker.
- 56 Rogalla, *Porządk...* op. cit., s. 105
- 57 <http://opcja.pop.pl/24.03.2007>.
- 58 „Plocker Tageblatt” 1941, nr 42.
- 59 HJ składa się z czterech struktur: „Hitler-Jugend” w wąskim tego słowa znaczeniu (dla młodzieży pomiędzy 14 a 18 rokiem życia), „Niemieckiego Młodego Narodu” (dla chłopców pomiędzy 10 a 14 rokiem życia), „Związku Dziewcząt Niemieckich” (skrót BDM, dla dziewcząt pomiędzy 14 a 18 rokiem życia) i Związku Młodych Dziewcząt” (dla dziewcząt pomiędzy 10 a 14 rokiem życia); porównaj *Der Neue...* op. cit., s. 422.
- 60 LZ z 13.07.1940, s. 6.
- 61 „Hitler-Jugend” była podzielona na 40 obszarów, te znowu na mniejsze, w tym „Banne”, „Stämme”, „Gefolgschaften”, „Scharen” i „Kameradschaften”.
- 62 LZ z 14.07.1942, s. 5; Ibidem z 05.08.1942, Ibidem z 19.02.1943, Ibidem z 11.03.1943.
- 63 LZ z 24.07.1940, s. 5.
- 64 Organizacja tworzenia i kontroli czasu wolnego ludności niemieckiej. „KdF” organizuje w Gostyninie m.in. przedstawienie jak „Nazl Eisele. Lustiger Bayrischer Abend – das bayerische Original aus Garmisch Partenkirchen mit seiner Truppe” (dnia 22.04.1941). Terminy były podawane m.in. w „Kalendarzu Kulturalnym Kraju Warty”, dodatku do „Wartheland. Zeitschrift für Aufbau und Kultur im deutschen Osten” 1941.
- 65 LZ z 22.12.1942, s. 4.
- 66 LZ z 27.06.1942, s. 5. Siedziba mieściła się prawdopodobnie w domu rodziny Józefowicz przy ul. Floriańskiej 20. Funkcję kierownika powiatowego pełnił radca geodezji Heinrich Manfrass.
- 67 LZ z 12.07.1940, s. 6; Ibidem z 01.03.1942, s. 6. Żył po wojnie w Bawarii; BA LB B 162/7799, k. 36; Ibidem 162/7800, k. 209.
- 68 Zmarł w maju 1942, (w:) LZ z 28.05.1942, s. 6.
- 69 LZ z 01.08.1941, s. 6.
- 70 *Das Neue...* op. cit., s. 406
- 71 LZ z 20.12.1942, s. 6.
- 72 *Das Neue...* op. cit., s. 405.
- 73 Patrz generalnie instruktywna grafika Budowa Administracji w Prowincji Kraj Warty (stan: 25.01.1940), wydrukowano (w:) M. Alberti, *Die Verfolgung und Vernichtung der Juden im Reichsgau Wartheland 1939-1945*, Wiesbaden 2006, s. 66.
- 74 Patrz: RMBliV 1942, s. 159; „Taschenbuch für Verwaltungsbeamten” 1942, Berlin 1942, t. 59, s. 625.
- 75 LZ z 27.07.1941, s. 7; rysunki i rzuty są odwzorowane (w:) Helmigk, *Aufbauarbeit des Landbaumeisterseminars bei der Gauselbstverwaltung im Reichsgau Wartheland*, (w:) „Wartheland. Zeitschrift für Aufbau und Kultur im deutschen Osten” 1942, Jg. 2, z. 7/9 (w nim „Bauen im Wartheland”, lipiec 1942, s. 37 - 50, w szczególności s. 46 i następna, 49 i następna).
- 76 RGBI część I 1939, s. 2467-2471.
- 77 Porównaj artykuł komisarza urzędowego Gerth „Die Amtskommissare und Innere Vorläufer”, (w:) LZ z 03.03.1942, s. 4.
- 78 Konarska-Pabiniak, *Nowe fakty...* op. cit.
- 79 LZ z 12.07.1940, s. 6.
- 80 Relacja Otto Lipskiego; BA LB B 162/29302, k. 223. Fröhlich żył do około 1971 r. w Domu Starców na wyspie Morza Bałtyckiego Rügen, wówczas DDR, (w:) Ibidem 162/7799, k. 111, 119.
- 81 Mieszkał po wojnie w DDR, (w:) Ibidem.
- 82 Od lipca 1943 r. inspektor, patrz LZ z 07.07.1943, s. 3; Arno Dost zmarł w Kamen (Nadrenia Westfalia), jednak daty śmierci nie udało się ustalić, (w:) Ibidem.
- 83 = hektar.
- 84 Miejska łaźnia dysponowała jedną łaźnią ciepłą, która była otwarta w sobotę wieczorem i w niedzielę, (w:) LZ z 12.11.1941, s. 6.
- 85 = stoisko do sprzedaży niskogatunkowego, ale nieszkodzącego zdrowiu mięsa. Patrz Ibidem: „W Waldrode urządzono jatkę miejskie, które okazały się nadzwyczaj potrzebne. Do tej pory dostarczano małowartościowe mięso tylko Żydom. Obecnie otrzymują oni jeszcze tylko koninę, podczas gdy jatkę dostępne są teraz dla ludności polskiej.
- 86 = zakład do usuwania i utylizacji odchodów zwierzęcych.
- 87 LZ z 12.11.1941, s. 6.
- 88 Ibidem z 27.07.1941, s. 7.
- 89 Relacja z otwarcia kina powiatowego w gostynińskiej remizie OSP w LZ z 25.07.1941, s. 6; Ibidem z 27.03.1942, s. 5.
- 90 LZ z 27.07.1941, s. 7.
- 91 LZ z 13.09.1942, s. 6.
- 92 LZ z 04.12.1942, s. 5.
- 93 LZ z 06.05.1942, s. 5; był jednocześnie referentem powiatowym do spraw zapobiegania szkodom.
- 94 LZ z 11.06.1942, s. 4.
- 95 Raporty pracownicze Zakładu Kształcenia Nauczycieli z lat 1942-1944, (w:) Archiwum Państwowym w Poznaniu, Zespół 53/299/0 Namieśnik Rzeszy w Okręgu Kraj Warty – Poznań, seria: 3.3 szkoły, jednostka: 2562.
- 96 LZ z 13.09.1942, s. 6.
- 97 Relacja nadleśniczego Fritz Türke, (w:) BA LB B 162/7801, k. 124.
- 98 Patrz: <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/48255>. Więcej Szubska-Bieroń, *II wojna światowa...* op. cit., s. 518-520, 538, 557, 559.
- 99 Relacja Arno Dost, (w:) BA LB B 162/7649, k. 330; patrz także Ibidem 162/7799, k. 118. Anatol Spyridonow, syn Sergiusza, zmarł w 1972 r. we Wrocławiu.
- 100 Patrz rozporządzenie o urzędach obwodowych Naczelnego Prezydium Finansowego i urzędów skarbowych na włączonych terenach wschodnich z dnia 01.11.1940, (w:) Dziennik Urzędowy Finansowego Zarządu Rzeszy (dalej: RFBl) 1940, s. 305 i następne; Karl Groth, RFBl, wyd. 8, Berlin i inne 1944, s. 38, 47.
- 101 BA LB B 162/7800, k. 107; Ibidem 162/29303, k. 284 i nst.
- 102 Ibidem, 162/7800, k. 107, 209.
- 103 Według Remusa powinien być jeszcze jakiś jeden kierownik urzędu skarbowego; Ibidem 162/29303, k. 284 i nst.
- 104 Ibidem, nr 22.
- 105 Ibidem.
- 106 W. Arning i A. Reichert, *Verwaltungs-Jahrbuch für die Beamten und Angestellten der Arbeitseinsatzverwaltung*, Berlin 1941, s. II 193.
- 107 Ibidem 1942/43, Berlin 1942, t. 2, s. II 77.
- 108 Dotychczasowy Oddział Kutno Urzędu Skarbowego Koło został przekształcony pod koniec 1941 r. w samodzielny Urząd Skarbowy w Kutnie, (w:) LZ z 27.12.1941, s. 5.

- ¹⁰⁹ LZ z 04.06.1942, s. 4.
- ¹¹⁰ BA LB B 162/7799, k. 103 i nst.; Ibidem 162/29302, k. 92; mieszkał w 1971 r. w Berlinie.
- ¹¹¹ Patrz I. Heinemann, *Rasse, Siedlung, deutsche Blut. Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europa*, Getynga 2003, s. 197.
- ¹¹² Alberti, *Die Verfolgung und Vernichtung der... op. cit.*, s. 79.
- ¹¹³ BA LB B 162/29303, k. 275 i nst.
- ¹¹⁴ Ibidem.
- ¹¹⁵ Patrz artykuł „Die Umsiedler im Reichsgau Wartheland”, (w:) OB z 11.01.1942, s. 3 i nst.; patrz także LZ z 10.02.1942, s. 6.
- ¹¹⁶ Z kwestii planów osiedlenia i zadań sztabów roboczych, które powinni wspierać starostowie jako właściwe dźwigary osiedlania, (w:) S. Döring, *Die Umsiedlung der Wolhyniendeutschen in den Jahren 1939 bis 1940*, Frankfurt nad Menem 2001 (do Gostynina: s. 262 i nst.).
- ¹¹⁷ LZ z 19.02.1943, s. 6.
- ¹¹⁸ LZ z 12.08.1940, s. 6.
- ¹¹⁹ BA LB B 162/7800; Ibidem 162/29302.
- ¹²⁰ Ibidem, Ibidem 162/29303.
- ¹²¹ *Der Neue Brockhaus*, Lipsk 1942, 2. wydanie, t. 4, s. 687.
- ¹²² LZ z 18.02.1943, s. 6; LZ z 18.05.1943, s. 5: „Odznaczenie dla dowódcy grupy miejscowej Stubenraucha”. Patrz także BA LB B 162/29302, k. 96.
- ¹²³ Dnia 6 czerwca 1940 r. zostało wydane rozporządzenie RGB 1940 I wprowadzające prawo karne na wschodnich ziemiach wcielonych, które obowiązywało tylko Polaków i Żydów. Nakładało na nich powszechny obowiązek denuncjacji.
- ¹²⁴ „Handbuch der Justizverwaltung”, Berlin 1942, wydawca Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeszy, s. 220.
- ¹²⁵ BA LB B 162/7799, k. 111.
- ¹²⁶ Później z męża Lede. Przyjechała z rodzicami w 1941 r. do Gostynina, gdzie jej ojciec prowadził gospodarstwo rolne oraz małe przedsiębiorstwo przewozowe. Została pracownikiem w spółce nieruchomości, a potem w sądzie rejonowym, (w:) Ibidem, k. 4.
- ¹²⁷ Ibidem 162/7800, k. 52; Ibidem 162/29302, k. 240.
- ¹²⁸ Ibidem 162/7800, k. 52.
- ¹²⁹ Według zeznań polskich świadków z 1947 r. Ibidem 162/29302, k. 10 i nst., 12 i nst., 28, 32.
- ¹³⁰ Ibidem 162/29302, k. 10 i nst., 12 i nst., 28, 32.
- ¹³¹ Ibidem 162/7798, k. 227 (zeznanie Dosta); Ibidem 162/7799, k. 106; Ibidem 162/7800, k. 19, 45 i nst., 64 na odwrocie.
- ¹³² Ibidem 162/15633, k. 126 i nst.
- ¹³³ Ibidem 162/7649, k. 329; Ibidem 162/7799, k. 118.
- ¹³⁴ Ibidem 162/7800, k. 19, 65; Ibidem 162/7802, k. 5; w 1975 jego pobyt nie był znany. Informacje o Fritsche pochodzą od Hildegard Levetzow, z domu Gulbins, (w:) Ibidem 162/29302, k. 109. Fritsche został rozstrzelany w styczniu 1945 r. w czasie ucieczki.
- ¹³⁵ Ibidem 162/7799, k. 104, 106. Składała się przeważnie z Volksdeutsche, którzy kierowani byli przez 2 do 3 funkcjonariuszy policyjnych pochodzących z Rzeszy. Zgodnie z relacją Josefa Bilmaiera (1971) „należało do tej placówki przeciętnie 6 aktywistów i około 7 pomocników policji (wszyscy Volksdeutsche)”; Ibidem 162/7800, k. 64 na odwrocie.
- ¹³⁶ Ibidem 162/7649; Ibidem 162/7799; Ibidem 162/7800; Ibidem 162/7802; Ibidem 162/29302; Ibidem 162/29303.
- ¹³⁷ O ile nie podano inaczej, dane pochodzą odnośnie zatrudnionych w żandarmerii z następujących źródeł: Ibidem 162/7649; Ibidem 162/7799; Ibidem 162/7802; Ibidem 162/29302; Ibidem 162/29303.
- ¹³⁸ W. Curilla, *Der Judenmord in Polen und die deutsche Ordnungspolizei 1939-1945*, Paderborn 2011, s. 180.
- ¹³⁹ BA LB B 162/7649, k. 343.
- ¹⁴⁰ Ibidem.
- ¹⁴¹ Ibidem 162/29302, k. 124.
- ¹⁴² Patrz dwa nekrologi w OB z 15.06.1941, s. 20.
- ¹⁴³ Ibidem BA LB B 162/7649, k. 353
- ¹⁴⁴ Ibidem 162/29303, k. 310.
- ¹⁴⁵ W niektórych przesłuchaniach jest podane tylko, że prowadzono służbę w żandarmerii w Gostyninie. W tych przypadkach nie jest pewne, czy to miało miejsce w komandzie powiatowej żandarmerii, czy w posterunku żandarmerii Dąbrowka.
- ¹⁴⁶ Zatrudniany był według własnych relacji przeważnie jako tłumacz wśród Polaków i Niemców, razem z Austriakiem współtworzył omawianą jednostkę policji w Gostyninie, (w:) BA LB B 162/29302, k. 234.
- ¹⁴⁷ Ustalenie Sądu Wojewódzkiego w Warszawie w wyroku przeciw Pohlowi z dnia 30.09.1953; w niemieckim tłumaczeniu w Ibidem 162/7648, k. 172 i nst.; Ibidem 162/7648, k. 172 i nst. (w nim znajduje się niemieckie tłumaczenie wyroku śmierci; Ibidem 162/7798, k. 187. Szubska-Bieroń, *II wojna światowa... op. cit.*, s. 527.
- ¹⁴⁸ Informacja głównego komisarza do spraw przestępczości nazistowskich zbrodniarzy w Polsce w Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu; Warszawa, 16.02.1971, (w:) BA LB B 162/7799, k. 77.

GOSTYNIN UNDER GERMAN MANAGING 1939-1945

Summary

The article enriches the story of the Nazi occupation of Gostynin in the years 1939–1945 with source information that comes from materials collected after 1958 by the Head Office of National Socialist Crimes Prosecution in Ludwigsburg in the form of reports from the interrogations of people who lived in Gostynin during World War II, and resided permanently outside the Polish borders after the war. The collected materials present the work of local and public administration as well as the functioning of national-socialist organizations during the German Nazi dictatorship. They reveal the names of officials and party functionaries serving for NSDP and other fascist organizations. Personal data of Nazi criminals working for the Third Reich have been, therefore, disclosed. In addition, articles from the daily paper „Litzmannstädter Zeitung” were discovered and taken into consideration, which complemented and enriched the image of the state, events and people of the mentioned period in Gostynin and its vicinity.

WSPÓŁCZESNE DYLEMATY KSZTAŁCENIA WYŻSZEGO W PRZESTRZENI PŁOCKA

Abstrakt

Przedstawiono strukturę podmiotów gospodarki narodowej przestrzeni Płocka. Wskazano na potrzebę wypracowania uniwersalnych kompetencji absolwentów szkół wyższych. Kompetencje te powinny spełniać oczekiwania pracodawców względem przyszłych pracowników. Za właściwe wypełnienie tych oczekiwań odpowiedzialne są lokalne szkoły wyższe i ich pracownicy naukowo-dydaktyczni.

Słowa kluczowe: Płock, podmioty gospodarcze, rynek pracy, edukacja, szkoły wyższe, kompetencje

Okres minionego 25-lecia należy uznać za korzystny dla rozwoju Polski. Pozostaje jednak jeszcze wiele problemów do rozwiązania. Jednym z kluczowych jest wyrwanie się z syndromu kraju peryferyjnego, kraju średnio rozwiniętego konkurującego kosztami pracy, bardziej powielającego a nie dostarczającego nowych technologii, produktów i usług. Kraju, z którego wielu, zwłaszcza młodych, wykształconych ludzi emigruje, gdyż nie widzi w nim swojej przyszłości. Kraju, w którym urzeczywistniają się współczesne wartości kulturowo-cywilizacyjne. Ujawniają się one zarówno we wszystkich sferach gospodarki, jak i w życiu społecznym oraz w kulturze. Tworzy się „globalna społeczność obywatelska”. Jak zauważa Andrzej Chodubski „globalizacja jako rzeczywistość zarówno lokalna, jak i międzynarodowa jest na różne sposoby definiowana. Najczęściej ujawnia się pojmowanie jej jako procesu zagęszczenia i identyfikowania się powiązań ekonomicznych, finansowych i politycznych, militarnych, kulturalnych, ideologicznych między społecznościami ludzkimi, co prowadzi do unifikacji świata w tych wszystkich zakresach i odzwierciedla się w pojmowaniu więzi społecznych, solidarności i tożsamości w skali ponadlokalnej i ponadnarodowej”¹.

W przemianach tych „zauważa się szereg zjawisk, jak:

- umacnianie się sfery usług w sektorze gospodarczym;
- ugruntowywanie się zatrudnienia silnej pozycji specjalistów, ludzi starannie wykształconych, o orientacji informatycznej i technicznej;
- zdobywanie innowacji i formowanie dróg dalszego rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego;
- odwoływanie się w podejmowaniu decyzji, a w tym politycznych do rzeczywistości stechnizowanej, bazującej na ustaleniach naukowo-badawczych; wysokie zaintere-

sowanie urzeczywistnianiem tzw. e-rzeczywistości;

- zorientowanie na wyzwania przyszłości, a w tym zarówno naukowo-badawcze (technologiczne), jak i prawne (prawa człowieka) i edukacyjne”².

Sprostanie tym zjawiskom wymaga od ludzi posiadania kompetencji cywilizacyjnych, kompetencji miękkich, takich jak umiejętność współpracy, porozumiewania się, poczucia dobra wspólnego, których obecnie odczuwamy brak w kraju.

Julia Mianicka przyjmuje, „iż człowiek kompetentny to ten, który do odpowiednich działań ma odpowiednie przygotowanie, stanowiące harmonijną kompozycję wiedzy, umiejętności, sprawności i rozumienia. Charakterystyczną cechą kompetencji jest ich podmiotowość. Są one właściwością człowieka, gdyż tylko człowiek ma zdolność interpretowania i oceniania własnych poczynań i możliwości, dokonywania ocen moralnych, komunikowania się z otoczeniem społecznym i przyrodniczym. [...] Nabywanie kompetencji jest procesem ciągłym i wiąże się, z wykorzystaniem własnych zdolności, trudem osobistym, wysiłkiem, systematyczną pracą, pozytywną motywacją, uczestnictwem w systemach wartościowych, poznawczo i duchowo”³.

Jak można zauważyć, w Polsce odczuwany jest brak kompetencji cywilizacyjnych, kulturowo-mentalnościowych. Kluczową sferą o decydującym wpływie na to, że gospodarka i prawo nie funkcjonują tak jak byśmy chcieli jest infrastruktura kulturowo-mentalna. Aby zmiany w tym zakresie mogły nastąpić, potrzebna jest nowa świadomość obywateli, uzyskana między innymi przez ich odpowiednie wykształcenie, jak też zmianę jakości relacji międzyludzkich⁴. Tak więc, obok preferowanej modernizacji technicznej, a także obok reform instytucjonalno-regulacyjnych potrzebna jest nam duża i długofalowa

modernizacja kulturowo-mentalna, by podważyć naszą zbiorową podmiotowość⁵. Bez tych działań dalszy trwały rozwój kraju na miarę ambicji i potrzeb Polaków będzie niemożliwy.

Odnosząc współczesne prądy przemian kulturowo-mentalnościowo-cywilizacyjnych do lokalnej przestrzeni Płocka, można zauważyć ich czytelność. Są one związane z wieloma różnorodnymi czynnikami, poczynając od historycznych, kształtowanych przez wieki, do współczesnych, kształtowanych przez nowoczesną gospodarkę, która jest tu umiejscowiona.

Przestrzeń Płocka w niniejszych rozważaniach rozumiana jest jako strefa różnorodnych oddziaływań tego miasta, co wynika z roli Płocka jako najważniejszego ośrodka regionalnego⁶. Można przyjąć, że zamieszkuje ją 334 684 mieszkańców, co stanowi 6,31% ogółu mieszkańców województwa mazowieckiego (tabela 2).

Zakłada się, że Płock został założony w X wieku jako gród obronny. Ma on korzystne położenie geograficzne, które w czasach historycznych było szeroko wykorzystywane. Nie można tego, niestety, powiedzieć o obecnym jego wykorzystaniu, albowiem układ komunikacyjny miasta pozostawia wiele do życzenia. Płock szczyci się, że w latach 1079-1138 był stolicą państwa, a szczątki ówczesnych władców Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego znajdują się w płockiej katedrze. W 1180 r. założono szkołę przy Kolegiacie św. Mikołaja, która jest najstarszą szkołą w Polsce i jedną z najstarszych w Europie. Z inicjatywy nauczycieli tej szkoły w 1820 r. powstało Towarzystwo Naukowe Płockie, obecnie zaliczane do najstarszych organizacji tego rodzaju w Polsce, która zachowała ciągłość funkcjonowania. „Towarzystwo ujawnia dużą otwartość na przemiany wartości życia kulturowo-cywilizacyjnego, a w tym na współczesne wyzwania generujące jednocześnie rzeczywistość unifikującą i dywersyfikującą się. Dużą uwagę przywiązuje się do edukacji. Władze Towarzystwa wskazują, że współczesne przemiany cywilizacyjne wymagają zdobywania przez społeczeństwo wysokich zasobów wiedzy niezbędnej do profesjonalnego pełnienia ról kulturowych”⁷.

W przestrzeni Płocka funkcjonują cztery uczelnie. Najstarszą jest Wyższe Seminarium Duchowne, które powstało w 1595 r. Uczelnia posiada status szkoły wyższej nadany przez Radę Ministrów w 1925 r. Kolejne uczelnie powstały i rozwinęły się w drugiej połowie XX wieku: Filia Politechniki Warszawskiej, założona w 1967 r.; uczelnia niepubliczna Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, założona w 1993 r.; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku powołana decyzją Prezydium Rządu w 1999 r.⁸

W Towarzystwie Naukowym Płockim wielokrotnie podejmowane były debaty na temat potrzeb kształcenia na poziomie wyższym. Już w 1922 r. podnoszona była myśl utworzenia uniwersytetu w Płocku. Ostatnia z debat na ten temat odbyła się w listopadzie 2013 r. Ujawniła ona poziom otwartości na potrzeby obecnych przemian cywilizacyjnych przedstawicieli życia publicznego: posłów i lokalnych samorządowców oraz intelektualistów, nauczycieli akademickich i przedstawicieli władz uczelni. Zaznaczono, że uniwersytet może stać się źródłem i jednocześnie nośnikiem nowych teorii innowacji w przestrzeni Płocka. W publikacji związanej z debatą Andrzej Kansy i Tomasz Kruszewski, zwrócili uwagę „[...] że istnieje obecnie duża przychylność dla idei uniwersytetu [...]”.

Warto w tym miejscu przywołać słowa prof. D. Żuk, która przypominała zaangażowanie entuzjastów, którzy doprowadzili do uruchomienia produkcji kombajnów w Płocku. Na początku nie znali oni nawet rysunku technicznego, ale dzięki oddaniu sprawie fabryka powstała. Zwróciła uwagę, że nowa uczelnia nie powstanie bez udziału lidera lub zespołu”⁹. W wyniku dyskusji uznano, że aspiracje mieszkańców Płocka przemawiają za powołaniem uniwersytetu, gdyż pozwoliłoby to na szybszy rozwój gospodarczy i kulturowy miasta. Przywołano w tym kontekście opinię M. Herbsta: „Największe tempo wzrostu gospodarczego osiągają regiony o najsilniejszym potencjale edukacyjnym. Jednak wynika to bardziej z metropolizacji gospodarki niż ze sprawczej roli kapitału ludzkiego. Silny potencjał edukacyjny raczej towarzyszy rozwojowi w skali regionu, a nie warunkuje go. Nie należy zatem zaniedbywać metropolitarnych dążeń największych miast regionalnych, w tym Płocka”¹⁰.

Z pewnością rozwój społeczno-gospodarczy stanowi jeden z ważnych elementów dynamizowania rozwoju miast, a kluczem jest rozwój przedsiębiorczości. Podstawowym celem władz samorządowych miasta jest podnoszenie jakości życia mieszkańców. Działania władz samorządowych wynikają z przesłanek zapisanych w ustawach określających funkcjonowanie powiatów grodzkich, gdzie w świetle prawa metropolie są właśnie takimi powiatami. Płock jest powiatem grodzkim. W założeniach metropolie powinny koncentrować ogół potencjału wytwórczego, a ponadto posiadać zdolność do jego samowytworzenia. Metropolie powinny włączać gospodarkę narodową do sieci globalnej. Przedsiębiorstwa działające w metropolii potrzebują jej potencjału: przede wszystkim potencjału wiedzy i wysoko kwalifikowanej kadry pracowników oraz elastycznego rynku pracy¹¹. Bardzo ważne w tych rozwiązaniach – szczególnie dotyczących elastycznego rynku pracy i przepływu towarów,

Tabela 1. Podmioty gospodarki narodowej w 2012 r. w wybranych jednostkach samorządowych

Podmiot gospodarki narodowej	Województwo mazowieckie	Warszawa	Płock	Powiat płocki	Powiat gostyniński	Powiat sierpecki
Ogółem	699212	355083	12444	6508	3213	3149
1. Przedsiębiorstwa państwowe	70	59	2	0	0	0
2. Spółdzielnie	3110	1550	60	49	33	23
3. Spółki handlowe	104836	81425	1106	220	134	104
a) z udziałem kapitału zagranicznego	28770	23081	121	27	13	12
4. Spółki cywilne	55391	31290	930	271	156	117
5. Osoby fizyczne prowadzące działalność	482381	213665	9214	5263	2549	2472
a) przetwórstwo przemysłowe	39902	14508	729	530	177	238
b) budownictwo	54774	17576	1027	868	424	378
c) handel, naprawa pojazdów	130558	48074	2597	1580	831	816
d) transport i gosp. magazynowa	40092	16698	999	438	148	118
e) zakwaterowanie i gastronomia	11784	5203	225	132	70	62
f) finanse i ubezpieczenia	18533	9588	413	134	70	69
g) działalność profesjonalna	62202	38324	1095	339	165	130
h) administrowanie i działalność wspierająca	17662	9489	200	138	69	66

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o „Miejski Zeszyt Statystyczny” [Płock] 2012, nr 20

informacji, kapitału finansowego – są droższe szybkie połączenia komunikacyjne.

W przestrzeni Płocka w 2012 r. funkcjonowały liczne podmioty gospodarki narodowej. Ich zestawienie przedstawiono w tabeli 1. Zawarto w niej dane z miasta Płock, powiatu płockiego, powiatu gostynińskiego, powiatu sierpeckiego oraz, dla porównania, województwa mazowieckiego i miasta Warszawy.

Jak wynika z tabeli 1, łącznie w przestrzeni Płocka funkcjonuje 25314 podmiotów gospodarczych, co stanowi 3,6% wszystkich podmiotów województwa mazowieckiego. W liczbie tej tylko dwa podmioty gospodarcze są państwowe, spółdzielnie to łącznie 165 jednostek, spółki handlowe to 1564 podmiotów, spółki cywilne to 1474

jednostek, a osoby fizyczne prowadzą łącznie 19498 podmiotów gospodarczych.

Dla dalszych rozważań o strukturze przemysłu ważna jest wielkość podmiotów gospodarczych w odniesieniu do liczby osób zatrudnionych. W tabeli 2 przedstawiono podmioty gospodarki narodowej dla wybranych obszarów samorządowych, jak w tabeli 1, według liczby pracujących. W tabeli tej zawarto w ostatnim wierszu liczbę ogólną mieszkańców w poszczególnych jednostkach samorządowych.

Tabela 2 wskazuje, że największą liczbę podmiotów gospodarki narodowej stanowią podmioty zatrudniające do 9. pracujących. Wynosi ona łącznie dla wybranych czterech jednostek samorządowych – 23835 jednostek, dla pod-

Tabela 2. Podmioty gospodarki narodowej według liczby pracujących oraz sektorów własności w wybranych jednostkach samorządowych w 2012 r.

Podmiot gospodarki narodowej	Województwo mazowieckie	Warszawa	Płock	Powiat płocki	Powiat gostyński	Powiat sierpecki
Ogółem	699212	355083	12444	6508	3213	3149
0 - 9 pracujących	668481	338581	11679	6168	3037	2951
10 - 49	24618	12822	586	299	147	159
50 - 249	5021	2859	152	37	26	34
250 - 999	837	603	23	4	3	5
1000 i więcej	255	218	4	0	0	0
Ludność	5301760	1715517	123627	110890	46627	53540

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o „Miejski Zeszyt Statystyczny” [Płock] 2012, nr 20.

miotów zatrudniających między 10 a 49 wynosi 1191, dla podmiotów 50–249 wynosi już tylko 249, dla podmiotów pomiędzy 250 a 999 pracowników jest to 35, a tylko cztery podmioty gospodarki narodowej zlokalizowane w Płocku zatrudniają powyżej jednego tysiąca osób. Taka struktura zatrudnienia w podmiotach gospodarki świadczy, że potencjalne zatrudnienie można znaleźć w firmach o szacunkowo małej liczbie zatrudnionych. Wskazuje to na potrzebę uniwersalności przygotowania zawodowego do wypełniania różnych funkcji i zadań.

Nie ulega jednak wątpliwości, że spółki skarbu państwa, jak i inne podmioty gospodarki o dużym potencjale zatrudnienia są ważnym pracodawcą na danym terenie, dzięki którym mamy do czynienia z podnoszeniem życia mieszkańców, większymi wpływami z tytułu podatku PIT i CIT oraz z sytuacją, w której kapitał finansowy gromadzony przez zatrudnionych, służy do rozwoju gospodarki w skali mikro. W przypadku „spółek Skarbu Państwa działania ich powinny przynajmniej w części przyczyniać się do rozwoju jednej gałęzi gospodarki, a dzięki globalnym połączeniom kapitał finansowy powinien być pomnażany poprzez prowadzenie intensywnej wymiany handlowej [...]. Dlatego też spółki Skarbu Państwa przynoszące nadwyżkę przychodów finansowych nad kosztami powinny być traktowane jak pożyteczne organizacje, względem których jednak są wysokie wymagania o charakterze poza finansowym” – słusznie zauważa podsekretarz stanu Ministerstwa Skarbu Państwa Rafał Baniak¹².

W rankingu największych spółek Skarbu Państwa pod względem przychodów ze sprzedaży w 2012 r. pierwsze miejsce zajmuje zatrudniający 4408 osób PKN Orlen SA z siedzibą w Płocku,

którego wartość sprzedaży netto wynosiła 88 348 971 tys. zł. Inna spółka z Płocka zajmująca 19 miejsce w rankingu to Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA z wartością sprzedaży netto 654 167 tys. zł, zatrudniająca 866 pracowników.

Jak słusznie zauważa Rafał Baniak „Spółki Skarbu Państwa nie są [...] postrzegane jako motory rozwoju metropolii. Warto więc założyć działania na rzecz [...] współpracy skutkującej podnoszeniem konkurencji zarówno przedsiębiorstw jak i [...] jednostek osadniczych w Polsce. Taka współpraca – wymieńmy choćby wspólne poszukiwanie odbiorców usług lub produktów, współdziałanie z uczelniami wyższymi i centrami transferu technologii, czy też wzajemną promocję marki i wizerunku – wpisuje się nie tylko w nadrzędne cele samorządów miejskich i spółek Skarbu Państwa. Jest to przede wszystkim jeden z ważniejszych czynników składających się na ideę *metropolii kreatywnych* czy *„inteligentnych miast”*¹³.

Obraz struktury i wielkości podmiotów gospodarki narodowej w przestrzeni Płocka przedstawiony w tabelach 1 i 2 wskazuje na ich rozdrobnienie (liczba zatrudnionych) i na duże zróżnicowanie względem prawnych podmiotów, ich założycieli (przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, spółki handlowe, spółki cywilne, osoby fizyczne). Gdyby na tę strukturę nałożyć paletę branż, specjalności i wytwarzanych wyrobów, wówczas można dostrzec, jak złożone i trudne zadanie stoi przed uczelniami, których zadaniem jest do tak różnorodnych podmiotów gospodarczych dostarczyć właściwe wykształconych pracowników. Często firmy, szczególnie te mniejsze, oczekują już na gotowych „zadaniodawców” – absolwentów uczelni, którzy

po ukończeniu studiów będą gotowi i zdolni od zaraz do wykonywania określonych, specyficznych zadań na danych stanowiskach pracy w danej firmie. Czy to jest możliwe? Wydaje się, że nie, ale może warto poszukać cech uniwersalnych, które powinna posiadać osoba z wyższym wykształceniem?

Niewątpliwie do takich cech można zaliczyć w obecnych czasach znajomość języków obcych i odpowiednie kompetencje informatyczne. Znajomość języków nie pozostawia wątpliwości w zglobalizowanym świecie, jak też w Polsce, która przynależy do krajów Unii Europejskiej. Jak zauważa J. Mianecka „kompetencje dorosłych w zakresie technologii informatyzacji wyróżniających się ścisłym ukierunkowaniem na wykorzystanie owej technologii w działalności zawodowej poprzez realizację następujących celów:

- organizacja własnego procesu poznawczo-edukacyjnego przy wykorzystaniu współczesnej technologii informatyzacji,
- organizacja działalności zawodowej przy wykorzystaniu technologii informacyjnej,
- nawiązanie, przy pomocy własnego zachowania informacyjnego, lepszych relacji ze współpracownikami”¹⁴.

Można więc, na podstawie tych założeń określić, jakie kompetencje informacyjne powinna posiadać osoba dorosła, tj. przyszły potencjalny pracownik, absolwent uczelni. Jest to zbiór wiedzy, umiejętności w zakresie technologii informacyjnej oraz jej wykorzystania w procesie realizacji zadań sfery zawodowej, doświadczeń w rozwiązywaniu określonych problemów, zadań z nią związanych, a także dyspozycji, postaw i wartości w wymienionym zakresie, niezbędnych dla skutecznej realizacji nałożonych obowiązków.

Kolejną ważną wspólną cechą absolwentów powinna być otwartość na drugiego człowieka. Miasto Płock ze swoją bogatą tradycją historyczną szczególnie jest do tego upoważnione. W życiu społeczno-politycznym w przestrzeni Płocka zwraca się coraz większą uwagę na potrzebę prowadzenia debat jako znaku aktywności obywatelskiej. Natomiast w życiu kulturowym Płocka w ostatnich dziesięcioleciach ujawnia się potrzeba działań określonych cywilizacyjnie¹⁵. Wiele polskich miast, w tym Płock, upatruje swoje szanse w wielokulturowości, odwołując się do pamięci społecznej o współistnieniu kultur: polskiej, żydowskiej, niemieckiej. Edukowanie w zakresie wielokulturowości pomaga w poszerzaniu horyzontów myślowych młodych ludzi, chroniąc przed ksenofobią, radykalizmem oraz innymi szkodliwymi zjawiskami społecznymi¹⁶.

Do ważnych zjawisk społecznych należy między innymi realizacja polityki państwa. T. Kruszewski określa ją „jako narzędzie kształtowa-

nia określonych zachowań społecznych.” Od ludzi wykształconych należy oczekiwać określonej wrażliwości, szeregu cech charakteryzujących humanistę, osoby te, jak zaznaczył T. Kruszewski, „powinny przyczyniać się do rozwoju kraju demokratycznego, ładu społecznego i zadowolenia obywateli”¹⁷.

Niewątpliwie z tymi kompetencjami absolwentów szkół wyższych powinny łączyć się kompetencje tzw. miękkie, cywilizacyjne, bez których kraj nie może się we właściwym tempie rozwijać, o czym była mowa wcześniej.

Do kompetencji tych można zaliczyć umiejętności dialogu, współpracy, zaufania, lojalności, kompromisu, zdolności do empatii, poczucia dobra wspólnego, rozwiązywania konfliktów, działania na rzecz innych oraz na rzecz dobra wspólnego.

Do tych wartości jako szczególnie ważnych, nawiązuje płocki biznesmen, człowiek sukcesu, Jan Brudnicki stwierdzając: „Takie wartości jak uczciwość człowieka nie podlegają żadnym warunkom i stanowią podstawę wewnętrznej harmonii każdego człowieka. Są gwarantem powodzenia każdego działania a szczególnie pożądane są, gdy mamy do czynienia z procesem tworzenia dobra, które daje szanse rozwoju społecznego”¹⁸.

Do kompetencji wspólnych absolwentów, można zaliczyć ich właściwe przygotowanie teoretyczne. Bez umiejętności rozumienia zjawisk, niezależnie od studiowanego kierunku np. mechatroniki, budownictwa, pedagogiki, ekonomii, prawa, historii itp. nie będzie można podejmować właściwych rozwiązań w zalewie Internetowych informacji i łatwych podpowiedzi. Człowiek jako istota rozumna, tym bardziej człowiek po wyższych studiach, musi analitycznie rozumować, by móc podejmować racjonalne decyzje w pracy zawodowej jak i w życiu prywatnym. Eksperci wskazują też, że ważne jest, by nie tylko studenci, ale już uczniowie szkoły podstawowej uczyli się jak weryfikować i sortować informacje. Wspomniany J. Brudnicki tak radzi młodym ludziom u progu wyboru ich kariery zawodowej: „Starałbym się zdobyć możliwie największą wiedzę teoretyczną zgodną z moimi zainteresowaniami, a więc wybrałbym taki kierunek mojego kształcenia i taką uczelnię, która dawałaby mi możliwie najlepsze przygotowanie do dalszego skutecznego rozwoju osobowego i zawodowego”¹⁹. Zbliżone zdanie mają inni pracodawcy, którzy uważają, że przed umiejętnościami czysto praktycznymi przygotowującymi do wykonywania zawodu idą zalety intelektualno-emocjonalne. Firma zatrudniając młodego człowieka, który jest tańszy jako pracownik od pracownika z dużym stażem, może przeznaczyć określony czas, by nauczyć go umiejęt-

ności praktycznych do wykonywania określonych prac. Ważne jest, by ów młody człowiek umiał się do tego przygotować, szybko nauczyć, by był odpowiedzialny, twórczy i uczciwy – zauważa prezes firmy Atlantic Wojciech Morawski w jednym z wywiadów²⁰.

Tylko te kilka przykładów wskazuje na problemy i dylematy, przed którymi stoją uczelnie, by w odpowiedni sposób przygotować swoich absolwentów do życia w społeczności kraju i przestrzeni Płocka. „Podstawowym zasobem, niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania uczelni jest wewnętrzne silne środowisko naukowe [...] Ogromne znaczenie ma w nich człowiek, jego rozwój oraz postawy moralne i etyczne. Bez odpowiednio wyszkolonej kadry na najwyższym poziomie odniesienie sukcesu rynkowego uczelni jest niemożliwe” – zauważa T. Kruszewski²¹.

Ogromny wpływ na kształtowanie kompetencji uniwersalnych, miękkich, społecznych ma kadra naukowo-dydaktyczna uczelni. „W środowisku akademickim, gdzie mamy do czynienia z relacjami profesor – asystent, wykładowca – student, relacje międzyludzkie i kwestie związane z podnoszeniem i jakością kapitału ludzkiego nabierają specjalnego znaczenia”²². Rektor Uniwersytetu w Rzeszowie prof. Aleksander Babko zauważa, że „wyjściem nie jest skupianie wyłączenie na uczeniu młodych ludzi umiejętności przygotowujących do wykonywania określonego zawodu – Uniwersytet powinien stawiać na umiejętności myślenia, kreatywność, radzenie sobie z wyzwaniem. Niekoniecznie wyłącznie przygotowywać do wykonywania określonych zadań”²³. Odrębnym problemem staje się, czy uczelnie potrafią sprostać tym wyzwaniom? Czy kadra akademicka przyzwyczajona do tra-

dycyjnych form, będzie w stanie przestawić się na nowe podejście, czy ma wystarczające kwalifikacje i zrozumienie dla obecnych potrzeb i wyzwań cywilizacyjnych? Przy działaniach tych musi ujawniać się otwartość na zmiany relacji i zadań rynku pracy. Należy wybierać między tradycyjnym modelem zdobywania wąskospecjalistycznego wykształcenia a wykształceniem szerokim, ogólnym horyzontalnym, różnorodnym. W Polsce można zauważyć tendencję ku wykształceniu specjalistycznemu, uczelnie coraz intensywniej zachęcają do studiowania wąskich specjalności i specjalizacji. Kuszą kandydatów na studentów nowymi, często bardzo wąskimi, propozycjami zdobywania kompetencji i kwalifikacji. Szereg kierunków studiów zostało rozłożonych na kilka drobniejszych. Zjawiska te nie są obce i płockim szkołom wyższymi. Płockie uczelnie oferują m.in. kształcenie dla specjalistów z ekonomii, finansów, rachunkowości, handlu, zarządzania, a wszystko są to kierunki z obszaru nauk ekonomicznych.

Należy mieć nadzieję, że w przestrzeni Płocka zaczną być bardziej postrzegany nurt zmian cywilizacyjnych na rynku pracy. Szkoły wyższe jak i podmioty współdziałające w obszarze edukacji, np. Towarzystwo Naukowe Płockie są świadomościowo zorientowane na znaczenie edukacji w rozwoju cywilizacyjnym przestrzeni Płocka.

Obserwuje się potrzebę całonocowego kształcenia. Model nauka – praca uległ zmianie na model nauka – praca – nauka – praca – nauka. Do tego modelu muszą się przygotować również szkoły wyższe i ich nauczyciele akademicy, ale też i pracodawcy, jak i rynek podmiotów gospodarczych. Wszelkie zmiany niosą jednak za sobą opór społeczny, aby tak nie było w przestrzeni lokalnej Płocka.

Przypisy

- ¹ A. Chodubski, *Płock a współczesne wartości kulturowo-cywilizacyjne świata*, „Notatki Płockie” 2014, nr 1 (238), s. 23.
- ² Tamże, s. 24.
- ³ J. Mianecka, *Wokół zagadnień kształtowania kompetencji informacyjnych nauczycieli w systemie studiów podyplomowych*, „Płockie Studia Dydaktyczne” 2009, t. 21, s. 267-268.
- ⁴ Z. Kruszewski, *Rola towarzystw naukowych w urzeczywistnianiu idei społeczeństwa obywatelskiego*, w: Z. Kruszewski (red.), *Towarzystwa Naukowe w Polsce. Dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, PAN, Warszawa 2013, t. 1, s. 325.
- ⁵ J. Szomburg, *Jak przebić szklany sufit rozwoju Polski*, „Rzeczpospolita” z 27.03.2014.
- ⁶ Strefę ekonomicznego oddziaływania Płocka wyznaczył Dariusz Świątek. Obejmuje ona obszary gmin otaczających Płock: Bielsk, Stara Biała, Radzanowo, Brudzeń Duży, Gozdowo, Drobin, Starażęby, Słupno, Bodzanów, Bulkowo, Nowy Duninów, gmina wiejska Gostynin, Łąck, Gąbin, Szczawin Kościelny, Słubice, Saniki. D. Świątek, *Infrastruktura techniczna a rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej w regionie Płocka*, Warszawa 2010, s. 21.
- ⁷ A. Chodubski, dz. cyt., s. 25.
- ⁸ Z. Kruszewski, J. Półturzycki (red.), *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, TNP, Płock 2006, s. 10.

- ⁹ A. Kansy, T. Kruszewski (red.), *Uniwersytet w Płocku – między marzeniami a rzeczywistością*, Płock, TNP, 2013, s. 10.
- ¹⁰ M. Herbst, *Edukacja jako czynnik i wynik rozwoju regionalnego. Doświadczenia Polski w perspektywie międzynarodowej*, Warszawa 2012, s. 147. Za: A. Kansy, *Uniwersytet jako szansa na wzrost konkurencyjności Płocka*, w: A. Kansy, T. Kruszewski (red.), *Uniwersytet w Płocku – między marzeniami a rzeczywistością*, TNP, Płock 2013, s. 96.
- ¹¹ R. Baniak, M. Kudłacz, *By wespół zespół – spółki skarbu państwa, czyli szansa na rozwój dla ośrodków metropolitalnych w Polsce*, „Bloomberg Businessweek” 2014, nr 12, s. 8.
- ¹² Tamże, s. 9.
- ¹³ Tamże, s. 9.
- ¹⁴ J. Mianecka, *Edukacja dorosłych a kształtowanie kompetencji w zakresie technologii informatycznych*, w: K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. Edukacja ustawiczna. Pozaszkolne wychowanie i kształcenie*, Sosnowiec 2013, s. 63.
- ¹⁵ A. Chodubski, dz. cyt., s. 23.
- ¹⁶ A. Kansy, *Uniwersytet jako szansa...*, s. 98.
- ¹⁷ T. Kruszewski, *Program rozwoju pieczy zastępczej w powiecie płockim*, „Notatki Płockie” 2014, nr 1 (238), s. 41.
- ¹⁸ J. Brudnicki, *Przedsiębiorczość, moje doświadczenia i obecna rzeczywistość*, w: Z. Kruszewski, A. Kansy, *Przedsiębiorczość polska w warunkach Unii Europejskiej*, TNP, Płock 2005, s. 99.

- ¹⁹ Tamże.
²⁰ Wywiad z W. Morawskim, „Rzeczpospolita” z dnia 19.03.2014 r.
²¹ T. Kruszewski, *Nauczyciel akademicki i jego kariera na przykładzie uczelni płockich*, w: A. Kansy, T. Kruszewski (red.), *Uniwersytet w Płocku – między marzeniami a rzeczywistością*, TNP, Płock 2013, s.102.
²² Tamże, s.103.
²³ B. Marczuk, *Dyplom jednak daje pracę*, „Rzeczpospolita” z 19.03.2014 r.

MODERN DILEMMAS OF HIGHER EDUCATION IN THE REGION OF PŁOCK

Summary

Structure of the national economy subjects of Płock has been presented at the article. A need of universal competences of higher schools graduates has been pointed out. These competences should fulfil expectations of employers towards future employees. Local higher schools as well their teaching staff have been responsible for proper live up to the expectations.

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA W PŁOCKU I POWIECIE PŁOCKIM

Abstrakt

Obserwujemy głębokie zmiany demograficzne, ludność na kontynencie europejskim utraciła zdolność równoważenia zgonów i urodzeń. Główne czynniki „nowej demografii” to: wydłużanie życia, spadek liczby urodzeń, migracje. Przedstawione tendencje występują również w Płocku i powiecie płockim. Opracowanie przedstawia analizę zróżnicowania dynamiki i zaawansowania starzenia się populacji regionu płockiego.

Słowa kluczowe: demografia, starzenie się społeczeństwa, Płock i powiat płocki w latach 2002-2013

1. Wprowadzenie

Od ponad czterdziestu lat jesteśmy świadkami głębokich zmian demograficznych, nazwanych przez Dirka van de Kaa „nową demografią Europy”. „Nowa demografia Europy” oznacza, że ludność na kontynencie europejskim utraciła zdolność równoważenia zgonów i urodzeń. Dirk van de Kaa użył tego określenia w swoim referacie „The New Demography of Europe” wygłoszonym 8 maja 2003 r. w Warszawie w związku z nadaniem tytułu doktora honoris causa Szkoły Głównej Handlowej.

Zmiany demograficzne obserwujemy na kilku płaszczyznach. Po pierwsze nastąpiła stała poprawa wskaźników umieralności, która powoduje systematyczne wydłużanie się życia, po drugie, obserwujemy zmianę koncepcji rodziny. Zmiana ta polega między innymi na opóźnieniu momentu zakładania rodziny i rodzenia pierwszego dziecka, obniżenie znaczenia małżeństwa. Niezwykle istotnym elementem „nowej demografii” są również migracje. Wymienione czynniki stanowią podstawę „nowej demografii” oraz określają uwarunkowania rozwoju populacji w przyszłości¹. Opisane zmiany demograficzne oznaczają nie tylko spadek przyrostu naturalnego, zmniejszenie lub ustabilizowanie się liczby ludności, ale również zmiany w strukturze ludności według wieku. W nadchodzących dekadach, kiedy roczniki powojennego wyżu urodzeń będą wkraczać w wiek poprodukcyjny nastąpi przyspieszenie procesu starzenia się ludności. Nastąpią niekorzystne zmiany proporcji między populacją dzieci i młodzieży, populacji w wieku produkcyjnym i populacji osób najstarszych.

Celem opracowania jest analiza zróżnicowania dynamiki i zaawansowania starzenia się po-

populacji regionu płockiego. Przemiany demograficzne wynikające z oddziaływania przedstawionych powyżej czynników charakteryzują się wspólnym kierunkiem, jednak ich nasilenie w danych regionach kraju jest zróżnicowane.

2. Zmiany demograficzne spadek liczby urodzeń

Jednym z najczęściej stosowanych wskaźników do oceny dzietności jest współczynnik dzietności (Total fertility rate) TRF, oznacza on liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15-49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku². Wartości tej miary na poziomie 2,10-2,15 gwarantują prostą zastępowalność pokoleń.

Współczynnik dzietności (TFR) dla Polski zmniejszył się z 2,07 w 1989 r. do 1,22 w 2003 r.

Od 2004 r. współczynnik dzietności powoli rośnie, osiągając 1,39 w 2008 r., w 2011 r. wyniósł 1,3 natomiast w 2012 r. GUS podaje 1,297. Wartość tego wskaźnika w Polsce nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń.

Na 27 krajów Unii Europejskiej Polska w 2011 r. zajmowała 25 miejsce pod względem współczynnika dzietności. Najwyższy średni poziom dzietności w 2011 r. zanotowano w Irlandii (2,05), Francji (2,01), Wielkiej Brytanii (1,96) i Szwecji (1,9). Najniższy współczynnik dzietności odnotowano na Węgrzech (1,23), w Rumunii (1,25), Polsce (1,3) i na Łotwie (1,34). Średni współczynnik dla krajów UE wynosi 1,57³.

Należy również pamiętać o występowaniu zjawiska jakim jest „pułapka niskiej dzietności”. Zjawisko to polega na tym, że osoby, które pochodzą z rodzin, gdzie było mało dzieci, mają

tendencję do powtarzania wzorców w których zostali wychowani. Jeżeli w danym społeczeństwie wzorec życia rodzinnego to rodzina wychowująca wiele dzieci, to ludzie powielają ten wzorec i podobnie jak ich rodzice mają kilkoro dzieci. Natomiast, jeżeli wzorce są inne, dominują rodziny z jednym dzieckiem i dzieci rodzi się mało należy się spodziewać, że taki wzór rodziny będzie powielany w następnych pokoleniach. Przytoczone powyżej dane wskazują na to, że Polska właśnie znalazła się w „pułapce niskiej dzietności”.

3. Zmiany zachowań dotyczących rodziny

Przyczyną zmian demograficznych w Polsce i całej Europie, które obserwujemy od kilku dekad są zmiany w postrzeganiu roli i funkcji rodziny w życiu społecznym.

Do głównych czynników powodujących zmiany demograficzne możemy zaliczyć między innymi: mniejszą skłonność do zawierania związków małżeńskich, opóźnianie tworzenia związków i rodzenia pierwszego dziecka, wzrost dobrowolnej czy przymusowej bezdzietności, osłabienie trwałości małżeństwa które przejawia się wzrostem częstości rozwodów i separacji, coraz częstsze występowanie związków nieformalnych jako form tworzenia rodzin i w rezultacie wzrost urodzeń pozamałżeńskich. Dynamikę urodzeń pozamałżeńskich w latach 2002-2012 przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce

Rok	Liczba urodzeń pozamałżeńskich	Indeksy jednopodstawowe 2002=100%
2002	51370	100%
2003	55584	109%
2006	71172	139%
2007	75894	148%
2008	82808	161%
2009	84965	165%
2010	85584	167%
2011	82984	161%
2012	86797	169%

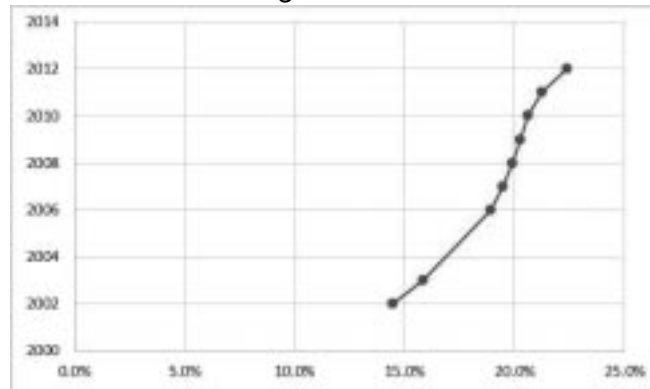
Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

W 2012 r. w porównaniu do roku 2002 bezwzględna liczba urodzeń pozamałżeńskich wzrosła o 69%. Średnia geometryczna wyznaczona dla powyższego szeregu czasowego wynosi 1,054.

oznacza to, że średnio z roku na rok w analizowanym okresie 2002-2012 liczba urodzeń pozamałżeńskich wzrosła o 5,4%.

Interesujące jest również porównanie, jak zmieniała się udział urodzeń pozamałżeńskich w liczbie urodzeń ogółem.

Rysunek 1. Udział urodzeń pozamałżeńskich w liczbie urodzeń ogółem w latach 2002-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

W 2002 r. 14,4% wszystkich urodzeń stanowiły urodzenia pozamałżeńskie, a w roku 2012 było to już 22,4%. Zanotowaliśmy wzrost o 8 punktów procentowych.

4. Procesy starzenia się ludności

Według prognoz w 2030 r. ponad połowa mieszkańców Unii Europejskiej będzie miała 50 lat i więcej, a oczekiwana długość życia zbliży się przeciętnie do 90 lat. Taka sytuacja wydarzy się po raz pierwszy w dziejach ludzkości, jeszcze nigdy w historii świata nie było społeczeństwa w którym dominowały osoby starsze. Analiza danych demograficznych pokazuje, że od 2012 r. państwa Unii Europejskiej dotknie bardzo istotny problem jakim jest zmniejszenie się populacji w wieku produkcyjnym, podczas gdy liczba populacji osób starszych wzrośnie z 85 milionów w roku 2010 do 151 milionów w 2060 r.⁴

Istnieje wiele mierników służących do badania zaawansowania procesu starzenia się ludności. Miary tradycyjne oparte są na ustalonym progu starości wyznaczanym wiekiem kalendarzowym. Do ich wyznaczania wykorzystywana jest charakterystyka rozkładu populacji według wieku. Wskaźniki te zatem odzwierciedlają strukturę wieku ludności i przedstawiają proporcje między podstawowymi grupami wieku.

Za podstawowe przyjmowane są następujące grupy wieku: 0–14 lat, 15–59 lat oraz 60 lat lub więcej.

Stosowane również bywają inne grupy wieku: 0–14, 15–64 oraz 65 lat i więcej lub 0–17, 18–64 i 65 lat, lub więcej.

Ważnym elementem demograficznych analiz dotyczących procesu starzenia się jest ustalenie „progu starości demograficznej” czyli wieku powyżej którego ludność zaliczana jest do grupy osób starszych. Precyzyjne określenie tego wieku jest bardzo trudne. Spośród wielu koncepcji najczęściej przyjmuje się jednolite wiek 60 lub 65 lat, bądź wprowadza się odrębny próg dla mężczyzn — wiek 65 lat, a dla kobiet — 60 lat. W opracowaniach ONZ stosuje się dla kobiet i mężczyzn wiek jednolity — 65 lat⁵.

Należy jednak pamiętać, że wobec tendencji jaką jest wydłużanie się przeciętnego trwania życia oraz postęp cywilizacji i medycyny przyjęte określenia progu starości demograficznej należy traktować jako kategorię historyczną, która w przyszłości ulegnie zmianom.

Udział osób starszych, czyli 60 lat i więcej lub 65 lat i więcej wśród ogółu populacji bada się za pomocą współczynnika starości (old-age rate).

W 1956 roku przez badaczy z ONZ została opracowana skala do mierzenia starzenia się populacji. W skali tej wykorzystano odsetek osób w wieku 65 lat i więcej wśród ogółu populacji:

1. Populacja młoda (mniej niż 4% osób w wieku 65 lat i więcej);
2. Populacja dojrzała (od 4 do 7%);
3. Populacja stara (powyżej 7%).

Analizie podlegać mogą również wskaźniki cząstkowe, czyli relacja liczby osób w wieku przedprodukcyjnym do produkcyjnego oraz odrębnie poprodukcyjnego w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym.

Wskaźniki oparte na stosunkach między określonymi grupami wieku:

a. Całkowity współczynnik obciążenia demograficznego (total dependency ratio – TDR), który jest obliczany jako stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na sto osób w wieku produkcyjnym. Miernik ten jest sumą dwóch współczynników: współczynnika obciążenia osobami w wieku przedprodukcyjnym i współczynnika obciążenia osobami w wieku poprodukcyjnym.

b. Współczynnik obciążenia osobami młodymi (youth dependency ratio). Jest to liczba osób w wieku 0–14 lat przypadająca na sto osób w wieku 15–64 lata.

c. Współczynnik obciążeń osobami starszymi (old-age dependency ratio) to liczba osób w wieku 65 lat lub więcej przypadająca na 100 osób w wieku 15–64 lata.

d. Współczynnik wsparcia (potential support ratio), liczba osób w wieku 15–64 lata przypadająca na 100 osób w wieku 65 lat i więcej.

e. Współczynnik wsparcia dla osób najstarszych (parent support ratio) to liczba osób w wieku 85 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 50–64 lata⁶.

Proces starzenie się populacji jest zjawiskiem nieodwracalnym, obserwacje pokazują dodatnią korelację pomiędzy poziomem stopień rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju a starzeniem się ludności.

5. Sytuacja demograficzna w Płocku i powiecie płockim

Powiat płocki o łącznej powierzchni 1796 km², wchodzi w skład podregionu ciechanowsko-płockiego. Tereny wiejskie w tym powiecie stanowią 97,22%, a obszary zajmowane przez tereny miejskie to 51 km².

W 2013 r. powiat płocki zamieszkiwało 110 972 osób, z czego aż 101 079 osób stanowiła ludność wiejska. Strukturę ludności powiatu płockiego według wieku przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Ludność według wieku w powiecie płockim (stan na 30.06.2013 r.)

Grupa	ogółem	mężczyźni	kobiety
Wiek przedprodukcyjny	22266	11472	10794
Wiek produkcyjny	70222	37854	32368
18-64 lata mężczyźni	37854	37854	X
18-64 lata kobiety	32368	X	32368
Wiek poprodukcyjny	18484	5855	12629
18-64 lata mężczyźni	5855	5855	X
18-64 lata kobiety	12629	X	12629
Razem	110972	55181	55791

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Tabela 3 przedstawia strukturę ludności powiatu płockiego w podziale na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny.

Tabela 3. Struktura ludności według wieku w powiecie płockim (stan na 30.06.2013 r.)

Grupa ludności wg wieku	ogółem	mężczyźni	kobiety
Wiek przedprodukcyjny	20,06%	20,79%	19,35%
Wiek produkcyjny	63,28%	68,60%	58,02%
Wiek poprodukcyjny	16,66%	10,61%	22,64%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Tabela 4. Struktura ludności według biologicznych grup wieku w powiecie plockim (stan na 30.06.2013 r.)

Biologiczne grupy wieku	ogółem	udział procentowy	mężczyźni	udział procentowy	kobiety	udział procentowy
0-14 lat	17841	16,08%	9182	16,64%	8659	15,52%
15-64 lat	78066	70,35%	40144	72,75%	37922	67,97%
65 i więcej	15065	13,58%	5855	10,61%	9210	16,51%
Razem	110972	100,00%	55181	100,00%	55791	100,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Ludność w wieku produkcyjnym, czyli mężczyźni w wieku 18-64 oraz kobiety w wieku 18-59 lat stanowią około 63% populacji powiatu plockiego.

Z przedstawionych w tabeli 4 danych wynika, że ludność w wieku 65 lat i więcej stanowi prawie 14% populacji powiatu plockiego.

Wartości wskaźników opartych na stosunkach między określonymi grupami wieku wyznaczone dla powiatu plockiego wynoszą odpowiednio:

a. Całkowity współczynnik obciążenia demograficznego (total dependency ratio – TDR), wynosi 58. Oznacza to, że 58 osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na sto osób w wieku produkcyjnym.

b. Współczynnik obciążenia osobami młodymi (youth dependency ratio) wynosi 23. Oznacza to, że 23 osoby w wieku 0–14 lat przypadają na sto osób w wieku 15–64 lata.

c. Współczynnik obciążeń osobami starszymi (old-age dependency ratio) wynosi 19. Oznacza to, że 19 osób w wieku 65 lat lub więcej przypada na 100 osób w wieku 15–64 lata.

Tabela 5. Ludność według wieku w Płocku (stan na 30.06.2013 r.)

Grupa ludności wg wieku	ogółem	mężczyźni	kobiety
Wiek przedprodukcyjny	21112	10815	10297
Wiek produkcyjny	78437	40388	38049
18-64 lata mężczyźni	40388	40388	X
18-64 lata kobiety	38049	X	38049
Wiek poprodukcyjny	23716	7121	16595
18-64 lata mężczyźni	7121	7121	X
18-64 lata kobiety	16595	X	16595
Razem	123265	58324	64941

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

W tabeli 5 przedstawiono analizę demograficzną dla populacji miasta Płock.

Płock to miasto na prawach powiatu, położone w podregionie ciechanowsko-płockim (według nomenklatury NUTS). Zajmuje powierzchnię 88 km², co plasuje je na trzecim miejscu wśród miast tej kategorii w województwie mazowieckim.

Tabela 6 przedstawia strukturę ludności Płocka w podziale na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny.

Tabela 6. Struktura ludności według wieku w Płocku (stan na 30.06.2013 r.)

Grupa ludności wg wieku	ogółem	mężczyźni	kobiety
Wiek przedprodukcyjny	17,13%	18,54%	15,86%
Wiek produkcyjny	63,63%	69,25%	58,59%
Wiek poprodukcyjny	19,24%	12,21%	25,55%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Ludność w wieku produkcyjnym, czyli mężczyźni w wieku 18-64 oraz kobiety w wieku 18-59 lat stanowią około 64% populacji Płocka. Struktura wieku w Płocku jak i w powiecie plockim są bardzo zbliżone. W obu przypadkach udział osób w wieku produkcyjnym oscyluje wokół 63% całej populacji.

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że ludność w wieku 65 lat i więcej stanowi prawie 15% populacji powiatu plockiego.

Wartości wskaźników opartych na stosunkach między określonymi grupami wieku wyznaczone dla Płocka wynoszą odpowiednio:

a. Całkowity współczynnik obciążenia demograficznego (total dependency ratio – TDR), wynosi 57. Oznacza to, że 57 osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na sto osób w wieku produkcyjnym.

Tabela 7. Struktura ludności według biologicznych grup wieku w Płocku (stan na 30.06.2013 r.)

Biologiczne grupy wieku	ogółem	udział procentowy	mężczyźni	udział procentowy	kobiety	udział procentowy
0-14 lat	17406	14,12%	8963	15,37%	8443	13,00%
15-64 lat	87580	71,05%	42240	72,42%	45340	81,27%
65 i więcej	18279	14,83%	7121	12,21%	11158	20,00%
Razem	123265	100,00%	58324	100,00%	64941	116,40%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

b. Współczynnik obciążenia osobami młodymi (youth dependency ratio) wynosi 20. Oznacza to, że 20 osób w wieku 0–14 lat przypada na 100 osób w wieku 15–64 lata.

c. Współczynnik obciążenia osobami starszymi (old-age dependency ratio) wynosi 21. Oznacza to, że 21 osób w wieku 65 lat lub więcej przypada na 100 osób w wieku 15–64 lata.

Relacje pomiędzy poszczególnymi grupami wieku ekonomicznego ludności, stają się coraz bardziej istotne. Niewątpliwie istotnym staje się monitorowanie powyższych wskaźników.

Obecnie na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 57 osób w wieku nieprodukcyjnym dla Płocka oraz 58 dla powiatu płockiego. Istniejące relacje liczby osób w wieku przedprodukcyjnym do produkcyjnego oraz odrębnie

poprodukcyjnego w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym można określić jako niekorzystne⁷.

Należy pamiętać, iż z długookresowego punktu widzenia to właśnie demografia będzie tym czynnikiem, który w najwyższym stopniu wpłynie na rozwój gospodarczy miasta i regionu. Jest bowiem nierozdzielnie związana z liczbą potencjalnych nabywców jak i potencjalnymi zasobami kapitału ludzkiego⁸. Problem starzenia się ludności jest jednym z najważniejszych wyzwań stojących nie tylko przed konkretnymi miastami i powiatami naszego kraju, ale jest to wyzwanie również dla całej Unii Europejskiej. Demografia pociąga za sobą zmiany zarówno w kontekście społecznym jak i gospodarczym.

Przypisy

¹ I. Kotowska, A. Chłóń-Domińczak, „Zarządzanie finansami publicznymi w kontekście zmiany demograficznej”. *Studia Ekonomiczne* 1 (2012): 7-26.

² www.stat.gov.pl (data dostępu 04 marca 2014).

³ data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN/countries (data dostępu 06 marca 2014).

⁴ T. Mering, „Strategia Unii Europejskiej wobec starzenia się ludności.” (2012).

⁵ www.stat.gov.pl (data dostępu 05 marca 2014).

⁶ A. Abramowska-Kmon, „O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności”, *Studia Demograficzne* 1 (159) (2011): 3-22.

⁷ *Prognozy struktury demograficznej województwa mazowieckiego*, Instytut Nauk Społeczno-ekonomicznych 4P Research Mix Sp. z o.o. Warszawa 2011.

⁸ R. Walczak, *Innowacyjność regionu ciechanowsko-płockiego według danych OECD i Unii Europejskiej*, „Notatki Płockie” 2014, nr 1, s. 35-39.

THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN PŁOCK AND THE PROVINCE OF PŁOCK

Summary

We observe profound demographics changes – the population on the European continent has lost the ability to balance the number of deaths and births. The main factors of the 'new demography' include: prolonging of life expectancy, declining the births rates, migration. These trends can also be found in the Province of Płock. The paper presents an analysis of the dynamics of diversity and the advancement of ageing population of the region of Płock.

WOKÓŁ DYSKUSJI O ZASADACH TZW. DOBREGO WYCHOWANIA

Abstrakt

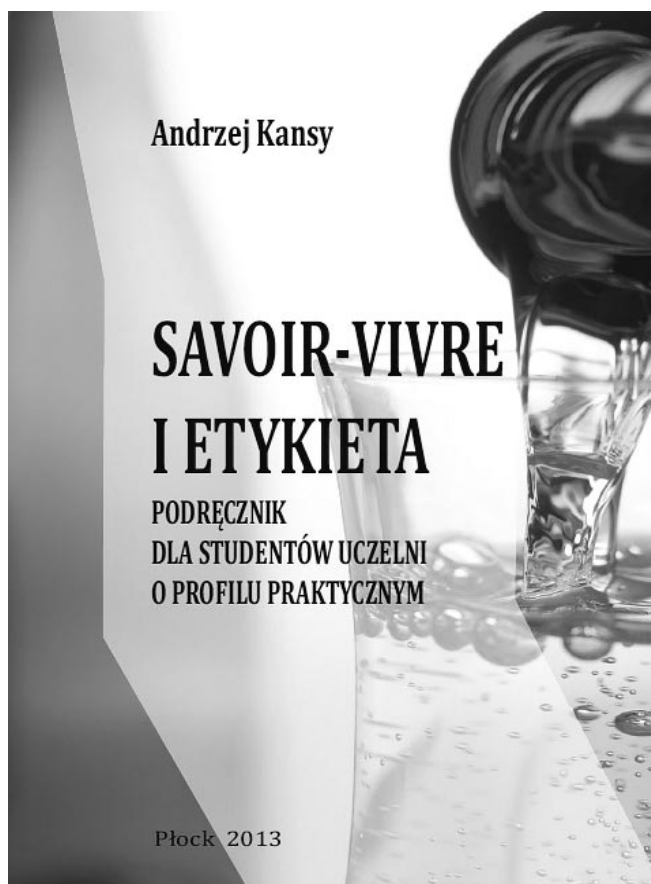
Są to rozważania Jerzego Damrosza na marginesie wydanej w 2013 r. publikacji Andrzeja Kansy pt. *Savoir-vivre i etykieta. Podręcznik dla studentów uczelni o profilu praktycznym*. Na tej podstawie proponuje się nie ograniczać się do poradnictwa i dydaktyki, lecz wejść ponadto na obszar prac badawczych.

Słowa kluczowe: savoir-vivre, poradnictwo, dydaktyka, badania

1. Co to jest „dobre wychowanie”?

W repertuarze codziennych rozmów przeciętnych ludzi w naszym kraju znajduje się wiele tematów, które wywołują głęboki niepokój. I tak – w kręgach społecznych odczuwa się szczególnie silne zgorzsenie ordynarnym zachowaniem się wielu obywateli III RP, zwłaszcza dzieci i młodzieży. Jednocześnie niechętnie i niezwykle rzadko podejmuje się na forum publicznym dyskusje dotyczące propagowania zasad, które uważa się za pozytywne w stosowanych praktycznie wzorach zachowań. Nazywa się je „dobrym wychowaniem”, a nosiciele tych cech uznaje się za „dobrze wychowanych”. Brak zachęty do szerszej dyskusji publicznej może jednak wynikać i z tego, że poglądy na interesujące nas wątki tematyczne nie są w pełni jednolite (por. koncepcje wychowania bezstresowego i ich wpływ na formy zachowywania się), gdyż pewne odmienności wynikają z przynależności do zróżnicowanych warstw społecznych (różnice np. w zachowaniach mieszkańców wsi i dużych miast), grup lokalnych i regionalnych, także wyznaniowych i etnicznych. Trudno bowiem włączać odgórnie do procesu wychowania rodzinnego i szkolnego oraz do idei kształcenia ustawicznego (edukacji permanentnej) i programów medialnych („komunikatorów”) ogólnikowe tezy i zarazem szczegółowe reguły postępowania, mające niejednokrotnie charakter dyskusyjny.

Dlatego też z dużym zainteresowaniem wziąłem do ręki najnowszy podręcznik *savoir-vivre*’u dr. Andrzeja Kansy¹. Nie można poprzestać na krótkiej notce recenzyjnej gdyż książeczka, opatrzona tytułem nader skromnym, wymaga nieco szerszego komentarza, podkreślającego doniosłość omawianej tematyki. Tym bardziej, że obecnie *savoir-vivre* stał się obowiązkowym przedmiotem nauczania w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku. Autor owej publikacji jest dyrektorem biura Towarzystwa Naukowego Płockiego i wykładowcą w SWPW,

a ponieważ tekst pisany niżej na marginesie lektury książeczki jest też pióra wykładowcy SWPW, a nadto członka TNP, to niewątpliwie odpowiednim miejscem do zapoczątkowania publicznej debaty w tej materii są „Notatki Płockie”.

Wiele ukazało się w okresie powojennym publikacji zawierających skodyfikowane zwyczajowo reguły zachowań, poczynając od Jana Kamyczka i odpowiedniej akcji propagandowej prowadzonej przed laty na łamach krakowskiego tygodnika „Przekrój”. Na tym tle szczególnie wyróżnia się pozycja Andrzeja Kansy, która staje się nowoczesnym doradcą i wewnętrznie usystematyzowanym przewodnikiem po zawitych ścieżkach *savoir-vivre*’u. Tuż przed rozpoczęciem

pisania moich uwag na marginesie wymienionego podręcznika *savoir-vivre'u*, pamięć przywiodła mi refren dawnego tekstu kabaretowego: „High life, bon ton, *savoir-vivre*, pardon”. I jeszcze przypomnę parę refleksji osobistych typu „retro”, odnoszących się do wybranych wzorów zachowań. Nie przeczę, że sam temat fascynował mnie stale. Szczerze mówiąc, od lat dziecięcych, gdy już jako ośmio- czy dziewięciolatek nie chciałem całować w rękę czcigodnych matron, a moja zawstydzona tym mama bąkała mniej czy bardziej przekonujące usprawiedliwienia czy przepraszania. Wprawdzie coś nie coś pozostało z pouczeń rodzicielki o gołębim sercu (bowiem nie stosowała żadnych kar cielesnych ani potąjanek), ale ja, stosując zasadę „bądź sobą” nieraz wątpiłem w sens przeróżnych reguł zwyczajowych, gdyż najważniejsze dla mnie było okazywanie życzliwości bliźnim, niekoniecznie w kształcie sformalizowanym. Jest oczywiste, że każdy (czy prawie każdy) chciał i chce uchodzić za tzw. człowieka dobrze wychowanego czy tzw. człowieka w pełni kulturalnego. Dawnymi laty, w okresie międzywojennym, przeważnie rozróżniano w tej kwestii dwa pojęcia: „oryginał” i „cham”. Nazywano w kręgach ziemiańsko-inteligentnych „oryginałem” kogoś kto zachowuje się: „niezbyt korekt”, „nietaktownie”, a więc często nie respektuje obowiązującego *savoir-vivre'u*, „niekiedy bywa skandalistą”, „ceni swobodny styl życia” etc. i tak się zachowuje, choć wie, jak należy się prawidłowo zachowywać. Natomiast „chamem” nazywano na ogół tego, kto zachowuje się podobnie (lub jeszcze gorzej) – bo nie wie jak należy się zachowywać. Obiegowe dyskusje o śmiesznościach *savoir-vivre'u* w sferach high life'u nastrojały nas niejednokrotnie w dawnych czasach do spojrzenia na wszystko „z przymrużeniem oka”. Podaję jako przykład następującą opowiastkę (przedwojenną):

„Przybywa statek na bezludną wyspę i załoga застаје там dwóch rozbitków, dżentelmenów z Anglii, którzy ze sobą nie rozmawiają i wzajemnie nie dostrzegają, mimo wspólnego pobytu na tym odludziu, powód: nie było trzeciej osoby znającej ich obu, aby przedstawić jednego dżentelmena drugiemu (a taki jest zwyczaj w elitarnym towarzystwie)”.

Czy zatem należy traktować poważnie wszelkie kwestie *savoir-vivre'u*? W okresie kilkudziesięciu lat Peerelu pojawiły się tendencje do modyfikowania różnych wzorów zachowań. Z pobudek wyraźnie ideologicznych usiłowano na różne sposoby tworzyć tzw. demokratyczny *savoir-vivre*, m.in. zwalczając „wielkopański cmoknonsens” i umieszczając wyraz „obywatel” na kopercie w miejsce „wielmożnego pana”. Rodzą się krytyczne refleksje, że *savoir-vivre* jest schedą po dawno minionej epoce „burżuazji” (obecnie

przekształconej w warstwę polityczno-biznesową) i „elit ziemiańsko-artystycznych” (obecnie kręgi celebrytów o proveniencji najczęściej postlewicowej i neoliberalnej). Powstaje zarazem w epoce XXI wieku coraz większy problem „prostactwa”, „schamienia”, „narodzin bezideowości” (na pierwszym miejscu „zysk” i „kariera”), „znieczulicy moralnej”, „patologii społecznej” i „przestępczości”. Czy wobec tego „etykieta” i „estetyka” mogą przyjść w sukurs „etyce”? W tym kontekście przyjmuje się, że dobre wychowanie jest zbiorem cennych zasad postępowania w kontaktach interpersonalnych, preferującym życzliwość, uprzejmość i szacunek wobec każdego człowieka, chroniącym jego godność. I w tym momencie problem staje się poważny.

2. Czy wystarczy poradnik dobrego wychowania?

Niewątpliwie Andrzej Kansy opracował „dobry poradnik dobrego wychowania”, mogący zainteresować licznych czytelników i co więcej – dający szansę na to, że wiele porad i sugestii tego autora zdoła przekonać odbiorców, by skorygowali swój sposób postępowania. Do watorów zaliczyłbym objęcie opisem i wskazówkami najważniejsze wzory zachowań, wymagane od człowieka uznanego za należycie wychowanego. Ponadto autor podręcznika posługuje się językiem komunikatywnym a uzasadnienia sugerowanych reguł są starannie i przejrzysto wyartykułowane. Istnieje jednak pewna sfera zachowań, o czym na samym już początku zasugerowaliśmy, z różnych kręgów pokoleń i przedziałów wiekowych, środowisk bardziej hermetycznych itp., które dają nam obraz wielobarwny. Oczywiście trafnie podaje Andrzej Kansy, że np. „w sytuacjach oficjalnych i zawodowych osobie o najwyższej pozycji przedstawia się pozostałe osoby”, a także np. „kobiecie przedstawia się mężczyznę”, „starszemu człowiekowi przedstawiany jest młodszy” itp. Niekiedy można zastanowić się, czy wyjątkowo uzupełniać jakieś orzeczenie propozycją nowego subwariantu, np. obok wskazówki „nieeleganckie jest też zadrukowanie wizytówki po obu stronach” ew. dodać: „można odstąpić od tej zasady, jeśli po jednej stronie jest wersja językowa polska, a na odwrocie identyczna w treści wersja obcojęzyczna”; „nigdy nie zawiązujemy [podczas posiłku – J.D.] serwetki pod brodą!” – ew. dodajemy, „tylko wtedy jest to możliwe, gdy niektóre potrawy, owoce itp. mogą w trakcie spożywania opryskać elegancki garnitur lub wytworną suknię”. Tego typu uwagi odnoszą się do nielicznych przypadków w omawianym tekście.

Każdy podręcznik, w którym podkreślona jest ponadto rola kultury języka w kontaktach towa-

rzyskich, jest godny uznania i szczególnej promocji. Jest to wsparcie dla hasła, które staje się osnową prawidłowo napisanych podręczników: „Bądźmy bardzo uprzejmi w każdej sytuacji życiowej”.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że w otaczającej nas rzeczywistości napotykamy najróżniejsze odmiany językowe, nawet skrajnie wulgarne. Każdy z nas mógłby przekazać wiele przykładów z tego zakresu. Ciekawych spostrzeżeń dostarcza analiza bogatego w swoiste cechy żargonu sztubackiego. W kilkanaście lat po ostatniej wojnie stykaliśmy się m.in. z takimi zwrotami językowymi:

- chłopak zaczepiający dziewczynę: „Par-don, lalczko, dokąd się poturlamy...”

- chłopak zawiadamiający telefonicznie koleżanki i kolegów o tym, że rodzice na dłużej wychodzą z domu i można urządzić balangę (niegdyś zwaną bardzo skromnie „prywatką”): „Próchno się wysypało i dziupla będzie wolna”. Czy taki młodzieniec mógłby w pełni przyswoić kanony *savoir-vivre’u*, prezentowane przez Andrzeja Kansy?

A czy ja mógłbym na niektóre wątpliwości czytelników odpowiedzieć zadowalająco? Spróbuję. Orientując się, jakie krążą wątpliwości w różnych kwestiach *savoir-vivre’u*, wybieram dwa przykłady.

Pierwszy przykład

Zwraca się do mnie młody człowiek pytając, czy w obecności własnej teściowej może opowiadać anegdotki ośmieszające w ogóle wszystkie teściowe – i jak to wyrazić w formie uprzejmej i życzliwej. Odpowiadam: „Jeśli konkretna teściowa ma niezwykle poczucie humoru, można niektóre anegdotki opowiedzieć, ale bardzo selektywnie. Natomiast podaję, jakich anegdot w żadnym przypadku nie wolno przy teściowej relacjonować, by gawędziarz „podtrzymał pozycję człowieka kulturalnego”. Oto przykład: „Pewnego razu zięć odwiedził gospodarstwo wiejskie, gdzie żyją jego teściowie – i zastał w drzwiach chałupy teściową z miotłą w ręku. Uprzejmy zięć, zbliżając się, zapytał: „Dzień dobry, Mamo! Czy Mama zamiata czy odlatuje?” Należy unikać takich wypowiedzi, szczególnie w rejonie Gór Świętokrzyskich”.

Drugi przykład

Inny młody człowiek, odrzucający całkowicie zwyczaj całowania kobiet w rękę, zapytał, jak ma się zachować i co powiedzieć, gdy będzie przedstawiany po raz pierwszy wielce szanowanej przez innych kobiecie, która gorliwie przestrzega zwyczaju całowania pań w rękę, uważając każde odstępstwo od tej zasady za zwykłe chamstwo. Wobec kobiet o nastawieniu „fundamentalistycznym” należy stosować szczególną taktykę, unikając apodyktycznych słów i nudnej

perswazji. Niech poczuje się rozbawiona zachowaniem rozmówcy. Zaproponowałem, by wypowiedział on w takim momencie następujące słowa, promiennie się uśmiechając: „Jestem rad, że zostałem przedstawiony dzisiaj Wielce Szanownej Pani. Tego dnia nigdy nie zapomnę. Cieszę się ogromnie, że miałem zaszczyt poznać osobiście tak Czarującą i Wytworną Damę. Proszę mi wszak wybaczyć, że nigdy dotąd nie całowałem pań w rękę. Czy mogę Panią pocałować gdzie indziej?”

Nie podaję dalszych przykładów, gdyż nie jestem pewien, czy moje komentarze mogą zyskać aprobatę ze strony znawców *savoir-vivre’u*. W tym miejscu dokonuję podsumowania dotychczasowych moich rozważań.

Po pierwsze. Zwracając szczególną uwagę na zróżnicowanie wariantów *savoir-vivre’u*, chciałbym jednocześnie podkreślić, że obok odmian lansowanych przez wyodrębnione grupy społeczne, powinien egzystować model pożądany i nadrzędny w skali powszechnej. Model taki miałby charakter elitarny i wzorotwórczy, a więc posiadający cechy ułatwiające uniwersalizację reguł postępowania. Ta koncepcja leży u podstaw piśarstwa Andrzeja Kansy w sferze formułowania kodeksu pozytywnych reguł postępowania. Podobnie obserwujemy rozpowszechnianie się polskiego języka literackiego, poprzez masowe zdobywanie cenzusu wykształcenia na poziomie średnim i wyższym przez obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, przy jednoczesnym współwystępowaniu dialektów i gwar czy specyficznych form żargonu (np. w środowiskach przestępczych). Tak więc poprzez odpowiednie orzeczenia autorytetów powstaje propagowany publicznie ponadklasowy i uniwersalny *savoir-vivre*, proponowany m.in. przez Andrzeja Kansy. Ów kodeks zapisów dotyczących pozytywnych zachowań ściśle określa – na zasadzie wyłączenia – obszar zachowań nagannych, negatywnych i destrukcyjnych.

Po drugie. Dostrzegamy nie tylko zróżnicowanie i przeobrażenie w tej kategorii zjawisk społecznych. Pojawia się możliwość, a może i konieczność, weryfikacji i ustalenia niektórych nowych kryteriów selekcji, uzupełnień i modyfikacji w zbiorze wzorów zachowań ze sfery „dobrego wychowania”. Rozpatrując co pewien czas kodeks dobrego wychowania, możemy zauważyć łatwiej, czy jakaś reguła nie jest już reliktem, niekiedy śmiesznym albo po prostu utrudniającym życie codzienne. Postaramy się też niekiedy zaakceptować coś, co już się zaczyna pojawiać w praktyce, a nie figuruje oficjalnie w wykazie obowiązkowych czy zalecanych wzorów zachowań, choć ma dość racjonalne uzasadnienie (np. witanie się bez podawania rąk). Pewną ewolucję zachowań (w tym formy wyra-

żania się) obserwuję także i u siebie. Nowomowa unijna (brukselska) wprowadziła różne nowe określenia, osłabiające tradycyjne i naturalne podstawy językowe. Są to tego typu wyrażenia, jak: „kocha inaczej” (w jednościowych związkach) itp. Stąd też od czasu wejścia Polski do Unii Europejskiej nie ośmielię się o kimś powiedzieć publicznie, że np. „jest łysy”; wolę powiedzieć: „jest owłosiony inaczej”. Zamykając tę część rozważań, która jest formułowana na marginesie lektury interesującej pozycji wydawniczej autorstwa Andrzeja Kansy, wypowiedziałem swoje opinie związane z oceną funkcji poradniczej i dydaktycznej kodeksu pozytywnych zachowań. Zgłaszam przy tym propozycję powołania przy TNP Komisji Społecznej, która formułowałaby sugestie i wskazówki związane z kształtowaniem uniwersalnego kodeksu zachowań i wartości, stanowiących podstawy dobrego wychowania. Przede wszystkim jako materiał do dyskusji. Najważniejszym celem zapoczątkowanej obecnie dyskusji jest poszukiwanie i określenie pola badań naukowych „sawuarwiwrolog”².

3. Wstępne uwagi o potrzebie programu naukowo-badawczego dla wybranego zbioru wzorów zachowań.

Wykraczając poza krąg zadań z zakresu poradnictwa i dydaktyki, sygnalizuję w wielkim skrócie nowe zadania, które oznaczają ścisłą symbiozę badań naukowych i praktycznej funkcji rozwijania procesu wychowania „dżentelmena” i „damy”. Składnikami ogólnych konstrukcji myślowych są najpierw takie pojęcia do objaśnienia i analizowania, jak: „dobre wychowanie”, „savoir-vivre”, „polor”, „bon ton”, „etykieta”, „ceremoniał”, „konwenans”, „maniere” i inne³.

W uwagach wstępnych dotyczących „pierwszego kroku badawczego”, wstępującego w głąb zakresu treściowego pojęcia *savoir-vivre* (z uwzględnieniem pojęć zbliżonych), powinniśmy naszkicować granice przedmiotu badań. Gdybyśmy włączyli tu termin „styl życia” – zakres na gruncie języka polskiego byłby za szeroki. Jeśli wprowadzimy tylko „konwenans towarzyski” – nieco zawężimy tok myślenia. Wydaje się, że dokonując uściśleń pojęciowych warto zatrzymać się przy określeniu: „sposób bycia” (zapewne nastolatkomie zastosowałiby skrót: spob). Ogólny przedmiot badań jest umiejscowiony w trójkącie: zwyczaje-obyczaje-obrzędy, z położeniem nacisku na zwyczaj (jako punkt wyjścia)³.

Mój pogląd w owych sprawach terminologicznych jest zgodny ze stanowiskiem dr Barbary Ogrodowskiej, która uwzględnia dystynkcje

pojęciowe tych trzech wyrazów⁴. Autorka zaznacza, że „w odróżnieniu od zwyczaju obyczaj ma moc i funkcje normatywne. Pozostaje zawsze w ścisłym związku z przyjętym w społeczności, uznanym systemem norm i wartości i jest spontanicznym wyrazem tych norm (...), np. zachowanie powagi w miejscach kultu religijnego...” Obrzęd, to „zachowanie i działanie uroczyste, symboliczne, rytualizowane, określone przez tradycję, obyczaj i przyjęty w zbiorowości system aksjologiczny. Obrzęd jest zespołem znaków-rytuałów...” Praktykę obrzędu określamy jako ryt obrzędowy. *Savoir-vivre* dotyka, w różnym stopniu zresztą, tych trzech zjawisk społecznych. Wszelkie odejście od systemu obligatoryjnych zasad jest negatywne – w etyce i religii jest grzechem, w prawie jest wykroczeniem lub przestępstwem a w obrębie uprzejmościowych reguł w kontaktach interpersonalnych – nietaktem. Przedmiot proponowanych działań badawczych obejmuje jeszcze takie ważne zagadnienia, jak: kod kulturowy, wielokulturowość i inne, ponadto poza zwykłą empirią trzeba zwrócić uwagę na kontekst historyczno-kulturowy (geneza badanego zjawiska).

A oto interpretacja wybranego przykładu. Do niedawna uważano, że przy stole biesiadnym rozpoczyna ucztę, spożywając pierwszy kęs (i pierwszy łyk podanego napoju), sam gospodarz przyjęcia. Dlaczego? Bo w dawnych wiekach goście często obawiali się, że mogą zostać świadomie otruci. W obecnych czasach zatrucia pokarmowe bywają z innych przyczyn (pomijam skutki niefortunnego grzybobrania); są to np. nieświeże produkty użyte do podawanych potraw, niezbyt dokładnie umyte ręce tych, którzy przyrządzają jedzenie itp.

Ważne jest, by z tych badań naukowych wynikały skutki praktyczne. Badacz może zasugerować czynnikom administracyjno-rządowym, by wprowadzono przedmiot pn. „Uprzejmy sposób bycia” (czy „Bądź zawsze grzeczny”) już w przedszkolu i w każdym typie szkół. Warto np. organizować spośród uczniów zespoły, które będą obsadą aktorską obrazów scenicznych, promujących w szkołach zasady dobrego wychowania i inne. Trzeba wreszcie pamiętać o tym, że konkretyzacja przedmiotu badań i selekcja wątków tematycznych jest ściśle uzależniona od zainteresowań, zasobów wiedzy i doświadczenia poszczególnych badaczy. Jest to typowy program badań interdyscyplinarnych. Na marginesie omawianej publikacji Andrzeja Kansy zgłaszam pilną potrzebę rozpoczęcia prac badawczych w omawianej dziedzinie po uprzednim poddaniu tej kwestii dyskusji merytorycznej.

Czy inni badacze i praktycy są również podobnego zdania?

Przypisy

- 1 A. Kansy, *Savoir-vivre i etyka. Podręcznik dla studentów uczelni o profilu praktycznym*. SWPW, Wydawnictwo Naukowe NOVUM, Płock 2013, ss 82.
- 2 Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. Stanisław Dubisz, t. 1-4., Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2003; *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, red. Mirosław Bańka, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2003 i inne.
- 3 Wyrazy „zwyczaj” i „obyczaj” traktuje się najczęściej synonimicznie (por. *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, op. cit.; natomiast „obrzęd” zajmuje tu miejsce wyodrębnione jako rodzaj ceremonii).
- 4 Zob. B. Ogrodowska, *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*, wyd. 2, Wydawnictwo Księży Werbiistów. Verbinum, Warszawa 2001, s. 137 i 276.

TOWARDS THE DISCUSSION ON THE RULES OF SO-CALLED 'GOOD MANNERS'

Summary

This article includes the after-thoughts of Jerzy Damrosz with regards to the publication of Andrzej Kansy entitled *Savoir-Vivre i etykieta. Podręcznik dla studentów uczelni o profilu praktycznym* (*Savoir-vivre and the etiquette. Textbook for university students of practical profile*) published in 2013. Basing on this, the author suggest not limiting only to advising and didactics but also entering the area of research works.

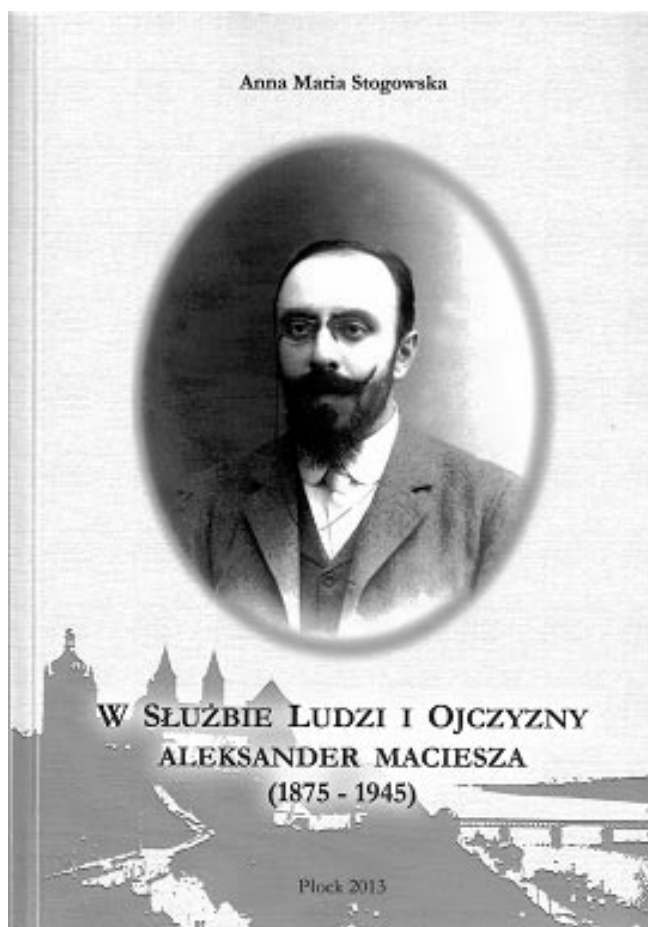
RECENZJA

ANNA MARIA STOGOWSKA, *W służbie ludzi i Ojczyzny. Aleksander Maciesza (1875 - 1945)*, przedmowa - prezes TNP Zbigniew Kruszewski, wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2013, ss.308, fotografie.

Aleksander Maciesza, mimo roli jaką odegrał w Płocku, dotychczas nie doczekał się pełnej biografii, pokazującej wszystkie sfery jego aktywności zawodowej i społecznej. Wszak był wieloletnim prezesem reaktywowanego w 1907 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego, burmistrzem i prezydentem Płocka w latach 1917-1919, znany społecznie, bez którego Płock lat I wojny światowej i – zwłaszcza – dwudziestolecia międzywojennego byłby dużo uboższy.

Wprawdzie ukazało się kilka publikacji na jego temat autorstwa m.in. Stanisława Kostaneckiego¹ i Mariana Chudzyńskiego² jednak temat ciągle nie był wyczerpany. W 2006 r. Towarzystwo Naukowe Płockie zorganizowało sesję naukową z okazji 130. rocznicy urodzin i 60. rocznicy śmierci A. Macieszy. Wygłoszone referaty znalazły się w osobnej publikacji³, która także nie wyczerpała tematu biografii A. Macieszy. Tę lukę wypełniła Anna Maria Stogowska, opracowując obszerną biografię Aleksandra Macieszy. Z racji swoich wcześniejszych zainteresowań badawczych i publikacji, poświęconych TNP i Bibliotece im. Zielińskich oraz wydaniu pamiętnika Marii Macieszyny była naturalną kandydatką na autorkę biografii A. Macieszy. Zresztą postacią A. Macieszy interesowała się już wcześniej, publikując na jego temat teksty biograficzne w różnych czasopismach. Jak napisał w przedmowie prezes TNP Z. Kruszewski „Autorka podjęła się trudnego przedstawienia, uporządkowania i zweryfikowania stanu dotychczasowej wiedzy na temat wszechstronnej działalności jednego z najbardziej zasłużonych obywateli Płocka w całej jego historii. Dzieło A. Stogowskiej zasługuje na uwagę także z tego powodu, że poświęcone zostało wybitnemu Prezesowi Towarzystwa Naukowego Płockiego, którego idee są kontynuowane i rozwijane w rzeczywistości XXI wieku”.

Książkę edytorsko opracowała drukarnia w Sierpcu, jak zwykle znakomicie wywiązując się ze swojego zadania. Okładka jest prosta i bardzo czytelna: portret Aleksandra Macieszy z zarysem katedry i mostu na Wiśle w tle jest kwintesencją jego życia, związanego z miastem nad Wisłą. Biografia składa się z pięciu rozdziałów, przybliżających życie i pracę A. Macieszy w ukła-

dzie problemowym. Książka została oparta o liczne źródła archiwalne, zwłaszcza spuściznę Aleksandra i Marii Macieszów, przechowywaną w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP. Uzupełnieniem i dopełnieniem zbiorów TNP są dokumenty z Archiwum Państwowego w Płocku. Autorka wykorzystła też prasę - nie tylko płocką - z przełomu XIX i XX w. oraz okresu II RP, liczne opracowania i artykuły naukowe, w tym - kilkadziesiąt własnych publikacji. Książka zaopatrzona jest w bibliografię i indeks nazwisk, a jej uzupełnieniem są fotografie A. Macieszy i dokumentów go dotyczących oraz zdjęcia miasta jego autorstwa.

W rozdziale I - Na syberyjskim zesłaniu - autorka przybliżyła czytelnikom miasto Tomsk na Syberii, gdzie A. Maciesza się urodził jako syn polskich zesłańców. Tam też ukończył wydział lekarski miejscowego uniwersytetu. Jako młody lekarz trafił do Płocka na wakujące stanowisko lekarza więziennego. Rozdział ma

charakter wprowadzający czytelnika w późniejsze życie i działalność A. Macieszy w Płocku.

W rozdziale II Autorka przedstawiła jego pracę zawodową. Lekarzem więziennym był krótko, gdyż w 1905 r. podpisał petycję o przywrócenie języka polskiego w szkołach i przyznanie Królestwu Polskiemu autonomii. Jednak nie miał większych problemów ze znalezieniem nowej posady: od września 1905 r. został zatrudniony jako lekarz i nauczyciel higieny w polskim gimnazjum, które zresztą powstało z jego inicjatywy. Zabiegał o wzrost higieny i zdrowotności mieszkańców Płocka, angażując się w różne działania z tym związane. Zainteresował się również antropologią, czego plonem było kilka artykułów naukowych.

Szybko stał się czołowym działaczem społecznym miasta, doprowadzając m.in. do powstania polskiego gimnazjum. W 1905 r. został posłem do Dumy rosyjskiej, kandydując także w kolejnych kilku wyborach. Jego aktywność społeczna zaowocowała objęciem w 1917 r. funkcji przewodniczącego Rady Miasta, a następnie burmistrza i prezydenta Płocka. Najwyższe stanowisko w mieście sprawował w przełomowym czasie odzyskania przez Polskę niepodległości. W trudnych latach okupacji niemieckiej i pierwszych miesięcy niepodległości starał się zapewnić mieszkańcom zaopatrzenie w podstawowe artykuły żywnościowe, co w ówczesnych realiach nie było łatwe.

W rozdziale III poznajemy A. Macieszę jako wybitnego płockiego społecznika. W 1907 r. był jednym z członków założycieli reaktywowanego Towarzystwa Naukowego Płockiego, obejmując funkcję prezesa. Propagował regionalizm i badania regionalne, których był prekursorem na skalę ogólnopolską. Dzięki jego inicjatywie Towarzystwo powiększyło swoją bazę materialną o dom "Pod Opatrznością", który do dzisiaj jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich. Inicjował szereg przedsięwzięć gospodarczych, które miały zdynamizować Płock, jak np. budowa linii kolejowej, czy portu rzecznego w Radziwiu. O aktywności naukowej i społecznej A. Macieszy świadczy zamieszczony chronologiczny wykaz jego publikacji oraz prac pozostałych w rękopisach.

W rozdziale IV A.M. Stogowska pisze o zainteresowaniach i pasjach bohatera biografii. Ważne miejsce w jego życiu zajmowało krajoznawstwo i turystyka, czego przykładem jest dwukrotne wydanie – wspólnie z żoną – przewodnika po Płocku, który stanowił też kompendium wiedzy o mieście. Był również wielkim pasjonatem fotografii. Pozostawił po sobie wiele

unikatowych dziś zdjęć przedwojennego Płocka. Opracował też historię fotografii polskiej, wydaną w 1972 r. Znany był również jako wielki miłośnik książek i posiadacz olbrzymiej biblioteki.

W ostatnim rozdziale poznajemy sylwetki najbliższej rodziny Aleksandra Macieszy: jego żony Marii i brata Adolfa. Maria Macieszyna była nie tylko nieodłączną towarzyszką jego życia, ale z wielkim oddaniem pomagała mężowi we wszystkich jego poczynaniach. Sama również należała do czołowych płockich społeczniczek. Pozostawiła po sobie znakomite źródło w postaci „Pamiętnika płocczanki”.

Młodszy brat - Adolf Maciesza, również urodzony w Tomsku, porzucił studia na UJ w Krakowie na rzecz walki o niepodległość w Legionach J. Piłsudskiego. Jednak już w październiku 1914 r. w bitwie pod Laskami został ciężko ranny i uznany za niezdolnego do służby frontowej. Tym nie mniej pozostał w Legionach jako bliski współpracownik J. Piłsudskiego. W niepodległej Polsce osiągnął stopień podpułkownika Wojska Polskiego. Był również szefem kapituły Orderu Virtuti Militari i przybocznym lekarzem marszałka. W 1928 r. został posłem na Sejm z ramienia BBWR. Zmarł przedwcześnie w tymże roku.

Opracowanie A.M. Stogowskiej jest najobszerniejszą i najpełniejszą biografią A. Macieszy, wykorzystującą chyba wszystkie dostępne źródła. Co do niedostatków pracy można się zastanawiać nad problemowym układem treści, który powoduje, że pewne wątki życia A. Macieszy powtarzają się w kilku miejscach, jak np. utrata przez niego wyników swoich badań antropologicznych. Zdarza się także naruszenie chronologii przy omawianiu poszczególnych płaszczyzn aktywności A. Macieszy. Trudno znaleźć informacje o jego losach okupacyjnych śmierci. Ze spisu treści nie wynika, gdzie ten fragment jego życia powinien się znajdować. Autorka umieściła go w rozdziale poświęconym żonie.

Jednak przyjęcie układu chronologicznego byłoby chyba jeszcze bardziej dyskusyjne. A. Maciesza równocześnie zajmował się zbyt wieloma sprawami, co stwarza trudność ich logicznego omówienia. Pewne zabiegi i inicjatywy zaczynały się, kiedy był burmistrzem i prezydentem i miały ciąg dalszy w późniejszych latach. Przykładem mogą być działania na rzecz przywrócenia w Płocku województwa. Zaczęte w 1919 r. były kontynuowane aż do lat 30., w czym A. Maciesza brał udział. Podobnie było z potążeniem kolejowym, czy budową portu handlowego w Radziwiu.

Pracę A.M. Stogowskiej czyta się z wielkim zainteresowaniem. Autorka, doskonale znająca opisywaną epokę, w sposób wszechstronny przedstawiła sylwetkę Aleksandra Macieszy.

Wreszcie postać jednego z najważniejszych płoczan I połowy XX w. doczekała się obszernego opracowania, odpowiadającego jego roli w historii Płocka.

Grzegorz Gołębiewski

Przypisy

¹ S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza, płocki działacz naukowy i społeczny*, w: *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 - 1907-1957. Szkice i materiały*, Płock 1957.

² M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza. Zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907 - 1945*, Płock 2000.

³ *Dr Aleksander Maciesza (1875 - 1945) w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci*, pod red. Z. Kruszewskiego i A. Kansego, Płock 2006.

TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE ODDZIAŁ W ŁĘCZYCY LAUREATEM ZŁOTEGO EKSLIBRISU 2013

Dnia 20 marca 2014 r. odbyło się posiedzenie jury Nagrody Złoty Ekslibris 2013 Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Była to już 22. edycja Nagrody.

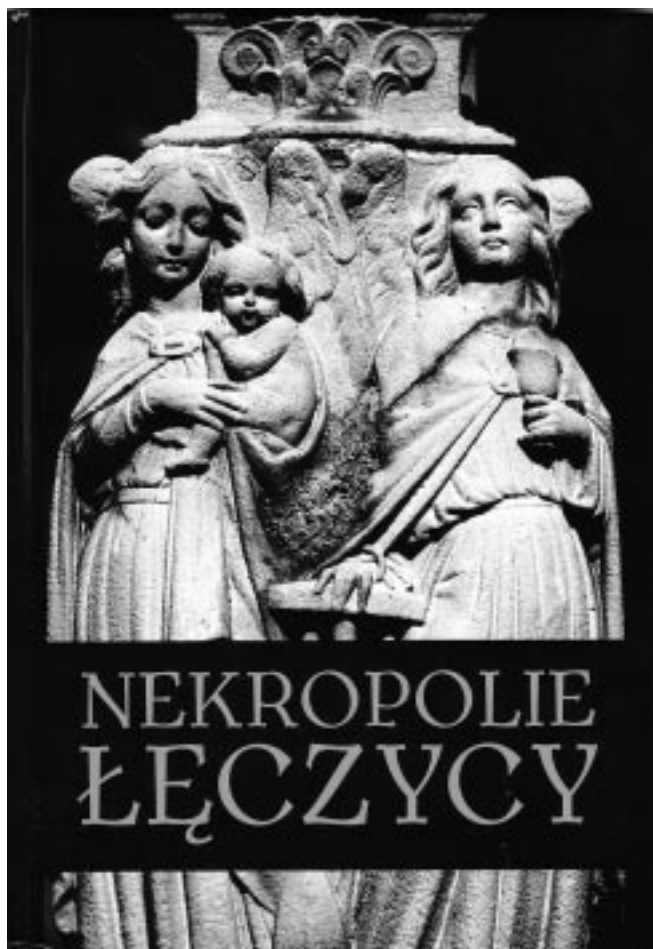
W kategorii „Najlepsze wydawnictwo albumowe o Ziemi Łódzkiej” wydane w roku 2013, jury przyznało honorową statuetkę publikacji „Nekropolie Łęczycy. Piękno ukryte w detalu” (nakład 600 egzemplarzy).

Nad albumem pracował non profit zespół łęczyckich regionalistów, wieloletnich członków Towarzystwa Naukowego Płockiego i Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej, w składzie: Lucyna Sztompka, redaktor albumu, przewodnicząca Komisji Wydawniczej TNP OŁ i prezes TMZŁ, Mirosław Pisarkiewicz, autor tekstu, Alicja Łosińska, skarbnik Zarządu TNP OŁ, Maria Sęczkowska, sekretarz Zarządu TNP OŁ, Mirosława Żydek, członek Zarządu TNP OŁ, Bolesław Solarski, przewodniczący TNP OŁ. Zdjęcia do albumu wykonał Przemysław Marynowski, wieloletni członek TMZŁ. Wydawcami książki byli: Towarzystwo Naukowe Płockie Oddział w Łęczycy, Towarzystwo Miłośników Ziemi Łęczyckiej i Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Łęczycy. Nagrodzony album sfinansowali Wydawcy oraz Urząd Miejski w Łęczycy, Urząd Gminy Łęczycy i parafia św. Andrzeja Apostoła w Łęczycy.

Uroczystość wręczenia Nagród Złoty Ekslibris i Superekslibris Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi

Barbara Czajka wręcza dyplom i statuetkę Lucynie Sztompce, współwydawcy nagrodzonego wydawnictwa albumowego „Nekropolie Łęczycy. Piękno ukryte w detalu” (fot. Przemysław Marynowski)

odbyła się pod patronatem honorowym Marszałka Województwa Łódzkiego Witolda Stępnia w dniu 23 kwietnia 2014 r. w sali reprezentacyjnej Biblioteki, co było jednocześnie uczczeniem Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich. Przybyłych laureatów i licznie zgromadzonych gości powitała Barbara Czajka, dyrektor Biblioteki i przewodnicząca jury przyznającego Nagrody. Uroczystość prowadził Piotr Bierczyński, zastępca dyrektora Biblioteki. Nagrody za publikacje wydane w 2013 r. wręczała dyrektor Barbara Czajka. Redaktor Lucyna Sztompka odebrała z rąk Barbary Czajki, dyrektora WBP w Łodzi statuetkę Złoty Ekslibris 2013 zaprojektowaną i wykonaną przez artystę rzeźbiarza Rafała Frankiewicza. W uroczystości wziął udział Andrzej Wdowiak, wójt gminy Łęczycy, jeden z głównych sponsorów nagrodzonego albumu.

Cały Zespół Redakcyjny otrzymał indywidualne dyplomy autorstwa Włodzimierza Rudnic-

Moment dokonania uroczystego wpisu do Kroniki Laureatów Złotego Ekslibrisu 2013. Od lewej: Przemysław Marynowski, Jolanta Górka-Sieradzka, Maria Sęczkowska, Lucyna Sztompka ze statuetką Laureata Złotego Ekslibrisu 2013, Piotr Bierzwiński, zastępca dyrektora WBP w Łodzi, Andrzej Wdowiak, wójt gminy Łęczycy, Alicja Łosińska

kiego, którymi uhonorowano również wydawców albumu: Towarzystwo Naukowe Płockie Oddział w Łęczycy, Towarzystwo Miłośników Ziemi Łęczyckiej, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Łęczycy oraz łódzką drukarnię Print Extra.

Album „Nekropolie Łęczycy” w swojej kategorii rywalizował z trzema innymi tytułami: *Opoczyńska wieś w fotografii* (wyd. Muzeum Regionalne w Opocznie), *Powiat piotrkowski w obiektywie* (wyd. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim), *Przedborski Park Krajobrazowy* (wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa łódzkiego – Oddział Terenowy Nadpilicznych Parków Krajobrazowych). Wszystkie książki były wydane na najwyższym poziomie edytorskim i merytorycznym.

Nekropolie Łęczycy to piękne dzieło, w którym uwieczniono ostatnie, zachowane jeszcze na cmentarzach rzymskokatolickim i ewangelicko-augsburskim XIX-wieczne zabytki cmentarne, pochodzące także z nieistniejących już dwu cmentarzy: prawosławnego i żydowskiego (ocalałe pomniki prawosławne znajdują się na cmentarzu rzymskokatolickim pw. św. Andrzeja Apostoła, macewy – w muzeum i APP Oddział w Łęczycy).

Detale nagrobne, uchwycone w mistrzowskim zapisie fotograficznym Przemysława Marynowskiego, oddają piękno epitafijnej rzeźby, architektonicznego ornamentu, kowalskiego rzemiosła. dopełnieniem obrazu jest tekst Mirosława Pisarkiewicza o historii czterech łęczyckich cmentarzy (rzymskokatolickiego, ewangelicko-augsburskiego, prawosławnego i żydowskiego) oraz szczegółowe opisy zdjęć Alicji Łosińskiej. W atmosferę albumu wprowadziła odbiorcę kunsztownie zaprojektowana przez Mirosławę Żydek okładka. Ponad rocznej pracy nad albumem przyswiecał główny cel: zwrócić uwagę społeczeństwa i samorządowców na zagrożenie utratą tego piękna ukrytego w detalu, co wiąże się z pozbawieniem przyszłych pokoleń możliwości obcowania z historią wyrytą na cmentarnych nagrobkach, które – w tajemnej ciszy – opowiadają o ludziach i dziejach wielokulturowego i wielonarodowego miasta. Są także – może już ostatnimi – reliktyami przeszłości, których ocalenie jest moralnym obowiązkiem każdego. O tym przestaniu, dziękując Jury Nagrody, mówiła redaktor Lucyna Sztompka podczas spotkania autorskiego.

Nagroda Złoty Ekslibris ma charakter honorowy. Została ustanowiona w 1992 r. Początkowo była przyznawana w jednej kategorii, następnie w dwóch, od 2006 r. w czterech kategoriach: „Najlepsza książka o Łodzi”, „Najlepsze wydawnictwo albumowe o Łodzi”, „Najlepsza książka o Ziemi łódzkiej”, „Najlepsze wydawnictwo albumowe o Ziemi łódzkiej”. Do 2005 r. laureaci otrzymywali akwafortę, od 2012 r. okolicznościową statuetkę.

Złoty Ekslibris dla albumu „Nekropolie Łęczycy” to trzecie w historii Łęczycy wyróżnienie dla TNP OŁ i TMZŁ. Pierwsze za rok 2001 otrzymała książka „Łęczycy. monografia miasta do roku 1990 r.” pod redakcją Ryszarda Rosina, drugie – w 2007 r. – album „Łęczycy zapomniana: pocztówki, fotografie i ryciny” (praca zbiorowa pod kierunkiem Alicji Łosińskiej i Anety Pucek). Należy zaznaczyć, że wszystkie nagrodzone Złotymi Ekslibrisami książki powstały w ramach wieloletniej współpracy TNP OŁ i TMZŁ.

Krystyna Sztompka

ERRATA

W nr 1/238 „Notatek Płockich” opublikowaliśmy artykuł dr. Tomasza Kruszewskiego zatytułowany „Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w powiecie płockim”, w którym wskutek przeoczenia nie wydrukowaliśmy przypisów. W obecnym numerze drukujemy Literaturę i Przypisy do tego artykułu. Przepraszamy Autora oraz Czytelników.

Redakcja

Literatura:

- ¹ Auleytner J. (red.), *Polityka społeczna stan i perspektywy*, Warszawa 1995
- ² Balcerzak-Paradowska B. (red.), *Sytuacja dzieci w Polsce w okresie przemian. Studia i Materiały*, IPiSS, Warszawa 1999
- ³ Domański H., *Hierarchie i bariery społeczne w latach dziewięćdziesiątych*, Instytut Spraw Społecznych, Warszawa 2000
- ⁴ Golinowska S. (red.), *Polska bieda. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie.*, IPiSS, Warszawa 1997
- ⁵ Grewiński M., Kamiński S., *Obywatelska polityka społeczna*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007
- ⁶ Lalak D., Pilch T., *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Wyd. Akad. „Żak”, Warszawa 1999
- ⁷ Marynowicz-Hetka E., Piekarski J., Urbaniak-Zajac D., *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowiska i komentarze.*, Wyd. „Śląsk”, Katowice 1998
- ⁸ Pawlas-Czyż S., *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2007
- ⁹ Piątek K., Wódz K., *Socjologia i polityka społeczna a aktualne problemy pracy socjalnej. Dylematy teorii i praktyki społecznej*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2004
- ¹⁰ Sroczyński W., *Wybrane zagadnienia pedagogiki społecznej. Funkcja środowiskowa i socjalna*, Siedlce 2011

Przypisy

- ¹ Dz.U. 2011 Nr 149, poz. 887.
- ² Za wstępem do ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149, poz. 887).
- ³ Rynkowo-neoliberalny mechanizm gospodarczy, który istnieje w wielu krajach Europy w tym w Polsce, nie przyczynia się do rozwiązywania nabrzmiałych problemów społecznych. Dociekliwi naukowcy uznają, że państwo powinno zauważyć, czy jego polityka czyni ludzi szczęśliwymi, czy tylko bogatszymi. Wg amerykańskich teorii pojęcie szczęścia powinno odzwierciedlać i oznaczać sens życia a nie tylko dobrobyt. Politycy społeczni utworzyli nową subdyscyplinę – badania szczęścia (happiness studies). Patrz: Hinchmann L. *The Pursuit of happiness Neue Gesellschaft*. „Frankfurter Hefte” 2010, nr 11, s. 40.
- ⁴ Dz.U. 2011 Nr 149, poz. 887.
- ⁵ Za Art. 180 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 r. Nr 149, poz. 887).
- ⁶ www.powiat-plock.pl
- ⁷ Powiatowy Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w powiecie płockim na lata 2012-2014, Płock 2012, Załącznik do Uchwały Rady Powiatu w Płocku z dn. 20.02.2012r. s. 4.
- ⁸ Tamże, s. 4.
- ⁹ Tamże, s. 5.
- ¹⁰ Tamże, s. 13.
- ¹¹ Tamże, s. 13-14.
- ¹² Tamże, s. 14.
- ¹³ Tamże, s. 15-16.
- ¹⁴ Tamże, s. 16.
- ¹⁵ Tamże.
- ¹⁶ Tamże, s. 17.
- ¹⁷ Tamże.
- ¹⁸ Tamże, s. 18.

BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO za okres 1 IV - 30 VI 2013 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia** Mazowska Płockiego za okres 1 IV - 30 VI 2012 r. / oprac. Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. // Notatki Płockie. – 2013, nr 2/235, s. 56-72

Czasopisma regionalne i lokalne

2. **Aktualności** Teatru Płockiego / red. kolegium. – 2013, [R. 5], nr marzec-kwiecień, maj-czerwiec. – Płock: Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, 2013. – Niereg.
3. **Auto** Kurier. Płock i region: dwutygodnik informacyjno-reklamowy. – 2013, [R. 13], nr 7(399-12(404)). – Płock: [b.w.], 2013. – Dwutyg.
4. **Biuletyn** Informacyjny Powiatu Gostynińskiego / red. nac. Andrzej Adamski. – 2013, [R. 3], nr 14 czerwiec. – Gostynin: Powiat Gostyniński, 2013. – Mies. – ISSN 2084-0896
5. **Biuletyn**. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku / red. nac. Joanna Sokołowska. – 2013, [R. 23], nr 2(118). – Płock: OIL, 2013. – Kwart. – ISSN 1509-0051
6. **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy III / red. Magdalena Kołomańska, Katarzyna Kozakowska. – 2013, R. 9, nr 2. – Warszawa: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy; Wojewódzki Urząd Pracy, 2013. – Kwart.
7. **Biuletyn** Muzealny: kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku / red. nac. Leonard Sobieraj. – 2013, [R. 13], nr 2/30. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2013. – Kwart. – ISSN 1734-6935
8. **Czas** Wisły: bezpłatny magazyn piłkarskiej Wisły. – 2013, nr 3-8. – Płock: Wisła Płock S.A., 2013. – Niereg.
9. **Echo** Gąbina: kwartalnik miasta i gminy Gąbina/red. zespół. – 2013, nr 1. – Gąbina: UMiG, 2013. – Kwart.
10. **Echo** Słupna: tylko prawda - kiedy inni milczą, my piszemy /red. nac. Dariusz Woźniak. – 2013 [R. 3], nr 1(13) - 3(15). – Słupno: Andrzej Banasiak. 2013. Niereg.
11. **Express** Tumski / red. zespół. – 2013, R. 4, nr 1-4. – Płock: Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum Mazowieckiego, 2013. – ISSN 2084-7432
12. **FanFary**: Czasopismo Parafii św. Bartłomieja w Płocku /Red. zespół, opiekun ks. Wojciech Kruszewski. – 2013, [R. 9], nr 2(43). – Płock: Parafia św. Bartłomieja, 2013. – Niereg.
13. **Fundusze** Europejskie dla Mazowsza/red. Ilona Nasiadka, Marianna Jeż, Michał Nędzia. – 2013, [R. 4], nr 2. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2013. – Kwart. – ISSN 2082-3517
14. **Fundusze** Europejskie dla Rozwoju Mazowsza: Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013/red. Ilona Nasiadka, Magdalena Kubacz, Paulina Gutowska-Jarosz, Michał Nędzia. – 2013, [R. 4], nr 2. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2013. – Kwart. – ISSN 2082-3436
15. **Galeria** Reklamy: bezpłatny dwutygodnik informacyjno-reklamowy/[red. nac. K. Falkowska]. – 2013, [R. 2], nr 21-29. – Płock: Expert-cars, Brwilno, 2013. – Dwutyg. – ISSN 2299-2731
16. **Gazeta** Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica/red. nac. Kamila Bielińska. – 2013, [R. 20], nr 38. – Płock: SWPW, 2013. – Półroc. – ISSN 1425-2740
17. **Gazeta** Wyborcza / red. nac. Adam Michnik. – 2013, nr 77-150. – Warszawa: Agora SA, 2013. – Dz. – ISSN 0860-908X. – Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”; red. nac. Arkadiusz Adamkowski.
18. **Głos** Trzepowa. – 2013, [R. 2], nr 6-8. – Płock: Parafia św. Aleksego, 2013. – Mies.
19. **Gość** Niedzielnny: tygodnik katolicki/red. nac. ks. Marek Gancarczyk. – 2013, R. 90, nr 14-26. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2013. – Tyg. – ISSN 0137-7604. – Zawiera dod. „Gość Płocki”.
20. **HarcWięści** Płockie: magazyn Hufca ZHP Płock/red. nac. Małgorzata Folusiak. – 2013, [R. 5], nr 16 (kwiecień). – Płock: Harcerski Krąg Akademicki „Feniks”, 2013. – Niereg.
21. **Humanizacja** Pracy / Fundacja Humanizacja Pracy, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku; [red. nac. Danuta Walczak-Duraj]. – 2013, nr 2(272). – [S.l.]: FHP; Płock: SWPW, 2013. – Kwart. – ISSN 1643-7446
22. **Kontakt**: Biuletyn Informacyjny Burmistrza i Rady Miejskiej w Drobinie / red. nac. Sławomir Wiśniewski. – 2013, nr 86 (czerwiec). – Drobin: UMiG, 2013. – Kwart. – ISSN 1730-8208
23. **Kronika** Mazowiecka: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego/red. nac. Elwira Kasprzak. – 2013, [R.11], nr 4(122)-6(124). – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2013. – Mies. – ISSN 1730-749X
24. **Kurier** Sierpecki/red. nac. Anna Matuszewska. – 2013, [R. 5], nr 14-26. – Sierpc: Mazowiecka Agencja Prasowa, Klaudiusz Kwieciński 2013. – Tyg. – ISSN 2080-1556
25. **Lokalna** Gazeta Kutna i Regionu: plus Łęczycza, Gostynin/red. nac. Patryk Ślęzak. – 2013, [R. 5], nr 202-213. – Kutno: „IMEDIA”, 2013. –Tyg. – ISSN 2080-2269
26. **M jak** Miszewko/red. zespół. – 2013, [R. 8], nr 04(77)-06(79). – Miszewko Strzałkowski: Parafia św. Mikołaja, 2013. – Mies.
27. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów/red. Kolegium. – 2013, [R. 55], nr 4-6. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2013. – Mies. - ISSN 0209-3103
28. **Mazowiecka** Szwajcaria: Brudzeń Duży zaprasza: bezpłatne pismo społeczno-kulturalne Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń im. Pawła Włodkowica/red. nac. Andrzej Dwojnych. – 2013, R. 13 [właśc. R. 11], nr 2(31-32). – Brudzeń Duży: TPGB, 2013. – ISSN 1642-9214. – Dwumies.
29. **Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie/red. nac. Wiesława Lipińska. – 2013, R. 10, nr 2(52)-3(53). – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2013. – Dwumies. – ISSN 2082-856X
30. **Mazowsze**: Studia Regionalne/red. nac. Zbigniew Strzelecki. – 2013, nr 12. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2013. – Niereg. – ISSN 1689-4774
31. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny/red. nac. Janina Ziętek. – 2013, [R. 8], nr 2(29). – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2013. – Kwart. – ISSN 1896-2521
32. **MiastO!Żyje**: płocki miesięcznik kulturalny/oprac. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki i Wydział Promocji i Informacji Urzędu Miasta Płocka. – 2013, [R. 2], nr 4-6 + wyd. spe-

- cialne nr 4: XV Piknik Europejski. – Płock: Urząd Miasta, 2013. – Mies.
- 33. Miesięcznik** Pasternski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Andrzej Janicki. – 2012, R. [97(107)], nr 1-12. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2012. – Mies. – ISSN 0209-3642
- 34. Miesięcznik** Politechniki Warszawskiej: Pismo Społeczności Akademickiej PW/red. zespół pod kier. Iwony Kolińskiej. – 2013, R. 16, nr 4(184)-6(186). – Warszawa: Politechnika Warszawska, 2013. – Mies. – ISSN 1640-8411
- 35. Nasz Płock:** bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego/red. nac. Jan Bolesław Nycek. – 2013, [R. 10], nr 2-3. – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2013. – Niereg. – ISSN 1713-5484
- 36. Nasz Sierpc:** biuletyn Rady i Burmistrza/red. kolegium. – 2013, nr 2. – Sierpc: Urząd Miasta, 2013. – Kwart.
- 37. Nasza Gmina Nasze Miejsce:** miesięcznik wydawany przez Gminę Mała Wieś. 2013, [R. 2], nr 5 czerwiec. – Mała Wieś: [Gmina Mała Wieś], 2013. – Mies.
- 38. Nasza Gmina (Stara Biała):** informator Gminy Stara Biała /red. zespół. – 2013, [R. 3], nr 2(7). – Stara Biała: Urząd Gminy, 2013. – Kwart.
- 39. Nasza Katedra:** biuletyn informacyjny Parafii pw. św. Zygmunta przy Bazylice Katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP w Płocku / red. ks. Dariusz Nowotka, kl. Krzysztof Stawicki, Jakub Szczepański przy współpracy ks. kan. Marka Zawadzkiego i s. Hiacynty. – 2013, [R. 4], nr 10-16. – Płock: Parafia św. Zygmunta, 2013. – Tyg.
- 40. Nasze Korzenie:** półrocznik popularnonaukowy Muzeum Mazowieckiego w Płocku / red. nac. Tomasz Kordala. – 2013, [R. 3], nr 4. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2013. – Półrocz. – ISSN 2084-2600
- 41. Notatki Płockie:** kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego/[red. nac. Wiesław Koński]. – 2013, [R. 57], nr 2/235. – Płock: TNP, 2013. – Kwart. – ISSN 0029-389X
- 42. Orlen Ekspres:** magazyn wewnętrzny Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna/red. nac. Renata Krawczyńska. – 2013, [R.14], nr 4-7. – Płock: PKN ORLEN SA, 2013. – Mies. – ISSN 1641-0629
- 43. Oświata Mazowiecka:** Biuletyn Informacyjny Kuratorium Oświaty w Warszawie / red. nac. Mariusz Dobijański. – 2013, [R. 5], nr 01(15). – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2013. – Kwart. – ISSN 1896-2521
- 44. Per Contra:** pismo studentów Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku/red. nac. Karol Krajewski. – 2013, [brak numeru]. – Płock: SWPW, 2013. – Półrocz.
- 45. Powiat Płocki:** Biuletyn Samorządowy/red. nac. Urszula Tomaszewska. – 2013, nr 56: kwiecień-czerwiec. – Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2013. – Kwart. – ISSN 1507-6652
- 46. Raport o Sytuacji Społeczno-Gospodarczej Województwa Mazowieckiego w 2012 r. = Report on the Socio-Economic Situation of Mazowieckie Voivodship in 2012/ [przewodn. zesp. red. Zofia Kozłowska];** Urząd Statystyczny w Warszawie. – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2013. – 29 cm. – Rocz. – ISSN 2084-6886. – Tyt. równoległy w jęz. ang.
- 47. Sierpecka Fara:** pismo Parafii p.w. Św. Wita, Modesta, Krescencji. Na prawach maszynopisu / red. zespół. – 2013, nr 04(198)-06(200). – Sierpc: Parafia p.w. Św. Wita, Modesta, Krescencji, 2013. – Mies.
- 48. Sierpeckie Rozmaitości:** gazeta-magazyn społeczny i historyczno-literacki/red. nac. Ryszard Suty. – 2013, nr 88 (kwiecień). – Sierpc: „Budexpol” Sp. z o.o. 2013. – Rocz. – ISSN1426-7853
- 49. Słowo Gozdowa:** biuletyn Wójta i Rady Gminy/red. zespół. – 2013, nr 2 drugi kwartał. – Gozdowo: Urząd Gminy, 2013. – ISSN 1896-172X. – Kwart.
- 50. Sportowiec Płocki** / red. Rafał Jerzy Wereszczaka. – 2013, [R. 3], nr 5/6(26). – Płock: Skiwer Enterprises, 2013. – Mies. – ISSN 2082-8780
- 51. Spotkanie** / red. zespół. – 2013, [R. 8], nr 04/77-06/79. – Rogozino: Parafia św. Faustyny Apostołki Bożego Miłosierdzia, 2013. – Mies.
- 52. Studia** Dydaktyczne / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. Wydział Pedagogiczny; [red. nac. Józef Półturzycki]. – T. 23 (2011). – Płock: Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica – Wydawnictwo Naukowe „Novum”, 2011. – Rocz. – Na czasopiśmie ISSN 1230-1760 (błędny). – Poprzednio: Płockie Studia Dydaktyczne, ISSN 2083-280X
- 53. Studia Mazowieckie** / red. nac. Zbigniew Ptasiewicz. – R. 8/15(2013), nr 2. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2013. – Niereg. – ISSN 1231-2797
- 54. Tygodnik Płocki** / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2013, [R. 41], nr 14-26. – Płock: Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy „AKAPIT”, 2013. – Tyg. – ISSN 0208-6992
- 55. U Świętego Marcina:** pismo Parafii Św. Marcina w Słupnie/red. nac. Andrzej Dzięgielewski /. – 2013, [R. 4], nr 4(17)-6(19). – Słupno: Parafia św. Marcina, 2013. – Mies.
- 56. W Duchu i Prawdzie:** katolicka gazeta gostynińska/red. nac. Janina Przygocka. – 2013, R. 20, nr 5(214)-6(215). – Gostynin: Parafia św. Marcina, 2013. – ISSN 1425-4727. – Mies.
- 57. Wieś Mazowiecka:** Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie/red. nac. Ewa Gregorczyk. – 2013 [R. 15], nr 4(156)-6(158). – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2013 – Mies. – ISSN 1507-4714
- 58. Wieści Gminne:** pismo Urzędu Gminy Bielsk. – 2013, [R. 7], nr 25(2). – Bielsk: Urząd Gminy, 2013. – Niereg.
- 59. Wieści Muzealne:** Kulturalny Magazyn Muzealny/red. zespół. – 2013, [R. 2], nr 1(3). – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2013. – ISSN 2299-937X. – Półrocz. – ISBN 978-83-932215-8-5
- 60. Wieści z Ziemi Sochaczewskiej:** Magazyn Informacyjny Starostwa Powiatowego w Sochaczewie/red. Marcin Podśędek. – 2013, R. 6(2013), nr 3(40). – Sochaczew: Starostwo Powiatowe w Sochaczewie, 2013. – Niereg. ISSN 1898-9756
- 61. Zeszyty Jagiellońskie:** Pismo Uczniów, Nauczycieli i Przyjaciół LO im. Króla Władysława Jagiełły w Płocku/opiekun zespołu Wiesław Kopeć. – 2013, [R. 13], nr 82-84. – Płock: LO im. Wł. Jagiełły, 2013. – Niereg.
- 62. Ziemia Wyszogrodzka:** biuletyn informacyjny. red. zespół. – 2013, R. 3, nr 02(9). – Wyszogród: Urząd Gminy i Miasta Wyszogród, 2013. – Niereg.

Poszczególne okręgi i miejscowości

Płock

- 63. Przewodnik** po Płocku / red. Aleksandra Lech. – Warszawa: Wydawnictwo CM, 2013. – 69 s.; 17 cm. – (Przewodniki Retro). – ISBN 978-83-63424-05-3

Rościszewo

— SUGAJSKI, Jan.: Poprawiamy warunki życia mieszkańców = poz. 175

Wyszogród

64. LESZCZYŃSKI, Zdzisław.: Wyszogród: miasto z widokiem na Wisłę/Zdzisław Leszczyński.//Ziemia Wyszogrodzka. – 2013, nr 02, s. 10-11, il.

Pamiętniki. Wspomnienia

65. BRONIEWSKI, Władysław (1897-1962).: Pamiętnik /Władysław Broniewski; oprac. z rękopisu, wstęp i komentarz Maciej Tramer. – Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2013. – 549, [5] s., [30] s. tabl.: il.; 21 cm. – Indeks. – ISBN 978-83-63855-59-8 (okł.) – ISBN 978-83-62467-59-8 (s. red.)

Biografie

Aleksander z Malonne (bp)

66. LAMPARSKI, Henryk.: Biskup płocki Aleksander z Malonne budowniczy katedry i fundator Drzwi Płockich: przybysz z Belgii uczynił z Płocka ważny ośrodek kultury, nauki i sztuki/Henryk Lamparski. // Nasz Płock. – 2013, nr 2, s. 4, il.

Biernat, Ryszard

67. (L).: Oddany prawdzie katyńskiej: Ryszard Biernat (1937-2012) / (l). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 14, s. 8, il.

Bontemps, Piotr Karol

68. LEWANDOWSKA, Anna.: Generał odnaleziony! / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 114, s. 3, il.
Odnalezienie mogiły Piotra Karola Bontemps – polskiego generała pochodzenia francuskiego, właściciela majątku Gulczewo, uczestnika powstania listopadowego 1830 r.

69. NOWAK, Robert.: Stary Kościół w Imielnicy/Robert Nowak. // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 25-35, il. Dot. gen. Piotra Bontemps. Aneks zawiera przedruk fragmentów artykułów z „Głosu Mazowieckiego” z1938 roku dot. kościoła w Imielnicy.

Broniewski, Władysław

70. BRONIEWSKI, Władysław (1897-1962).: Broniewski w potrzasku uczuć: listy Władysława Broniewskiego i Ireny Helmam / wstęp, oprac. i przypisy Dariusz Pachocki. – [Warszawa]: Wydawnictwo MG, cop. 2013. – 221, [3] s.: il.; 24 cm. – ISBN 978-83-7779-154-7
— BRONIEWSKI, Władysław: Pamiętnik = poz. 65

Cegłowski, Stefan

71. CEGŁOWSKI, Stefan.: Wciąż wydobywać skarby/Stefan Cegłowski; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 100, s. 23, il.
Rozmowa z ks. Stefanem Cegłowskim, kandydatem do tytułu Płoczanina Roku 2012.

Chojnacka, Hanna

— CHOJNACKA, Hanna.: Mam coś do powiedzenia na scenie... = poz. 250

Dębski (rodzina)

72. NOWAK, Gabriela.: Rodzinna kaplica grobowa Dębskich na cmentarzu parafialnym we wsi Grodziec/Gabriela Nowak // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 42-44, il.

Dybiński, Ryszard (ks.)

— GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. kanonik mgr Ryszard Dybiński = poz. 266

Fidelis, Stanisław

73. SZATKOWSKA, Lena.: Smaki rzeki: z pamiętnika wiślanego kapitana / Lena Szatkowska.//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 26, s. 10, il.
Promocja książki Stanisława Fidelisa „Wiśła, rzeka mojego życia. Statki i ich załogi” w Domu Darmstadt.

Gołębiewska, Wanda

74. GOŁĘBIEWSKA, Wanda (1945-).: Gdyby nie Anna Frank...: wywiad rzeka z Wandą Gołębiewską/Leszek Skierski. – Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2013. – 191 s.: fot.; 23 cm. – ISBN 978-83-88028-68-7

Górnicki (rodzina)

75. WIŚNIEWSKI, Krzysztof.: Górniczy – nowe pokolenie /Krzysztof Wiśniewski. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 4, il.

Górnicki, Stanisław

76. KW.: Stanisław Górnicki – obywatel i przemysłowiec płocki/kw.//Express Tumski. – 2013, nr 1, s. 4, il.

Gugenmus, Jan

77. MUSZAŁSKI, Andrzej.: Pułkownik Gugenmus i jego herb; heraldyczne odkrycie na płockiej nekropolii/Andrzej Muszański.//Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 22-24, il.

Hejke-Mojzesowicz, Hanna

78. (LESZ).: Wspomnienie: Hanka Maria Hejke-Mojzesowicz (1931-2013) / (lesz).//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 19, s. 8, il.

79. WANECKI, Jarosław.: Hanna Hejke-Mojzesowicz / Jarosław Wanecki. // Biuletyn. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku. – 2013, nr 4(120), s. 14, il.

80. WANECKI, Jarosław.: Legenda o doktor Hani: zmarła Hanna Hejke-Mojzesowicz / Jarosław Wanecki. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 89, s. 32, il.

Jaworska, Bolesława

— WOJDYŁO, Witold.: Wspomnienie Bolesławy Jaworskiej = poz. 186

Jentys (rodzina)

81. MATUSIAK, Marcin.: Jentysowie – ostatni właściciele Belna (gm. Gostynin) / Marcin Matusiak. // Tygodnik Płocki. – 2011, nr 48, s. 16

Kaczmarek, Czesław (bp)

82. Biskup z Mazowsza: Rada Społeczna przy Biskupie Płockim w związku z 50. rocznicą śmierci bp. Czesława Kaczmarka. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 20

Kamiński, Marcin

83. KADLEC, Krzysztof.: Piewcy polskiej kniei/Krzysztof Kadlec. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 8-9, il.
Marcin Kamiński - kompozytor m.in. „Hejnatu płockich myśliwych” i „Hejnatu Koła Huberta w Płocku”, członek Polskiego Związku Łowieckiego.

Kawiecki, Juliusz Jakub

84. OLCZUK, Ryszard.: Wioślarz w sędziowskiej todze: pamięci Juliusza Jakuba Kawieckiego/Ryszard Olczuk.//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 14, s. 16, il.

Korzeń, Natan

- 85. KOTKIEWICZ, Adam Dariusz.:** Natan Korzeń - żydowski malarz z Płocka / Adam Dariusz Kotkiewicz. // *Express Tumski*. – 2013, nr 3, s. 9, il.

Kulas, Maciej

- 86. KULAS, Maciej.:** Od Mercedesa do Srebrnego Bolka: rozmowy w saloniku Tygodnika Płockiego / Maciej Kulas; rozm. przepr. Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // *Tygodnik Płocki*. – 2013, nr 23, s. 4, il.

Maciesza, Aleksander

- 87. STOGOWSKA, Anna Maria.:** W służbie ludzi i ojczyzny: Aleksander Maciesza (1875-1945) / Anna Maria Stogowska; [red. Wiesław Koński]. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2013. – 308, [16] s.: fot., il.; 24 cm. - Tyt. równol.: Aleksander Maciesza (1875-1945). – ISBN 978-83-60348-59-8

Olędzki, Jacek

- MARUSZEWSKI, Włodzimierz.: Dziwak z Murzynowa = poz. 203

Padlewski, Zygmunt

- 88. WACHOWICZ, Barbara.:** Trzech Zygmontów: bohaterowie powstania styczniowego / Barbara Wachowicz. // *Nasz Dziennik*. – 2013, nr 90, s. 12-13, il.
Zygmunt Padlewski, Zygmunt Chmieleński i Zygmunt Sierakowski.

Popiel, Wincenty

- 89. LIBERA, Piotr.:** Pasterze wygnani / Piotr Libera. // *Gość Płocki*. – 2013, nr 16, dod. *Gość Płocki*, nr 16/218, s. IV-VI, il.
Biskupi płoccy - Teofil Popiel i Adolf Szelązek.

Prażmowski, Adam Michał

- GRZYBOWSKI, Michał Marian: Biskupi Adam Prażmowski i Jerzy Szembek zasłużeni dla katedry płockiej = poz. 267

Schmidt, Filip

- 90. KONARSKA-PABINIAK, Barbara.:** Ksiądz Filip Schmidt (1868-1932) - zasłużony dla parafii ewangelicko-augsburskiej w Gostyninie / Barbara Konarska-Pabiniak. // *Notatki Płockie*. – 2013, nr 2/235, s. 14-20, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Skarga, Piotr

- 91. Piotr Skarga SJ:** kaznodzieja z Mazowsza/red. nauk. Adam Koseski, Radosław Lolo, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Starostwo Powiatowe w Pułtusku, Akademickie Towarzystwo Edukacyjno-Naukowe. – Pułtusk: Typografia Pułtusk Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora, 2013. – 152 s.: fot. kolor.; 21 cm. – Materiały z konferencji, Pułtusk, 2012. – ISBN 978-83-7549-168-5

Szczepański, Janusz

- CHUDZYŃSKI, Marian.: Jubileusz 40-lecia pracy naukowej prof. dra hab. Janusza Szczepańskiego = poz. 187

Szembek, Jerzy

- GRZYBOWSKI, Michał Marian: Biskupi Adam Prażmowski i Jerzy Szembek zasłużeni dla katedry płockiej = poz. 267

Szymański, Bernard

- 92. DYBIEC, Aleksandra.:** To był Dobry Człowiek: nie żyje Bernard Szymański, wieloletni szef „Siedemdziesiątki”/Aleksandra Dybiec, Adam Małachowski.//*Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 111, s. 24, il.
Dyrektor Zespołu Szkół Technicznych w Płocku.

- 93. SZATKOWSKA, Lena.:** Zwyczajnie dobry człowiek: pożegnanie Bernarda Szymańskiego / Lena Szatkowska. // *Tygodnik Płocki*. – 2013, nr 21, s. 8, il.

Taworski, Tadeusz

- 94. SZATKOWSKA, Lena.:** Człowiek z argentyńskim paszportem: Tadeusz Taworski / Lena Szatkowska. // *Tygodnik Płocki*. – 2013, nr 15, s. 22, il.

Themerson, Stefan

- 95. KB.:** Czysta alternatywa: koncert w kinie / KB. // *Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 92, s. 5, il.
Imprezy z okazji Roku Themersona w Płocku.

Tuszyński, Feliks

- TUSZYŃSKI, Felix: Holocaust Feliksa Tuszyńskiego = poz. 209

Werner (biskup płocki)

- KORDALA, Tomasz.: Płock i północne Mazowsze na kartach literatury... = poz. 234

Zielińska, Grażyna

- ZIELIŃSKA, Grażyna: Płoki, kszoki i pnioki = poz. 255

Zylberberg, Fiszel

- 96. BLINKIEWICZ, Krzysztof.:** Płockie zagadki w pracach Fiszela / Krzysztof Blinkiewicz. // *Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 114, s. 5, il.
Wystawa grafik Fiszela Zylberberga w Muzeum Żydów Mazowieckich w Płocku.

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Geologia. Hydrologia

- 97. SZWARCZEWSKI, Piotr.:** Wzgórze Krasino w Smorzewie widziane okiem geologa/Piotr Szwarczewski.//*Nasze Korzenie*. – 2013, nr 4, s. 4-8, il.
- 98. WÓJCIK, Marcin.:** Cień rzeki / Marcin Wójcik. // *Gość Niedzielny*. – 2013, nr 17, s. 44-46, il.
Ocena skutków powodzi w powiecie płockim w 2010 r.

Roślinność. Ochrona środowiska

- 99. GAJEWSKI, Sławomir.:** Moc mazowieckich dębów/Sławomir Gajewski. // *Nasze Korzenie*. – 2013, nr 4, s. 14-18, il.
- 100. GRYSZPANOWICZ, Piotr.:** Wycinki w alejach to moja sprawa: rozmowa o płockich drzewach/Piotr Gryspanowicz; rozm. przepr. Anna Lewandowska.//*Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 120, s. 2, il.
Rozmowa z byłym dyrektorem Miejskiego Zarządu Dróg – Piotrem Gryspanowiczem.
- 101. JARZYŃSKI, Piotr.:** Lasy Zglenickie / Piotr Jarzyński.// *Nasze Korzenie*. – 2013, nr 4, s. 9-13, il.
- KAMIŃSKI, Arkadiusz.: Gotowi do nowego etapu handlu emisjami CO₂ = poz. 138
- 102. LEWANDOWSKA, Anna.:** Biedne płockie drzewa pomniki / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 137, s. 4, il. – (Urzędnicy! zostawcie nasze drzewa!)

Krajoznawstwo. Turystyka

103. (EG): Miasto w sercu: na Zamku obradowali goście-niacy/(eg). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 14, il. 50 lat Koła Przyjaciół Ziemi Gostynińskiej nr 238 przy Oddziale Stołecznym im. Aleksandra Janowskiego PTTK w Warszawie.

— KOCZNUR, Agnieszka.: Podpowiedź, jak wędrować = poz. 279

104. KOZANECKI, Arkadiusz.: 12 niezwykłych kilometrów / Arkadiusz Kozanecki. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 86, s. 1, 5, il. – (Płock: trasy magiczne.)

Trasa od Sikorza do Parzenia w Brudzeńskim Parku Krajo-
brazowym.

105. LEWANDOWSKA, Anna.: Odkryj prastary Płock/Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 98, dod. Trasy Magiczne, s. 3, il. – (Płock: trasy magiczne.)

106. LEWANDOWSKA, Anna.: Przystanek króla Jagiełły / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 80, s. 1, 5, il. – (Płock: trasy magiczne.)

Walory turystyczne Czerwińska nad Wisłą i Wyszogrodu.

107. MICHALIK, Piotr.: Śladem konfederacji barskiej i oj-
ców reformatorów: spacerkiem po Mazowszu/Piotr Micha-
lik. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 24, s. 24, il.

M.in. kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku.

108. PIASKOWSKI, Grzegorz.: Rowerem przez olenderskie
wsie Mazowsza / Grzegorz Piaskowski. // Kronika Mazo-
wiecka. – 2013, nr 4, s. 44-45, il.

109. WIECHNO, Włodzimierz (1945-).: Bzura – rzeka
bez powrotu / Włodzimierz Wiechno; Klub Odkrywców
Małych Atrakcyjnych Rzek. – Płock: Płockie Stowarzyszenie
Twórców Kultury, 2013. – 54 s., [1] k. złoż.: il. kolor.; 21
cm. – ISBN 978-83-61117-82-7

III. LUDNOŚĆ

— KOTKIEWICZ, Adam Dariusz.: J. Przedpeński, J. Stefański, Żydzi płocki w dziejach miasta, Płock 2012, 200 s. = poz. 115

— (lesz): Żydzi płocki w dziejach miasta = poz. 117

110. LICA-KACZAN, Magdalena.: Potomkowie Olendrów
z Mazowsza / Magdalena Lica-Kaczan, Grzegorz Piaskow-
ski. // Kronika Mazowiecka. – 2013, nr 5, s. 38-39, il.

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze historii

— LEMANOWICZ, Dariusz.: Płockie medale myśliwskie = poz. 144

— MUSZAŁSKI, Andrzej.: Pułkownik Gugenmus i jego herb = poz. 77

Historia okęgów i miejscowości

Belno (gm. Gostynin)

— MATUSIAK, Marcin.: Jentysowie - ostatni właściciele Belna = poz. 81

Czerwiński nad Wisłą

— LEWANDOWSKA, Anna.: Przystanek króla Jagiełły = poz. 106

Gostynin

— KONARSKA-PABINIAK, Barbara.: Ksiądz Filip Schmidt (1868-1932) - zasłużony dla parafii ewangelicko-augs-
burskiej w Gostyninie = poz. 90

Mazowsze

— LICA-KACZAN, Magdalena.: Jak zachować kulturę Olen-
drów znad Wisły? = poz. 211

— LICA-KACZAN, Magdalena.: Potomkowie Olendrów
z Mazowsza = poz. 110

111. Miasta Mazowsza w XIX i XX wieku: wybrane zagad-
nienia społeczno-gospodarcze i kulturowe (do 1939 r.) /
red. nauk. Janusz Szczepański, Romuald Turkowski; Aka-
demia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Akade-
mickie Towarzystwo Naukowo-Edukacyjne „Atena”. – Puł-
tusk: AH im. A. Gieysztora; Warszawa: Oficyna Wydaw.
ASPRA-JR, 2013. – 343, [1] s.: il.; 24 cm. – Indeksy. –
Streszcz. w jęz. ang., ros. – ISBN 978-83-7549-171-5 (AH)
– ISBN 978-83-7545-450-5 (ASPRA-JR)

112. Polska - Mazowsze: dzieje polityczno-militarne, gospo-
darka i kultura: księga jubileuszowa dedykowana Profe-
sorowi Januszowi Szczepańskiemu w 65. rocznicę urodzin
i 40-lecie pracy naukowej / red. naukowa: Adam Koseski,
Romuald Turkowski; Akademia Humanistyczna im. Alek-
sandra Gieysztora, Akademickie Towarzystwo Edukacyjno-
Naukowe „Atena”. – Pułtusk: AH im. A. Gieysztora: reali-
zacja na zlecenie wydawcy Oficyna Wydawnicza ASPRAJR,
2013. – 502 s.: il.; 24 cm. – Bibliogr. prac. J. Szczepań-
skiego s. 11-25. – ISBN 978-83-7549-163-0

113. STOGOWSKA, Anna Maria.: [Dzieje Mazowsza -
recenzja]/Anna Maria Stogowska. // Notatki Płockie. – 2013,
nr 2/235, s. 48-52, il.

Zawiera rec. książki: Dzieje Mazowsza. T. 3, Lata 1795-1918
/red. Janusz Szczepański. – Pułtusk, 2012.

Płock

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: Miasto na sto dwie ciekawostki
= poz. 240

114. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz (1961-).: Obchody rocz-
nicy obrony Płocka w 1920 r. w latach 1921-1939/Grze-
gorz Gołębiewski. // Notatki Płockie. – 2013, nr 2/235,
s. 21-32, il. – Streszcz. w jęz. ang.

115. KOTKIEWICZ, Adam Dariusz.: J. Przedpeński, J. Stefański, Żydzi płocki w dziejach miasta, Płock 2012, 200s.
/Adam Dariusz Kotkiewicz. // Nasze Korzenie. – 2013,
nr 4, s. 115-117, il.

Zawiera rec. książki: Żydzi płocki w dziejach miasta/Jan
Przedpeński, Jerzy Stefański. – Płock, 2012.

— kw.: Stanisław Górnicki - obywatel i przemysłowiec płocki
= poz. 76

116. KWIS.: Ulica Piekarska – przez stulecia/KWIS.//Express
Tumski. – 2013, nr 3, s. 12, il.

117. (LESZ): Żydzi płocki w dziejach miasta: nowe wydaw-
nictwa / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 23, s. 9, il.
Zawiera rec. książki: Żydzi płocki w dziejach miasta / Jan
Przedpeński, Jerzy Stefański. – Płock, 2012. Promocja książki
wydanej przez Książnicę Płocką.

— LEWANDOWSKA, Anna.: Odkryj prastary Płock = poz. 105

118. Miasto na sto dwa, czyli... leksykon ciekawostek o Płocku / [Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum Mazowieckiego
w Płocku]. – Płock: Drukarnia Mediakolor, 2013. – 117,
[1] s.: il. (w tym kolor.); 20x25 cm. – ISBN 978-83-936750-
1-2

— Przewodnik po Płocku = poz. 63

— ŚLIWIŃSKI, Paweł Tomasz.: Dworzec Wodny Płock – krót-
ka historia = poz. 147

119. ZAŁĘCZNY, Jolanta.: [Regionalizm płocki w II Rzeczy-
pospolitej - recenzja] / Jolanta Załączny. // Nasze Korze-
nie. – 2013, nr 4, s. 112-114, il.

Zawiera rec. książki: Regionalizm płocki w II Rzeczypospo-
litej /Damian Kasprzyk. – Płock, 2008.

Sanniki

— Centrum kultury województwa = poz. 247

Wyszogród

120. LESZCZYŃSKI, Zdzisław. Wyszogród - miasto z widokiem na Wisłę / Zdzisław Leszczyński. // *Express Tumski*. – 2013, nr 2, s. 6, il.

— LEWANDOWSKA, Anna.: Przystanek króla Jagiełły = poz. 106

Opracowania według okresów

Historia do 1795 r.

— LAMPARSKI, Henryk.: Biskup płocki Aleksander z Malonne budowniczy katedry i fundator Drzwi Płockich = poz. 66

121. OSTROWSKI, Wojciech. Mazowsze w Rocznikach, czyli Kronikach sławnego Królestwa Polskiego Jana Długosza: część trzecia: Kościół na Mazowszu/Wojciech Ostrowski. // *Nasze Korzenie*. – 2013, nr 4, s. 19-21, il.

Historia 1795-1918 r.

122. KOCISZEWSKI, Aleksander. Powstanie styczniowe na Mazowszu Północnym / Aleksander Kociszewski. // *Studia Mazowieckie*. – R. 8/15(2013), nr 2, s. 55-83. – Streszcz. ang., ros.

123. KOCZNUR, Agnieszka. Nie chciał opaski na oczy: upamiętnili śmierć bohatera / Agnieszka Kocznur. // *Gość Niedzielny*. – 2013, nr 21, dod. *Gość Płocki*, nr 21/223, s. VII, il.

124. RYDZEWSKA, Barbara. Pamięć o Powstaniu Styczniowym w dawnym Płocku / Barbara Rydzewska. // *Nasze Korzenie*. – 2013, nr 4, s. 61-64, il.

— WACHOWICZ, Barbara.: Trzech Zygmuntów: bohaterowie powstania styczniowego = poz. 88

125. WALUŚ, Konrad Jan. Bitwa pod Tokarami 1809 roku / Jan Konrad Waluś, Jan Henryk Waluś. // *Notatki Płockie*. – 2013, nr 2/235, s. 8-13, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Historia 1918-1939 r.

— BURAKOWSKI, Jan: Ułan i historia = poz. 233

— GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz: Obchody rocznicy obrony Płocka w 1920 r. w latach 1921-1939 = poz. 114

— RYDZEWSKA, Barbara.: Pamięć o Powstaniu Styczniowym w dawnym Płocku = poz. 124

— ZAŁĘCZNY, Jolanta.: [Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej - recenzja] = poz. 119

Historia 1939-1945 r.

126. Biogramy płockich Sybiraków. T. 5, cz. 2/[oprac. red. Zbigniew Dymke, Paulina Małgorzata Dymke; tł. Konstanty Dalmata; fot. Marek Romaniuk i in.]. – Płock: Regionalne Stowarzyszenie Wschód-Zachód: Atlantic, 2013. – 76 s.: fot. kolor.; 30 cm. – ISBN 83-89339-00-4

— BURAKOWSKI, Jan: Ułan i historia = poz. 233

— (lesz): O bohaterach roku 1943 = poz. 215

— SOKOŁOWSKI, Michał.: Leśniczówka w Korzeniu jaką pamiętam = poz. 145

Historia 1944-1956 r.

— **Biogramy** płockich Sybiraków = poz. 126

— **Biskup** z Mazowsza = poz. 82

127. (JAC). Konferencja IPN-u w płockim ratuszu: pierw-

sze lata komunistycznych rządów w powiecie płockim/ (jac).

// *Tygodnik Płocki*. – 2013, nr 19, s. 8

128. WALCZAK, Ryszard. Trudne lata powojenne/Ryszard Walczak. // *Studia Mazowieckie*. – R. 8/15(2013), nr 2, s. 113-126. – Streszcz. ang., ros.

Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Porozumiewawczej Partii Politycznych (Warszawa) z 1946 r. w sprawie dostaw obowiązkowych.

V. ETNOGRAFIA

— LICA-KACZAN, Magdalena.: Jak zachować kulturę Olen-
drów znad Wisły? = poz. 211

— PIASKOWSKI, Grzegorz.: Rowerem przez olenckie wsie
Mazowsza = poz. 108

129. RUMIŃSKI, Robert. Wielkanocne tradycje/Robert Rumiński. // *Nasz Płock*. – 2013, nr 2, s. 1, 2, il.

Zwyczaj wielkanocny na Mazowszu.

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Prace ogólne

130. Przedsiębiorca w morzu informacji: rola informacji w zarządzaniu zmianą gospodarczą: raport końcowy. – Warszawa: Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, 2013. 233 s.: il.; 24 cm. – ISBN 978-83-936782-9-7 – ISBN 978-83-936782-6-6

— **Raport** o Sytuacji Społeczno-Gospodarczej Województwa Mazowieckiego w 2012 r. = poz. 46

Budownictwo

131. BLINKIEWICZ, Krzysztof. Budmat odnawia FMŻ / Krzysztof Blinkiewicz. // *Gazeta Wyborcza – Płock*. – 2013, nr 141, s. 29, il.

Remont hali produkcyjnej dawnej Fabryki Maszyn Żniwnych ze środków uzyskanych z Inicjatywy Wspólnotowej JES-SICA.

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: 10 obywatelskich pomysłów = poz. 171

132. Fabryka do rewitalizacji: Jessica / Zespół Agencji Rozwoju Mazowsza. // *Kronika Mazowiecka*. – 2013, nr 6, s. 16, il.

Remont hali produkcyjnej dawnej Fabryki Maszyn Żniwnych.

133. SOBCZAK, Mariusz. Inni znikają, a my wciąż trwamy / Mariusz Sobczak. // *Gazeta Wyborcza – Płock*. – 2013, nr 83, s. 22, il.

50-lecie Mostostalu Płock.

Przemysł

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

134. BELLON, Marta. Regionalni liderzy stawiają na rozwój/Marta Bellon. // *Puls Biznesu*. – 2013, nr 81, s. 14-15, il. PKN ORLEN SA laureatem 8. rankingu „Filary Polskiej Gospodarki”.

135. DUSZCZYK, Michał. ORLEN konsoliduje zakupy w całej grupie / Michał Duszczyk. // *Dziennik Gazeta Prawna*. – 2013, nr 121, s. D10-D11

Uruchomienie platformy internetowej Connect [<https://connect.orken.pl>].

136. GRANISZEWSKA, Magdalena.: Małysz zachęca do Orlenu / Magdalena Graniszewska. // Puls Biznesu. – 2013, nr 102, s. 16-17, il.
Reklama 4-letnich obligacji PKN ORLEN SA przez Adama Małysza.

— (jac): Pikieta przed Orlenem = poz. 169

137. JĘDRZEJCZYK, Sławomir.: Tankowanie obligacji / Sławomir Jędrzejczyk. // Bloomberg Businessweek Polska. – 2013, nr 25, dod. III Europejski Kongres Finansowy, s. 38-39, il.

Rozmowa z wiceprezesem ds. finansowych PKN ORLEN SA nt. sprzedaży obligacji koncernu.

138. KAMIŃSKI, Arkadiusz.: Gotowi do nowego etapu handlu emisjami CO₂ / Arkadiusz Kamiński; rozm. przepr. Renata Krawczyńska. // Orlen Ekspres. – 2013, nr 5, s. 16-17, il.

PKN ORLEN w europejskim systemie handlu emisjami dwutlenku węgla.

139. KRAWCZYŃSKA, Renata.: Uroczystość w płockim Domu Technika: Dzień Chemika 2013/Renata Krawczyńska.//Orlen Ekspres. – 2013, nr 7, s. 3-5, il.

140. MAZURKIEWICZ, Piotr.: PKN Orlen nadal największą firmą w kraju: Lista 500 / Piotr Mazurkiewicz.//Rzeczpospolita. – 2013, nr 96, s. B4-B5, il.

15. ranking najlepszych polskich przedsiębiorstw organizowany przez Rzeczpospolitą.

141. OSTROWSKA, Katarzyna.: Korporacyjne obligacje dla Kowalskiego / Katarzyna Ostrowska.//Rzeczpospolita. – 2013, nr 106, s. B8, il.

Przygotowania do emisji 4-letnich obligacji przez PKN ORLEN SA.

142. Poczuj chemię.//Przekrój. – 2013, nr 24, dod. specjalny, s. I-IV, il.

Portal PKN ORLEN SA dla uczniów gimnazjów i szkół średnich.

— ZATONSKI, Marcel.: Orlen nie chce płacić więcej = poz.170

— **50 lat** nafciarstwa = poz. 224

Rolnictwo

— **Rynek** pracy na obszarach wiejskich Mazowsza = poz.168

143. SAMORAJ, Andrzej.: Powiat płocki w czołówce / Andrzej Samoraj; rozm. przepr. Jadwiga Skibowska. // Wieś Mazowiecka. – 2013, nr 5(157), s. 9-10, il.

Rozmowa z kierownikiem Biura Powiatowego ARiMR w Płocku, Andrzejem Samorajem, na temat unijnych dopłat bezpośrednich dla rolników.

Łowiectwo. Leśnictwo

— KADLEC, Krzysztof.: Piewcy polskiej kniei = poz. 83

144. LEMANOWICZ, Dariusz.: Płockie medale myśliwskie /Dariusz Lemanowicz. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 3, il.

145. SOKOŁOWSKI, Michał.: Leśniczówka w Korzeniu jaką pamiętam / Michał Sokołowski. // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 91-101, il.

146. ZABOROWSKI, Marek.: O łowiectwie słów kilka... / Marek zaborowski. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 8
Historia Polskiego Związku Łowieckiego Okręg w Płocku.

Żegluga śródlądowa

— LESZCZYŃSKI, Zdzisław.: Wyszogród = poz. 64

— SZATKOWSKA, Lena.: Smaki rzeki = poz. 73

147. ŚLIWIŃSKI, Paweł Tomasz.: Dworzec Wodny Płock –

krótka historia/Paweł Tomasz Śliwiński.//Express Tumski. – 2013, nr 1, s. 11, il.

148. ŚLIWIŃSKI, Paweł Tomasz.: Zaproszenie na wystawę: Ludzie i statki. Historia Płocka pisana Wisłą/Paweł Tomasz Śliwiński. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 13, il.

Wystawa w Archiwum Państwowym w Płocku.

Handel. Usługi

149. JAM.: Będą nowe miejsca pracy: rozbudowa Browaru Kasztelan / JAM. // Kurier Sierpecki. – 2013, nr 17, s. 12, il.

— STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Co to był za jarmark! = poz. 207

Komunikacja. Transport. Łączność

150. BITNER, Zdzisław (1943-).: Motywy płockie na polskich znakach pocztowych / Zdzisław Bitner. – Płock: Drukarnia Mediakolor, 2013. – 83 s.: il.; 23 cm. – ISBN 978-83-936750-0-5

151. (JBN).: Piętnaście lat płockiego WORD / (jbn). // Nasz Płock. – 2013, nr 3, s. 3, il.

152. MAJCHRZAK, Janusz.: Klimatyzowane autobusy, nadajniki GPS, autokomputery / Janusz Majchrzak; rozm. przepr. Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 10, il.

Rozmowa z prezesem Komunikacji Miejskiej.

153. WYRĘBKOWSKI, Jan.: Kulisy mostu Solidarności: refleksje Jana Wyrębkowskiego po dziesięciu latach/Jan Wyrębkowski.//Nasz Płock. – 2013, nr 3, s. 11, il.

Gospodarka komunalna. Cmentarze

— LEWANDOWSKA, Anna.: Generał odnaleziony! = poz.68

— NOWAK, Gabriela.: Rodzinna kaplica grobowa Dębskich na cmentarzu parafialnym we wsi Grodziec = poz. 72

154. RÓŻYCKI, Rafał.: Nie dla smrodu, tak dla kasy/Rafał Różycki.//Nasz Płock. – 2013, nr 3, s. 11, il.

Otwarcie biogazowni w Zakładzie Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach.

155. SOBCZAK, Mariusz.: Nocleg w Płocku i okolicy/ Mariusz Sobczak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 98, dod. Gazeta Hotelowa, s. 2-12, il.

Gospodarka mieszkaniowa

156. PŁOCKA SPÓŁDZIELNIA MIESZKANIOWA LOKATOR-SKO-WŁASNOŚCIOWA: 55 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej: 1958-2013. – Płock: PSML-W, 2013. – [12] s.: il. kolor.; 21 cm.

157. ROSIK, Piotr.: Nieruchomości budynkowe i lokalowe w kontekście sytuacji mieszkaniowej w województwie mazowieckim / Piotr Rosik. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2013, nr 12, s. 61-78, il. – Bibliogr. – Streszcz. ang.

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Unia Europejska

— **Fundusze** Europejskie dla Mazowsza = poz. 13

— **Fundusze** Europejskie dla Rozwoju Mazowsza = poz. 14

— SAMORAJ, Andrzej.: Powiat płocki w czołówce = poz.143

Partie polityczne

158. SMULEWICZ, Eryk.: Gdzie mi do Gowina...: rozmowa o rządzeniu Płockiem / Eryk Smulewicz; rozm. przepr.

Aleksandra Dybiec. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013; nr 125, s. 1, 2, il.
Rozmowa z wiceprzewodniczącym płockiej Platformy Obywatelskiej.

Organizacje społeczne

- 159. JAM.:** Wyciągnąć pomocną dłoń: społeczna działalność na rzecz innych/JAM.//Kurier Sierpecki. – 2013, nr 16, s. 12, il.
Stowarzyszenie Wolontariuszy na Rzecz Pomocy Dzieci i Młodzieży Serce-Sercu w Ligowie - 2012 r.
- 160. JOL.:** Nie w ilości, a w jakości siła: Fundusz Grantowy dla Płocka/Jol.//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 19, s. 7, il.
- 161. KLAUS, Rajmund.:** Towarzystwo Przyjaciół Płocka/Rajmund Klaus. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 12, il.
— KRUSZEWSKI, Tomasz.: Pola aktywności słuchaczy Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku = poz. 195
- 162. LEWANDOWSKA, Anna.:** Płocczanki, do władzy/Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 88, s. 24, il.
I Kongres Kobiet Regionu Płockiego w Płocku.
- 163. NYCH, Renata.:** Kolejna edycja festiwalu we wrześniu: plebiscyt Tygodnika Płockiego / Renata Nych ; rozm. przepr. Lena Szatkowska.//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 6, il.
Rozmowa z szefową Stowarzyszenia „De Facto” – laureata w plebiscyту kategorii „kultura i rozrywka” za organizację Festiwalu Kultury i Sztuki dla Osób Niewidomych.
- 164. OSTROWSKI, Wojciech.:** Od ulotki do działania: Akcja Katolicka proponuje/Wojciech Ostrowski, Włodzimierz Piętko.//Gość Niedzielny. – 2013, nr 26, dod. Gość Płocki, nr 26/228, s. V, il.
Akcja Katolicka Diecezji Płockiej
- 165. WIERZBICKA, Iwona.:** Mamy już 5 lat!: jubileusz 5-lecia Stowarzyszenia Czas Kobiety / Iwona Wierzbicka. // Express Tumski. – 2013, nr 2, s. 12

Praca. Bezrobocie

- 166. Edukacja a rynek pracy:** kompetencje społeczno – zawodowe determinantem gotowości człowieka do efektywnej adaptacji zawodowej: praca zbiorowa/pod red. Walentyny Łozowieckiej i in. – Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2013. – 344 s.; 21 cm. – Bibliogr. przy pracach. – Tekst część. ang., ukr. Streszcz. ang. przy pracach. – ISBN 978-83-61601-30-2
- 167. KOMORNICKI, Tomasz.:** Rynek pracy w województwie mazowieckim/Tomasz Komornicki, Rafał Wiśniewski, Marcin Stępnia, Piotr Siłka, Piotr Rosik. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2013, nr 12, s. 11-37. – Bibliogr. – Streszcz. ang.
- 168. Rynek pracy na obszarach wiejskich Mazowsza:** perspektywa gender / pod red. Janiny Sawickiej. – Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 2013. – 272 s.: il.; 24 cm. – Bibliogr. przy rozdz. – ISBN 978-83-7583-520-5

Opieka społeczna

- JAM.: Wyciągnąć pomocną dłoń = poz. 159
— MÓL, Dariusz Mieczysław.: Młodzież i filantropia = poz. 190

Związki zawodowe

- 169. (JAC).:** Pikietą przed Orlenem: związkowcy z grupy kapitałowej wyszli na ulicę / (jac). // Tygodnik Płocki. –

2013, nr 16, s. 11, il.
Spór zbiorowy w PKN ORLEN SA.

170. ZATONSKI, Marcel.: Orlen nie chce płacić więcej/ Marcel Zatoński. // Puls Biznesu. – 2013, nr 69, s. 6-7, il.
Spór zbiorowy z Zarządem PKN ORLEN SA.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Samorząd terytorialny

- 171. BLINKIEWICZ, Krzysztof.:** 10 obywatelskich pomysłów: mój projekt jest najlepszy, dlaczego?/Krzysztof Blinkiewicz. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 80, s. 2, il.
Propozycje inwestycyjne do budżetu obywatelskiego.
- 172. Jak zrealizowaliśmy kierunki działania w 2012 roku?** //Powiat Płocki. – 2013, nr 56, s. 6-13, il.
Dot. Powiatu Płockiego w 2012 r.
— JANISZEWSKA, Anna.: Gmina i miasto Wyszogród = poz. 201
- 173. NOWAKOWSKI, Andrzej.:** Na zaufanie trzeba zasłużyć: prezydent odpowiada Erykowi Smulewiczowi/ Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Aleksandra Dybiec.// Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 131, s. 2, il.
Rozmowa z prezydentem Płocka.
— ORŁOWSKA, Milena.: Płock ma agencję od promocji = poz. 205
- 174. Promocja powiatu – kronika wydarzeń.** // Powiat Płocki. – 2013, nr 56, s. 16-20, il.
Dot. Powiatu Płockiego w pierwszym półroczu 2013 r.
— SMULEWICZ, Eryk.: Gdzie mi do Gowina... = poz. 158
- 175. SUGAJSKI, Jan.:** Poprawiamy warunki życia mieszkańców/Jan Sugajski; rozm. z wójtem gminy Rościszewo przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2013, nr 2, s. 8, il.
— SZATKOWSKA, Lena.: Drzwi do Europy = poz. 200
- 176. ŚNIECIKOWSKI, Włodzimierz.:** Jestem ofiarą krzywdzącej nagonki / Włodzimierz Śniecikowski; rozm. z burmistrzem miasta Gostynina przepr. Jarosław Janicki. // Nasz Płock. – 2013, nr 3, s. 8-9, il.

IX. WOJSKO

- BURAKOWSKI, Jan: Ułan i historia = poz. 233
— LEWANDOWSKA, Anna.: Generał odnaleziony! = poz. 68
— NOWAK, Robert.: Stary Kościół w Imielnicy = poz. 69

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

- 177. (GSZ).:** Gotowi na ratunek: najlepsi w regionie / (gsz). //Tygodnik Płocki. – 2013, nr 22, s. 6, il.
Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego w Płocku zwycięzcą plebiscytu „Z Tumskiego Wzgórza”: Wydarzenie roku 2012 w kategorii „w regionie”.
- 178. KRYSIAK, Lucyna.:** Buntownicy z wyboru: Okręgowa Izba Lekarska w Płocku/Lucyna Krysiak.//Gazeta Lekarska. – 2013, nr 6, s. 20-22, il.
— (lesz).: Wspomnienie = poz. 78
- 179. RAD.:** Kolejna inwestycja w sierpeckim szpitalu: hydroterapia, masaż, ćwiczenia/rad.//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 14, s. 13, il.
— **Spektrum** XV = poz. 238
— STOGOWSKA, Anna Maria.: W służbie ludzi i ojczyzny = poz. 87
— WANECKI, Jarosław.: Hanna Hejke-Mojzesowicz = poz. 79
— WANECKI, Jarosław.: Legenda o doktor Hani = poz. 80

180. Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka w Płocku: 40 lat w służbie regionu 1973-2013/[autor tekstu Sylwia Kwiatkowska; red. Małgorzata Debich, Jan B. Nycek; przekł. Anna Debich-Komorowska]. – Płock: Wydawnictwo Marow – Jan Bolesław Nycek, 2013. – 48 s.: fot. kolor.; 21 cm.

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Szkolnictwo wyższe

181. BLINKIEWICZ, Krzysztof. Czas na juwenalia: studenckie święto / Krzysztof Blinkiewicz. // *Gazeta Wyborcza* – Płock. – 2013, nr 120, s. 10, il.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

— **Edukacja a rynek pracy** = poz. 166

182. Jubileusz 10-lecia dyskusji pedeutologicznych w Instytucie Nauk Humanistycznych i Społecznych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku „Kształcenie pedagogów – strategie, koncepcje, idee”/zespół red.: Agnieszka Głowała, Małgorzata Jagodzińska, Liliana Tomaszewska; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku. – Płock: [s.n.], 2013. – 32 s.: il. kolor.; 21 cm. – ISBN 978-83-61601-81-4

Politechnika Warszawska. Filia w Płocku

183. Funkcje szkół wyższych a rozwój regionów: praca zbiorowa / pod red. Magdaleny Kludacz. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, cop. 2013. – 234 s.: il. (w tym kolor.); 24 cm. – Bibliogr. przy ref. – Tekst oraz streszcz. także w jęz. ang. – ISBN 978-83-7814-138-9

— **Miesięcznik** Politechniki Warszawskiej = poz. 34

184. POLITECHNIKA WARSZAWSKA. Filia (Płock). Politechnika Warszawska – Filia w Płocku: informator dla kandydatów na studia: rok akademicki 2013/2014. – Płock: Politechnika Warszawska – Filia w Płocku, 2013. – 20 s.; 24 cm.

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

185. GÓRALSKA, Renata. O dorobku naukowym Bolesławy Jaworskiej: zachowane w pamięci/Renata Góralska, Hanna Solarska. // *Studia Dydaktyczne*. – T. 23 (2011), s. 41-49 Wieloletni nauczyciel akademicki Szkoły Wyższej im. P. Włodkowica.

186. WOJDYŁO, Witold. Wspomnienie Bolesławy Jaworskiej: zachowane w pamięci / Witold Wojdyło. // *Studia Dydaktyczne*. – T. 23 (2011), s. 13-16

Organizacje i towarzystwa naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

187. CHUDZYŃSKI, Marian. Jubileusz 40-lecia pracy naukowej prof. dra hab. Janusza Szczepańskiego: kronika / Marian Chudzyński. // *Notatki Płockie*. – 2013, nr 2/235, s. 53-55, il.

188. PIĘTKA, Włodzimierz. Nowy Rachunek Sumienia: w nowej sekcji TNP / Włodzimierz Piętko. // *Gość Niedzielny*. – 2013, nr 22, dod. Gość Płocki, nr 22/224, s. VIII, il. Sekcja Dialogu Między Nauką, Wiarą i Kulturą.

189. Towarzystwa Naukowe w Polsce: dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie. T. 1-2 /red. nauk. Zbigniew Kruszewski. – Warszawa: Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN; PAN Warszawa Drukarnia Naukowa, 2013. – 376

s. [T.1] + 341 s. [T.2]: il.; 25 cm. – Bibliogr., netogr. przy niektórych pracach. Indeks. – Spis treści także ang. – ISBN 978-83-61236-46-7 [T. 1] – ISBN 978-83-61236-47-4 (WDN) [T. 2]

Oświata. Zagadnienia ogólne

190. MÓL, Dariusz Mieczysław. Młodzież i filantropia/ Dariusz Mieczysław Mól. // *Meritum*. – 2013, nr 2(29), s. 49-52, il.

Udział uczniów z Płocka w drugiej edycji projektu Fundacji dla Polski "Młodzież i filantropia".

— **Oświata** Mazowiecka = poz. 43

191. SULKOWSKA, Anna. Płockie Targi Edukacyjne 2013 /Anna Sulkowska. // *Mazowiecki Rynek Pracy*. – 2013, nr 3, s. 20, il.

VI. Płockie Targi Edukacyjne w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica.

— WIŚNIEWSKA, Ewa.: Projekt jako metoda edukacyjna... = poz. 196

Szkolnictwo podstawowe

192. GASIĆ, Małgorzata. Sześciolatek w dobrych rękach /Małgorzata Gasik. // *Meritum*. – 2013, nr 2(29), s. 37-39, il.

Realizacja projektu „Szkoła Przyjazna Sześciolatkowi” w wybranych szkołach podstawowych w Płocku i rejonie płockim.

193. RAD. Mają sposób na lepszą naukę: w Szkole Podstawowej nr 5 / rad. // *Tygodnik Płocki*. – 2013, nr 17/18, s. 18, il.

Projekt „N@uka sposobem na lepszą przyszłość” realizowany ze środków EFS.

Szkolnictwo ogólnokształcące

194. GASIĆ, Małgorzata. Lekcja (o) odpowiedzialności / Małgorzata Gasik. // *Meritum*. – 2013, nr 2(29), s. 28-30, il. „Myślę-Rozumiem-Wiem. Zastosowanie technik TOC w uczeniu się” w Gimnazjum nr 5 Płocku.

— **Poczuj** chemię = poz. 142

— rad.: Esej, wiersz, słuchowisko o Broniewskim = poz. 286

Szkolnictwo zawodowe

— DYBIEC, Aleksandra.: To był Dobry Człowiek = poz. 92

— SZATKOWSKA, Lena.: Zwyczajnie dobry człowiek = poz. 93

Kształcenie ustawiczne

195. KRUSZEWSKI, Tomasz. Pola aktywności słuchaczy Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku / Tomasz Kruszewski. // *Notatki Płockie*. – 2013, nr 2/235, s. 39-45

Przedszkola

196. WIŚNIEWSKA, Ewa. Projekt jako metoda edukacyjna w teorii i praktyce kształcenia elementarnego / Ewa Wiśniewska. – Płock: Wydawnictwo Państwowej. – Bibliogr. s. 198 i przy rozdz. – ISBN 978-83-61601-02-9

Kultura

— **MiastO!Żyje** = poz. 32

Domy kultury

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: Stare płockie piosenki = poz. 257

— KB.: Czysta alternatywa = poz. 95

197. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: „Heca” w mieście: pod patronatem Tygodnika Płockiego / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 26, s. 28, il.

24. Ogólnopolski Festiwal Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych „Heca 2013”.

198. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Płocka kultura przenosi się na Tumską: po wielu latach oczekiwania, z zagrzybiatych piwnic i spod dziurawego dachu / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 19, s. 11, il.

Podpisanie porozumienia dot. nowej siedziby Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki.

199. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Spotkamy się na Benefisie Marabuta: do Płocka wracają lata 60. / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 25, s. 11, il.

Klub Marabut działający w latach 60.-70.

Współpraca kulturalna z zagranicą

— RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Międzynarodowa parada ożywiła ul. Tumską = poz. 206

200. SZATKOWSKA, Lena.: Drzwi do Europy: 25 lat partnerstwa Płocka i Darmstadt / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 19, s. 20, il.

Imprezy artystyczne

201. JANISZEWSKA, Anna.: Gmina i miasto Wyszogród: Dni Wisły/Anna Janiszewska. // Powiat Płocki. – 2013, nr 56, s. 33-35, il.

202. KOCZNUR, Agnieszka.: Od zamku do zamku: jubileusz Płockiej Drużyny Kuszniczej / Agnieszka Kocznur. // Gość Płocki. – 2013, nr 23, dod. Gość Płocki, nr 23/225, s. VIII, il.

203. MARUSZEWSKI, Włodzimierz.: Dziwak z Murzynowa / Włodzimierz Maruszewski; rozm. przepr. Sławomir Gajewski. // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 123-124, il.

Jacek Olędzki – założyciel muzeum w Murzynowie.

— NYCH, Renata.: Kolejna edycja festiwalu we wrześniu = poz. 163

204. ORŁOWSKA, Milena.: Kuszniczy z Płocka strzelają najcelniej / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 120, s. 4, il.

21. Turniej Kuszniczy o miecz Bolesława Krzywoustego w ramach Dni Historii Płocka.

205. ORŁOWSKA, Milena.: Płock ma agencję od promocji / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 113, s. 25, il.

Warszawska agencja Business and Culture promująca w mediach płockie wydarzenia kulturalne.

206. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Międzynarodowa parada ożywiła ul. Tumską: jubileuszowy Piknik Europejski / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 17, il.

XV Piknik Europejski, 25-lecie partnerstwa z Darmstadt.

207. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Co to był za jarmark!: pod patronatem Tygodnika Płockiego/Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 22, s. 11, il.

208. WIŚNIEWSKI, Krzysztof.: Historia Jarmarku Tumskiego / Krzysztof Wiśniewski. // Express Tumski. – 2013, nr 1, s. 2-3, il.

Muzea i wystawy

Muzeum Diecezjalne

— CEGŁOWSKI, Stefan.: Ks. Cegłowski: wciąż wydobywać skarby = poz. 71

209. TUSZYŃSKI, Felix (1922-).: Holocaust Feliksa Tuszyńskiego: dar artysty dla Muzeum Diecezjalnego w Płocku: Theartist's gift for the Diocesan Museum in Płock / Felix Tuszyński; [red. Zbigniew Chlewiński; fot. Stefan Cegłowski]. – Płock: Muzeum Diecezjalne, 2013. – 49, [1] s; fot. kolor.; 30 cm. – ISBN 978-83-932266-3-4

Muzeum Mazowieckie

210. Czas na Muzeum: Muzeum Mazowieckie w Płocku: secesja, Młoda Polska, art déco, X wieków Płocka: przewodnik po ekspozycjach stałych / Mariusz Kacprzak i in. – Płock: Muzeum Mazowieckie, [2013]. – Harmonijka: il. kolor.; 20 cm. – ISBN 978-83-89034-90-8

— KB.: Czysta alternatywa = poz. 95

— (lesz.): „Nasze Korzenie” o powstaniu stycziowym = poz. 290

211. LICA-KACZAN, Magdalena.: Jak zachować kulturę Olendrów znad Wisły? / Magdalena Lica-Kaczan, Grzegorz Piaskowski. // Kronika Mazowiecka. – 2013, nr 6, s. 34-35, il.

Projekt utworzenia skansenu kultury olenderskiej w Więzminie Polskim, w gminie Słubice.

212. SZATKOWSKA, Lena.: Podbięta staropolski i inne ciekawostki: wystawa etykiet i druków reklamowych od XIX wieku do PRL-u/Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 23, s. 9, il.

Muzeum Wisły

213. LESZCZYŃSKI, Zdzisław.: Muzeum Wisły w Wyszogrodzie / Zdzisław Leszczyński. // Ziemia Wyszogrodzka. – 2013, nr 02, s. 6-7, il.

Historia tworzenia skansenu, muzeum archeologicznego i Muzeum Wisły w Wyszogrodzie w latach 70-tych XX w.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

— RUMIŃSKI, Robert.: Wielkanocne tradycje = poz. 129

Muzeum Żydów Mazowieckich

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: Płockie zagadki w pracach Fiszela = poz. 96

214. (LESZ).: Muzeum Żydów Mazowieckich: w planach wydawnictwa i cykl filmowy / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 19, s. 9, il.

215. (LESZ).: O bohaterach roku 1943: w Muzeum Żydów Mazowieckich / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 9

Wykład Rafała Kowalskiego o płockich Żydach inaugurujący działalność muzeum.

216. ORŁOWSKA, Milena.: Wielkie plany muzeum/Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 99, s. 38, il.

Plan imprez organizowanych przez Muzeum Żydów Mazowieckich w Płocku w 2013 r.

— (lesz.): Żydzi płocki w dziejach miasta = poz. 117

- DYBIEC, Aleksandra.: To był Dobry Człowiek = poz. 92
- 217. JAM.:** Chce im się chcieć: plebiscyt Sportowiec Ziemi Sierpeckiej/JAM. // Kurier Sierpecki. – 2013, nr 15, s. 16, il.
- 218. JASIŃSKI, Ireneusz.:** dziewczyny pokazały charakter: rozmowa z Ireneuszem Jasińskim, trenerem pierwszoligowego zespołu koszykówki Mon-Pol Płock/Ireneusz Jasiński; rozm. przepr. Marcin Bińkowski. // Sportowiec Płocki. – 2013, nr 5/6, s. 8-9, il.
- 219. JODEŁKA, Andrzej.:** Historia płockiego żeglarstwa powojennego / Andrzej Jodełka. // Express Tumski. – 2013, nr 1, s. 7, il.
- Żeglarsko-Motorowodny Oddział PTTK „Morka”.
- 220. JOL.:** Trener ma teczkę ... : Manolo Cadenas rozpoczyna pracę w Wiśle Płock / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 26, s. 42, il.
- OLCZUK, Ryszard.: Wioślarz w sędziowskiej todze = poz. 84
- 221. OSIŃSKI, Wojciech.:** Bitwa dla Kielc: piłka ręczna / Wojciech Osiński. // Przegląd Sportowy. – 2013, nr 88, s. 31, il.
1. Orlen Wisła Płock 2. Vive Targi Kielce 3. Piłka ręczna – zawody – Polska – 2013 r. 4. Legionowo – sport – zawody – 2013 r. 5. Puchar Polski PGNiG dla Vive Targi Kielce.
- 222. PASZKIEWICZ, Tomasz.:** Medale wszystkich kolorów: płocki szczypiorniak młodzieżą stoi / Tomasz Paszkiewicz. // Sportowiec Płocki. – 2013, nr 5/6, s. 10-11, il.
- Młodzieżowa piłka ręczna w sezonie 2011/2012.
- 223. SOBCZAK, Mariusz.:** Hercules i Anakonda na niebie / Mariusz Sobczak. // Gazeta Wyborcza. – 2013, nr 114, dod. Płocki Piknik Lotniczy, s. 3, il.
7. Płocki Piknik Lotniczy.
- 224. 50 lat** nacierstwa. // Czas Wisły. – 2013, nr 4, s. 1, 6, il.
- Objęcie patronatem Wisły Płock w 1963 r. przez Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne. W lipcu 2010 r. PKN ORLEN wycofał się z patronatu.

XII. JĘZYKOZNAWSTWO

- 225. MARCINIAK-FIRADZA RENATA.:** Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego. Cz. 1, Studium słowotwórczo-leksykalne/Renata Marciniak-Firadza. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – [2], 302, [1] s.; 24 cm. – Bibliogr. s. 271-297. – Streszcz. ang. – ISBN 978-83-7525-841-7
- 226. MARCINIAK-FIRADZA RENATA.:** Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego. Cz. 2, Słownik/Renata Marciniak-Firadza. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – [2], 270 s.; 24 cm. – Bibliogr. s. 231. Indeks. – ISBN 978-83-7525-841-7

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Życie literackie

- BRONIEWSKI, Władysław: Broniewski w potrzasku uczuć = poz. 70
- BRONIEWSKI, Władysław: Pamiętnik = poz. 65
- GOŁĘBIEWSKA, Wanda: Gdyby nie Anna Frank... = poz. 74
- rad.: Esej, wiersz, słuchowisko o Broniewskim = poz. 286
- RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Szabla Komendanta dla uczniów z G 13 = poz. 287

- 227. FRAN CZAK, Lech (1939-).:** Zranieni jak ziarno z ognia/Lech Franczak. – Płock: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2013. – 66 s.; 18 cm. – ISBN 978-83-61117-72-8
- 228. KRUK-SIECZKOWSKA, Maria (1941-).:** Płock miasto nad Wisłą: wybór wierszy / Maria Kruk-Sieczkowska. – Płock: Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury: Wydawnictwo Korepetytor, 2013. – 43 s.: il. kolor.; 21 cm. – ISBN 978-83-63147-09-9
- 229. (LESZ).:** „Solidarność” i stan wojenny w poezji Lecha Franczaka: publikacje / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 21, s. 9, il.
- Zawiera rec. książki: Zranieni jak ziarno z ognia / Lech Franczak. – Płock, 2008.
- 230. OLĘDRZYŃSKA, Krystyna (1942-).:** Na krawędzi czasu: wiersze, fraszki i opowiadania / Krystyna Olędrzyńska. – Płock: Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2013. – 114 s.: il. (w tym kolor.); 21 cm. – ISBN 978-83-63147-08-2
- 231. SZAFRANIEC, Barbara.:** Kolory nadziei / Barbara Szafraniec; [oprac. graf. Kamil Szafraniec; red. Magdalena Droń]. – Płock: Agencja IDO, 2013. – 249, [3] s.: fot. kolor.; 21 cm+ 2 płyty CD. – ISBN 978-83-7758-449-1
- 232. WIŚNIEWSKA, Alicja (1938-).:** Tylko jeszcze echo / Alicja Wiśniewska. – Płock: Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2013. – 50, [2] s.; 21 cm. – ISBN 978-83-63147-11-2

Proza

- BRONIEWSKI, Władysław: Broniewski w potrzasku uczuć = poz. 70
- 233. BURAKOWSKI, Jan (1934-).:** Ułan i historia: bardzo długi cień generała Władysława Andersa/Jan Burakowski. – Sierpc: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Sierpeckiej, 2013. – 149, [1] s.: err.; 21 cm. – Bibliogr. s. 149-[150]. – ISBN 978-83-62177-09-7
- 234. KORDALA, Tomasz.:** Płock i północne Mazowsze na kartach literatury pięknej: Część pierwsza: „Jastrzębia boleść” Władysława Józefa Dobrowolskiego/Tomasz Kordala. // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 104-111, il.
- Artykuł zawiera aneks pt. Życie i cuda błogosławionego Wernera, biskupa płockiego.
- 235. KÜHN-CICHOCKA, Anna.:** Patataje i szajka z Wiślaną Kępy / Anna Kühn-Cichocka. – Płock: Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2013. – 57, [2] s.; 24 cm. – ISBN 978-83-63147-07-5
- 236. LEWANDOWSKI, Radosław (1968-).:** Yggdrasil: struny czasu/Radosław Lewandowski. – Gdynia: Novae Res, 2013. – 303, [3] s.; 21 cm. – ISBN 978-83-7722-760-2
- OLĘDRZYŃSKA, Krystyna: Na krawędzi czasu = poz. 230
- 237. SĄSIADK, Jolanta.:** Nadzwyczajnie zwyczajna: św. Faustyna Kowalska powieść dla młodzieży/Jolanta Sąsiadek; [zdj. Jolanta Sąsiadek, Stanisław Markowski]. – Wyd. 2. uzup. – Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, cop. 2013. – 275, [3] s., [16] s. tabl. kolor.; 19 cm. – Bibliogr. s. 273-275. – ISBN 978-83-7797-259-5
- 238. Spektrum XV:** Almanach Unii Polskich Pisarzy Lekarzy 2013 / [wstęp Marek Pawlikowski]. – Kraków: Wydawnictwo Miniatura, 2013. – 128 s.; 21 cm. – ISBN 978-83-7606-486-4
- SZAFRANIEC, Barbara.: Kolory nadziei = poz. 231

239. THEMERSON, Stefan (1910-1988): Wykład profesora Mmaa / Stefan Themerson; il. Franciszki Themerson; przedm. Bertranda Russella. – Wyd. 3. – Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal, 2013. – 347, [5] s.: il.; 21 cm. – (Nowy Kanon). – ISBN 978-83-7747-834-9

240. BLINKIEWICZ, Krzysztof: Miasto na sto dwie ciekawostki/Krzysztof Blinkiewicz./Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 128, s. 25, il.

Zawiera rec. książki: Miasto na sto dwa, czyli leksykon ciekawostek o Płocku / Oprac. Paweł Mieszkowicz. – Płock, 2013.

Dramat

241. MIERZYŃSKI, Witold Jan (1932-):: Pożar czasu. [T. 1]/ Witold Jan Mierzyński. – Płock : [s.n.], 2013. – 66, [1] s.: fot. (w tym kolor.) 23 cm.

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

— KWIS.: Ulica Piekarska – przez stulecia = poz. 116

242. ŁAKOMSKI, Mirosław (1950-):: Płock taki jest!: album / Mirosław Łakomski; [red. Marek Grala]. – Płock: Krzysztof Szmydt Mirosław Łakomski-ViaArtCity, 2013. – 160, [1] s.: fot. kolor.; 25 cm.

— Miasto na sto dwa, czyli... leksykon ciekawostek o Płocku = poz. 118

243. ROGOZIŃSKI, Andrzej: Historia miejsca zwanego „Czarnym Dworem” / Andrzej Rogoziński. // Nasze Korzenie. – 2013, nr 4, s. 47-51, il.

Malarstwo. Galerie

— AUGUSTYNIAK, Piotr: Druga strona codzienności = poz. 263

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: Płockie zagadki w pracach Fiszela = poz. 96

— KOTKIEWICZ, Adam Dariusz.: Natan Korzeń – żydowski malarz z Płocka = poz. 85

244. ROGALA, Mirosław (1954-):: Oddech obrazu: fotografie cyfrowe i prace multimedialne: The Breath of an Image: Digital Photography and Media Works/Mirosław Rogala; [wstęp Alicja Wasilewska; tł. Michał Pankowski i in.]. – Płock: Płocka Galeria Sztuki, 2013. – 83 s.: il. kolor.; 28 cm. – Tyt. i tekst równol. pol. i ang. – ISBN 978-83-61256-80-9

245. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka: Wciąż mają potrzebę tworzenia: 35 lat Płockiej Grupy Plastycznej „Rama-79” / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 20, s. 19, il.

246. SZATKOWSKA, Lena: Sztuka uwiarygodniona: wystawa Adama Myjaka/Lena Szatkowska./Tygodnik Płocki. – 2013, nr 17/18, s. 9, il.

— TUSZYŃSKI, Felix: Holocaust Feliksa Tuszyńskiego = poz. 209

Zabytki. Ochrona i konserwacja zabytków

247. Centrum kultury województwa. // Fundusze Europejskie dla Rozwoju Mazowsza. – 2013, nr 2, s. 3, il.
Historia Zespołu Pałacowo-Parkowego im. Fryderyka Chopina w Sannikach, odnowionego przy pomocy środków unijnych.

— GRZYBOWSKI, Michał Marian: Biskupi Adam Prażmowski i Jerzy Szembek zasłużeni dla katedry płockiej = poz. 267

— **Miasto** na sto dwa, czyli... leksykon ciekawostek o Płocku = poz. 118

— MICHALIK, Piotr.: Śladem konfederacji barskiej i ojców reformatorów = poz. 107

248. MK.:: W Płocku cichym i spokojnym: style cmentarne / mk. // Express Tumski. – 2013, nr 1, s. 4, il.; nr 2, s. 11, il.; nr 3, s. 10, il.

Style nagrobków z 19-20 w. na najstarszych płockich cmentarzach.

— NOWAK, Gabriela.: Rodzinna kaplica grobowa Dębskich na cmentarzu parafialnym we wsi Grodziec = poz. 72

249. RÓG, Jolanta: Perła Mazowsza: z gminy Sanniki / Jolanta Róg. // Nasz Płock. – 2013, nr 2, s. 7, il.

Odrestaurowany Zespół Pałacowo-Parkowy im. Fryderyka Chopina w Sannikach.

Teatr

Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego

250. CHOJNACKA, Hanna: Mam coś do powiedzenia na scenie... / Hanna Chojnacka; rozm. przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 16, s. 9, il.

Rozmowa z aktorką teatru płockiego.

251. GROCHOCZYŃSKI, Tomasz: Reżyseruje Hrabia Aleksander Fredro: ja mu tylko pomagam/Tomasz Grochoczyński; rozm. przepr. Monika Mioduszevska-Olszewska. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2013, nr marzec-kwiecień, s. 5-7, il.

Rozmowa z dyrektorem płockiego teatru w latach 1985-1990.

252. (LS):: Jubileusz Maski Weneckie / (ls). // Aktualności Teatru Płockiego. – 2013, nr marzec-kwiecień, s. 4, il.

45-lecie Płockiego Towarzystwa Przyjaciół Teatru.

253. Teatr Płocki 1812 - 2012: część VI. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2013, nr marzec-kwiecień, s. 18; maj-czerwiec, s. 18, il.

254. WANECKI, Jarosław: Nadzieje i rozczarowania: po sezonie jubileuszowym płockiego teatru/Jarosław Wanecki. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 143, s. 6, il.

200-lecie teatru, repertuar teatralny.

255. ZIELIŃSKA, Grażyna: Płoki, kszoki i pnioki/Grażyna Zielińska; rozm. z aktorką przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 15, s. 9, il.

Recenzje teatralne

256. (LESZ):: Calineczka podróżniczka: teatr dla dzieci przed wakacjami/(lesz).//Tygodnik Płocki.– 2013, nr 25, s. 9, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Calineczka / Hans Christian Andersen; reż. Zbigniew Marek Hass; Teatr Dramatyczny, Płock.

Muzyka

257. BLINKIEWICZ, Krzysztof: Stare płockie piosenki/Krzysztof Blinkiewicz. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2013, nr 77, s. 23, il.

Album muzyczny płockiego zespołu „Mazaki”.

— KADLEC, Krzysztof.: Piewcy polskiej kniei = poz. 83

258. KOCZNUR, Agnieszka: „Pueri” w Nowym Jorku: sukces płockich chórzystów / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2013, nr 21, dod. Gość Płocki, nr 21/223, s. VIII, il.

Pueri et Puellae Cantantes Plocenses.

259. (LESZ):: Makowicz, Moździerz i tenorzy: Płocka Orkie-

stra Symfoniczna zakończyła sezon/(lesz).//Tygodnik Płocki. – 2013, nr 25, s. 9, il.

260. Piosenki Płockie / [Dokument elektroniczny] / Mazaki.

— Płock: Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, 2013. – 1 dysk optyczny ; 12 cm.

— SZAFRANIEC, Barbara.: Kolory nadziei = poz. 231

261. WÓJCIK, Paweł.: Piosenki ze szkłem [Dokument elektroniczny] / Paweł Wójcik, Tomasz Sarniak. – Płock: Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, 2013. – 1 dysk optyczny: digital, stereo; 12 cm.

262. 32 lata Koła Towarzystwa im. F. Chopina w Sannikach. – Sanniki: Koło Towarzystwa im. F. Chopina, 2013. – 31 s.: il. kolor.; 30 cm.

Fotografia

263. AUGUSTYNIAK, Piotr (1979-).: Druga strona codzienności / Piotr Augustyniak; [wstęp Alicja Wasilewska]. – Płock: Płocka Galeria Sztuki, 2013. – [20] s.: fot.; 15 x 22 cm.

— ŁAKOMSKI, Mirosław: Płock taki jest! = poz. 242

— ROGALA, Mirosław: Oddech obrazu = poz. 244

264. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Oficjalna Płocka Grupa Fotograficzna: to stowarzyszenie może być najlepsze w kraju / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 16, s. 19, il.

— SZAFRANIEC, Barbara.: Kolory nadziei = poz. 231

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

— **Biskup** z Mazowsza = poz. 82

265. CZACZKOWSKA, Ewa K.: Siostry Faustyny długa droga na ołtarz / Ewa K. Czaczkowska. // Gość Niedzielny. – 2013, nr 14, s. 29-31, il.

Maria Faustyna Kowalska.

266. GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. kanonik mgr Ryszard Dybiński / Michał Marian Grzybowski. // FanFary. – 2013, nr 2(43), s. 6-7, il.

267. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Biskupi Adam Prażmowski i Jerzy Szembek zasłużeni dla katedry płockiej / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 5, s. 228-230

Za czasów bp. Adama Prażmowskiego m.in. odnalezienie grobów i ponowny pogrzeb Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana w katedrze w 1825 r. Restauracja katedry przez biskupa Jerzego Szembeka. Konsekracja w 1903 r.

268. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. infułat dr Władysław Lis emerytowany wikariusz generalny i ofi cjał Sądu Biskupiego: 1923-2011 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 7-8, s. 343-346

269. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. Jerzy Sitkiewicz, proboszcz parafii św. Floriana w Proboszczewicach: 1952-2012 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 9, s. 415-418

270. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. kan. Ryszard Dębek: 1957-2011 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 11, s. 523-525

271. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. kanonik Jan Maćkiewicz emerytowany proboszcz parafii w Wojnowce: 1936-2005 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 10, s. 486-488

272. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. kanonik Zbigniew Zawadzki proboszcz w parafii Zielona Mławska: 1946-2010 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 1, s. 43-44

273. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. prałat dr Józef Kraszewski profesor Seminarium Duchownego w Płocku: (1935-2011) / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 2, s. 84-89

274. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ks. prałat Kazimierz Jan Śniegocki emerytowany proboszcz dziekan w Nasielsku: (1931-2011) / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 3, s. 128-135

275. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ksiądz prałat Czesław Głowicki proboszcz w Długosiodle: 1929-2010 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 6, s. 272-274

276. GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-).: Ksiądz prałat Stanisław Jakubiak emerytowany proboszcz parafii w Goworowie: 1921-2010 / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2012, nr 12, s. 573-575

277. JAKLEWICZ, Tomasz.: Po prostu Kowalska / Tomasz Jaklewicz. // Gość Niedzielny. – 2013, nr 14, s. 26-28, il. Maria Faustyna Kowalska.

278. Klasztor Franciszkanów w Wyszogrodzie. // Ziemia Wyszogrodzka. – 2013, nr 02, s. 8-9, il.

279. KOCZNUR, Agnieszka.: Podpowiedź, jak wędrować / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2013, nr 20, Gość Płocki, nr 20/222, s. VIII, il. – (Szlakiem Mazowieckich Kościołów)

Projekt „Skarbiec Mazowiecki – szlaki turystyczne obiektów sakralnych w Warszawie i na Mazowszu”.

— KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.: Ksiądz Filip Schmidt (1868-1932) – zasłużony dla parafii ewangelicko-augsburskiej w Gostyninie = poz. 90

— LIBERA, Piotr.: Pasterze wygnani = poz. 89

280. MAJDAN, Mirosława.: Św. Faustyna i Boże Miłosierdzie: życiorys, nowenna, modlitwy / Mira Majdan. – Warszawa: PROMIC – Wydawnictwo Księży Marianów, 2013. – 109, [1] s.; 19 cm. – Bibliogr. s. 108. – ISBN 978-83-7502-434-0

— NOWAK, Robert.: Stary Kościół w Imielnicy = poz. 69

— OSTROWSKI, Wojciech.: Mazowsze w Rocznikach, czyli Kronikach sławnego Królestwa Polskiego Jana Długosza = poz. 121

— OSTROWSKI, Wojciech.: Od ulotki do działania = poz. 164

281. PIĘTKA, Włodzimierz.: Jaka przyszłość przed nami / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2013, nr 23, dod. Gość Płocki, nr 23/225, s. IV-VI, il.

Sprawozdanie z II sesji plenarnej synodu płockiego.

— Piotr Skarga SJ = poz. 91

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki publiczne

282. JAM.: Nowa placówka: Powiatowa Biblioteka Publiczna / JAM. // Kurier Sierpecki. – 2013, nr 17, s. 13, il.

Powiatowa Biblioteka Publiczna w Sierpcu.

283. RAD.: Jest dyrektor powiatowej biblioteki: książki znalazły siedzibę / rad. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 17/18, s. 13

Powiatowa Biblioteka Publiczna w Sierpcu.

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

— Jol.: Nie w ilości, a w jakości siła = poz. 160

— KOTKIEWICZ, Adam Dariusz.: J. Przedpełski, J. Stefański, Żydzi płockcy w dziejach miasta, Płock 2012, 200 s. = poz. 115

284. (LESZ).: Ciekawe teksty, zdolni recytatorzy: wręczono

nagrody XXXV edycji konkursu recytatorskiego / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 22, s. 10, il.

285. (LESZ): Książnica – serce Płocka: Dzień Bibliotekarza / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 21, s. 18, il.

— (lesz): Żydzi płocki w dziejach miasta = poz. 117

286. RAD: Esej, wiersz, słuchowisko o Broniewskim: w Książnicy Płockiej / rad. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 26, s. 24, il.

II edycja konkursu dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych „Mnie ta ziemia od innych droższa” poświęconego twórczości Władysława Broniewskiego.

— RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Międzynarodowa parada ożywiła ul. Tumską = poz. 206

287. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Szabla Komendanta dla uczniów z G 13: młódzież pisze o powstańczych dziejach/Teresa Radwańska-Justyńska./Tygodnik Płocki. – 2013, nr 16, s. 10, il.

Uroczysty finał konkursu "O Szablę Komendanta" w siedzibie „Dzieci Płocka”.

288. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Z książką do piaskownicy: takie rzeczy tylko w „Chotomku”/Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka. // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 23, s. 10, il.

Czasopiśmiennictwo

289. KONARSKA-PABINIAK, Barbara.: [Dwa wieki prasy płockiej. T. I - recenzja] / Barbara Konarska-Pabiniak. // Notatki Płockie. – 2013, nr 2/235, s. 46-48, il.

Zawiera rec. książki: Dwa wieki prasy płockiej. T. I: 1810-1945 / Wiesław Adam Koński. – Płock, 2012.

290. (LESZ): „Nasze Korzenie” o powstaniu styczniowym: publikacje / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2013, nr 14, s. 8, il.

Zawiera recenzję trzeciego numeru „Naszyc Korzeni” wydawanych przez Muzeum Mazowieckie. 03(76). – Miszewko Strzałkowski: Parafia św. Mikołaja, 2013. – Mies.

INDEKS OSOBOWY

Adamkowski, Arkadiusz 17

Adamski, Andrzej 4

Augustyniak, Piotr 263

Bellon, Marta. 134

Bielak, Małgorzata 1

Bielińska, Kamila 16

Bińkowski, Marcin 218

Bitner, Zdzisław 150

Blinkiewicz, Krzysztof. 96, 131, 171, 181, 240, 257

Broniewski, Władysław 65, 70

Burakowski, Jan 233

Cegłowska, Blanka. zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka.

Cegłowski, Stefan 71, 209

Chlewiński, Zbigniew 209

Chojnacka, Hanna. 250

Chudzyński, Marian. 187

Cichocka, Anna. zob. Kühn-Cichocka, Anna.

Czaczkowska, Ewa K. 265

Dalmata, Konstanty 126

Danieluk, Jacek 152

Debich-Komorowska, Anna 180

Debich, Małgorzata 180

Dobijański, Mariusz 43

Dobroń, Elżbieta 1

Droń, Magdalena 231

Duraj, Danuta. zob. Walczak-Duraj, Danuta.

Duszczyk, Michał. 135

Dwojnych, Andrzej 28

Dybiec, Aleksandra 92, 158, 173

Dymke, Paulina Małgorzata 126

Dymke, Zbigniew 126

Dzięgielewski, Andrzej 55

(eg). 103

Falkowska, K 15

Firadza Renata. zob. Marciniak-Firadza Renata.

Folusiak, Małgorzata 20

Franczak, Lech 227

Gajewski, Sławomir. 99

Gancarczyk, Marek 19

Gasik, Małgorzata. 192, 194

Głowala, Agnieszka 182

Gołębiewska, Wanda 74

Gołębiewski, Grzegorz 114

Górska, Renata. 185

Graża, Marek 242

Graniszewska, Magdalena. 136

Gregorczyk, Ewa 57

Grochoczyński, Tomasz. 251

Gryspanowicz, Piotr. 100

Grzybowski, Michał Marian 266-276

(gsz). 177

Gutowska, Paulina 13

Hiacynta Red. 39

(jac). 127, 169

Jagodzińska, Małgorzata 182

Jaklewicz, Tomasz. 277

JAM. 149, 159, 217, 282

Janicki, Andrzej 33

Janicki, Jarosław 176

Janiszewska, Anna. 201

Jarzyński, Piotr. 101

Jasiński, Ireneusz. 218

(jbn). 151

Jeż, Marianna 13

Jędrzejczyk, Sławomir. 137

Jodełka, Andrzej. 219

Jol. 160, 220

Justyńska, Teresa. zob. Radwańska-Justyńska, Teresa.

Kacprzak, Mariusz 210

Kaczan, Magdalena. zob. Lica-Kaczan, Magdalena.

Kadlec, Krzysztof. 83

Kamiński, Arkadiusz. 138

Kasprzak, Elwira 23

KB. 95

Klaus, Rajmund. 161

- Kludacz, Magdalena 183
 Kociszewski, Aleksander. 122
 Kocznur, Agnieszka. 123, 202, 258, 279
 Kolińska, Iwona 34
 Kołomańska, Magdalena 6
 Komornicki, Tomasz. 167
 Komorowska, Anna. zob. Debich-Komorowska, Anna.
 Konarska-Pabiniak, Barbara. 90, 289
 Koński, Wiesław 41, 87
 Kopeć, Wiesław 61
 Kordala, Tomasz 40, 234
 Koseski, Adam 91, 112
 Kotkiewicz, Adam Dariusz. 85, 115
 Kowalska, Iwona. zob. Typiak-Kowalska, Iwona.
 Kozakowska, Katarzyna 6
 Kozanecki, Arkadiusz. 104
 Krajewski, Karol 44
 Krawczyńska, Renata 42, 138, 139
 Kruk-Sieczkowska, Maria 228
 Kruszewski, Tomasz. 195
 Kruszewski, Wojciech 12
 Kruszewski, Zbigniew Paweł 189
 Krysiak, Lucyna. 178
 Kubacz, Magdalena 14
 Kühn-Cichocka, Anna. 235
 Kulas, Maciej. 86
 kw. 76
 Kwiatkowska, Sylwia 180
 KWIS. 116
 (l). 67
 Lamparski, Henryk. 66
 Lech, Aleksandra 63
 Lemanowicz, Dariusz. 144
 (lesz). 78, 117, 214-5, 229, 256, 259, 284-5, 290
 Leszczyński, Zdzisław. 64, 120, 213
 Lewandowska, Anna. 68, 100, 102, 105-6, 162
 Lewandowski, Radosław 236
 Libera, Piotr. 89
 Lica-Kaczan, Magdalena. 110, 211
 Lipińska, Wiesława 29
 Lolo, Radosław 91
 (ls). 252
 Łakomski, Mirosław 242
 Łozowiecka, Walentyna 166
 Majchrzak, Janusz. 152
 Majdan, Mirosława. 280
 Małachowski, Adam 92
 Marciniak-Firadza Renata. 225-6
 Markowski, Stanisław 237
 Maruszewski, Włodzimierz. 203
 Matusiak, Marcin. 81
 Matuszewska, Anna 24
 Mazurkiewicz, Piotr. 140
 Mazurska, Wiesława 1
 Michalik, Piotr. 107
 Michnik, Adam 17
 Mierzyński, Witold Jan 241
 Mioduszevska-Olszewska, Monika 251
 mk. 248
 Mól, Dariusz Mieczysław. 190
 Muszalski, Andrzej. 77
 Nasiadka, Ilona 14
 Nędzia, Michał 13-4
 Nowak, Gabriela. 72
 Nowak, Robert. 69
 Nowakowski, Andrzej. 173
 Nowotka, Dariusz Red. 39
 Nycek, Jan Bolesław 35, 180
 Nych, Renata. 163
 Olczuk, Ryszard. 84
 Olędryńska, Krystyna 230
 Olszewska, Monika. zob. Mioduszevska-Olszewska, Mo-
 nika.
 Orłowska, Milena. 71, 204-5, 216
 Osiński, Wojciech. 221
 Ostrowska, Katarzyna. 141
 Ostrowski, Wojciech. 121, 164
 Pabiniak, Barbara. zob. Konarska-Pabiniak, Barbara.
 Pachocki, Dariusz 70
 Pankowski, Michał 244
 Paszkiewicz, Tomasz. 222
 Pawlikowski, Marek 238
 Piaskowski, Grzegorz 108, 110, 211
 Piętka, Włodzimierz. 164, 188, 281
 Podśudek, Marcin 60
 Pólturzycki, Józef 52
 Przygocka, Janina 56
 Ptasiewicz, Zbigniew 53
 rad. 179, 193, 283, 286
 Radwańska-Justyńska, Teresa. 206, 287
 Rogala, Mirosław 244
 Rogoziński, Andrzej. 243
 Romaniuk, Marek 126
 Rosik, Piotr. 157, 167
 Róg, Jolanta. 249
 Różycki, Rafał. 154
 Rumiński, Robert. 129
 Russell, Bertrand 239
 Rydzewska, Barbara. 124
 Samoraj, Andrzej. 143
 Sarniak, Tomasz 261
 Sawicka, Janina (rolnictwo). 168
 Sęsiadek, Jolanta. 237
 Sieczkowska, Maria zob. Kruk-Sieczkowska, Maria
 Siłka, Piotr 167
 Skibowska, Jadwiga 143
 Skierski, Leszek 74
 Smulewicz, Eryk. 158
 Sobczak, Mariusz. 133, 155, 223
 Sobieraj, Leonard 7
 Sokołowska, Joanna (psychologia). 5
 Sokołowski, Michał. 145
 Solarska, Hanna 185
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka. 197-9, 207, 245, 264,
 288
 Stawicki, Krzysztof Red. 39
 Stępnia, Marcin 167
 Stogowska, Anna Maria. 87, 113
 Strzelecki, Zbigniew 30
 Sugajski, Jan. 175

Sulkowska, Anna. 191
Szafraniec, Barbara. 231
Szafraniec, Kamil 231
Szatkowska, Lena. 73, 93-4, 163, 200, 212, 246, 250, 255
Szatkowski, Tomasz 54
Szczepański, Janusz 111
Szwarczewski, Piotr. 97
Ślęzak, Patryk 25
Śliwiński, Paweł Tomasz. 147-8
Śniecikowski, Włodzimierz. 176
Themerson, Franciszka Weinles 239
Themerson, Stefan 239
Tomaszewska, Liliana 182
Tomaszewska, Urszula 45
Tramer, Maciej 65
Turkowski, Romuald 111-2
Tuszynski, Felix 209
Typiak-Kowalska, Iwona 1
Wachowicz, Barbara. 88
Walczak-Duraj, Danuta 21
Walczak, Ryszard. 128
Waluś, Jan Henryk 125
Waluś, Konrad Jan. 125
Wanecki, Jarosław. 79-80, 254
Wasilewska, Alicja 244, 263
Wereszczaka, Rafał Jerzy 50
Wiechno, Włodzimierz 109
Wierzbicka, Iwona. 165
Wiśniewska, Alicja 232
Wiśniewska, Ewa. 196
Wiśniewski, Krzysztof. 75, 208
Wiśniewski, Rafał 167
Wiśniewski, Sławomir 22
Wojdyło, Witold. 186
Woźniak, Dariusz 10
Wójcik, Marcin. 98
Wójcik, Paweł 261
Wyrębkowski, Jan. 153
Zaborowski, Marek. 146
Załączny, Jolanta. 119
Zatoński, Marcel. 170
Zawadzki, Marek Red. 39
Zielińska, Grażyna 255
Ziętek, Janina 31

Opracowanie:

Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska

Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego

09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
e-mail: dib@bibl.plock.pl

NASI AUTORZY

JERZY DAMROSZ

— profesor nauk humanistycznych, kierownik Katedry Etnokulturologii i Edukacji Regionalnej na Wydziale Pedagogicznym w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, członek TNP

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

— dr nauk humanistycznych, nauczyciel historii w III LO w Płocku, wykładowca w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, wiceprezes TNP

RAFAŁ KANIA

— doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Administracji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku menadżer, adwokat, członek TNP, członek Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej

ZBIGNIEW KRUSZEWSKI

— prof. nadzw. dr hab. inż., Rektor Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, Prezes TNP, Przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN

JOHANN HEINRICH KUMPF

— doktor z dziedziny historii prawa, prawnik. W latach 1980-2013 pracownik Ministerstwa Finansów w Bonn, a później w Berlinie, wykładowca akademicki

AGNIESZKA KRZĘTOWSKA

— doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Politechniki Warszawskiej, Filia w Płocku

KRYSTYNA SZTOMPKA

— mgr filologii polskiej, emerytowany dyrektor Liceum Ogólnokształcącego w Łęczycy. Regionalistka, prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej. Uczestnik Seminarium Doktoranckiego TNP, członek TNP

ELŻBIETA SZUBSKA-BIEROŃ

— doktor nauk humanistycznych, nauczycielka w Gimnazjum Nr 2 w Gostyninie, członek TNP

Autorki Bibliografii

— **Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska**